

Kastamonu Üniversitesi

**II. ULUSLARARASI
ŞEYH ŞA'BÂN-I VELÎ SEMPOZYUMU**

-KASTAMONU'NUN MANEVÎ MİMARLARI-

4-6 Mayıs 2014

Sempozyum Başkanı
Prof. Dr. Seyit Aydın
(Kastamonu Üniversitesi Rektörü)

Sempozyum Koordinatörü
Prof. Dr. A. Rafet Özkan
(Kastamonu Üniversitesi Rektör Yardımcısı)
(İlahiyat Fakültesi Dekanı)

Düzenleme Kurulu
Prof. Dr. Mehmet ATALAN
Doç. Dr. Burhan BALTACI
Doç. Dr. Dilaver SELVİ
Yrd. Doç. Dr. Abdulkadir ÇEKİN
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Gedik
Yrd. Doç. Dr. Ahmet ÖZDEMİR
Yrd. Doç. Dr. Cengiz ÇUHADAR
Yrd. Doç. Dr. Mustafa KİSBET
Yrd. Doç. Dr. Mehmet BULUT
Yrd. Doç. Dr. Recep ÖZDİREK
Arş. Gör. Yusuf KOÇAK
Arş. Gör. C.Ceren ÇAVUŞ

Bilim Kurulu

- Prof. Dr. Ali Rafet ÖZKAN (Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
Prof. Dr. Hasan ONAT (Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
Prof. Dr. Mehmet RIHTIM (Qafqaz Üniv. Kafkasya Araştırmaları Enstitüsü-
Azerbaycan)
Prof. Dr. Himmet KONUR (Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
Prof. Dr. Hülya KÜÇÜK (Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat
Fakültesi)
Prof. Dr. İsa ÇELİK (Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
Prof. Dr. İsmail ERDOĞAN (Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
Prof. Dr. Kadir ÖZKÖSE (Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
Prof. Dr. Kemalettin TAŞ (Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat
Fakültesi)
Prof. Dr. M. Erol KILIÇ (Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
Prof. Dr. Mehmet ATALAN (Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
Prof. Dr. Mustafa AŞKAR (Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
Prof. Dr. Mustafa KARA (Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
Prof. Dr. Necdet TOSUN (Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
Prof. Dr. Ramazan UÇAR (Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat
Fakültesi)
Prof. Dr. Osman TÜRER (Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
Prof. Dr. Sabri HİZMETLİ (Yabancı Diller ve Mesleki Kariyer Üniversitesi
Kazakistan)
Prof. Dr. Sönmez KUTLU (Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
Prof. Dr. Adem TUTAR (Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
Prof. Dr. Temel YEŞİLYURT (Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
Prof. Dr. Yusuf BENLİ (Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
Prof. Dr. Arif NAUSHAHİ (Government Gordon College Rawalpindi-
Pakistan)
Prof. Dr. Ghulam MOEEN UDDİN (Punjab University Oriental College
Lahore-Pakistan)
Doç. Dr. John CURRY (Universty of Nevada-ABD)
Doç. Dr. Dilaver SELVİ (Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
Doç. Dr. İhsan ÇAPCIOĞLU (Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
Doç. Dr. İhsan SOYSALDI (Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
Doç. Dr. Vahit GÖKTAŞ (Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
Doç. Dr. Sultan Murat ABJALOV (El-Farabi Üniversitesi-Kazakistan)

CANDAROĞLU İSMÂİL BEY'İN HULVİYYÂT-I ŞÂHÎ İSİMLİ İLMİHAL KİTABINDA İBADETLERİN HİKMETLERİ

Yrd. Doç. Dr. Recep ÖZDİREK
(Kastamonu Üniversitesi)

I. İlmihal'in tanımı, içeriği ve tarihçesi

İlmihal kitapları temel dini bilgiler içeren el kitabı/başvuru kitabı özelliği taşıyan eserlerdir.⁷⁷³ İlmihal kelimesi ilim ve hâl kelimelerinden oluşmuş olup kişinin haline uygun bilgileri ihtiva eden kitap anlamında kullanılmıştır. Bütün müslümanların dinî bilgi ve uygulama bakımından ihtiyaç duyduğu, bir bakıma müslüman olmanın ve müslümanlığın icaplarını yerine getirmenin ön şartı durumundaki temel bilgiler ilmihal diye anılmıştır.⁷⁷⁴

Candaroğlu İsmail Bey de yazdığı Hulviyyât isimli eserinde ilmihalin gereğini ve yaklaşık konularını şu şekilde beyan etmektedir.

“Hazret-i Risâlet aleyhissalâtu ve's-selâm buyurmuşdur ki: **طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ** yani ‘ilim istemek farîzadır külli erler ve ‘avretler üzerine ki ‘âkil ve bâliğ olalar.⁷⁷⁵ Ammâ farîza olan ilim ne ilimdir ulemâ ihtilâf itmişler. Müfessirler ilm-i tefsîrdir; muhaddisler ilm-i hadîsdir demişler ve fukahâ ilm-i fıkıhdır demişler ve ehl-i kelâm ‘ilm-i kelâmdir demişler. Ammâ muhakkıklar (araştırmacı alimler) tahkîk edip demişler ki ‘ilm-i hâldir. Yanî her kimse (için) kendi hâline münâsîp ilmi öğrenmek farz-ı ‘ayndır ve ziyâdesi farz-ı kifâyedir. Şöyle ki, eğer bir kimse ergen olsa evlenmek kast etmeyince nikâh ilmi ona farz değil ve bir kimse almak (alış veriş yapmak) istemese (alış-veriş) ilmi ona farz olmaz. Pes (o halde) bil ki her kişiye evvelâ farz olan imandır, ondan sonra namaz farz olur, ondan sonra oruc farz olur, ondan sonra zekât farz olur, ondan sonra hac farz olur. Zirâ ki bir oğlan bâliğ olsa veya bir kâfir Müslümân olsa, iman bilip (öğrenip) iman getirdikten sonra hangi vakit olduysa ol vaktin namazı farz olur. Ondandır sonra Ramazân ayı gelse, ona oruç tutmak farz olur, ondan sonra eğer mâlî nisab mikdarı var ise bi't-tamâm olunca (üzerinden bir yıl geçince) zekât farz olur ve ondan sonra istitâ‘at (imkanı) var ise ömründe bir kez hac farz olur. Yok ise, istitâ‘at (imkan) hâsil ettikten sonra farz olur.”

İbadet konuları bu tür eserlerin ortak içeriğini teşkil etmekle birlikte yazarın bakış açısına göre ahlak, siyer, nikah, cihad gibi ilave bazı konular da bulunabilmektedir. Genellikle başlangıç bölümünde inanç esaslarıyla ilgili de temel bilgiler ana hatlarıyla verilmektedir.

⁷⁷³ Kelpetin Hatice, İlmihal, DİA, XXII, 139

⁷⁷⁴ Heyet, Diyanet Vakfı ilmihali, I, 37.

⁷⁷⁵ *İbn Mâce*, Sünen, fazlil ilm 17, hadis no: 224.

Bu geleneğin ilk örnekleri 1421 tarihinde vefat eden Kutbiddin İznîkî'nin mukaddimesi⁷⁷⁶ ile 1479 tarihinde vefat eden Candaroğlu İsmâil Bey'in Hulviyyât⁷⁷⁷ isimli eserleridir. Her iki eser de gerek Türk dili ve edebiyatı yönüyle ve gerekse fikhî yönüyle araştırmacıların dikkatini çekmiş, üzerinde ilmî çalışmalar yapılmıştır.

Türkçemizde özellikle son 150 yıl içinde ilmihal ismiyle ağırlıklı olarak ibadet konularını ele alan müstakil eserler kaleme alınmıştır. Bu eserlerde genellikle ibadetlerin farzları, vacipleri, sünnetleri yerine getirilmesi ibadetleri bozan veya ifsat eden haller gibi konular ele alınmaktadır.

II. Candaroğlu İsmâil Bey ve Hulviyyât isimli eserinin tanıtımı

A. Candaroğlu İsmâil Bey

Candaroğulları Beyliği, Kuzeybatı Anadolu'da kurulmuş olup Karamanoğlu Beyliğinden sonra en uzun süre devam etmiş beyliktir. Bu beyliğin son beyi İsmail Bey, hicri 822 Cemaziyülevvelinde (Miladi 1419 Haziran) doğmuş, İbrahim Bey'in büyük oğlu olduğundan babasının vefatı üzerine 1442 Mayıs sonlarında beyliğin başına geçmiştir. II. Murat'ın kızlarından ve Fatih Sultan Mehmed Han'ın ablası Hatice Sultan ile evlenmiş böylece Osmanlı ile hısımlık bağı kurmuştur.⁷⁷⁸ İsmâil Bey İstanbul'un fetih kuşatmasına askeri destek sağlamış ve kendisi de bizzat katılmıştır.⁷⁷⁹ 1461 yılında Osmanlı'nın Anadolu birliği siyaseti gereği Fatih tarafından Candaroğulları beyliğine son verilmiş, İsmâil Bey'e Bursa'nın Yenişehir ve Yarhisar tımarları tahsis edilmiştir. İsmâil Bey bundan sonra bir süre Bursa'da yaşamıştır. Kardeşi Kızıl Ahmet'in Osmanlı'ya isyan edip Uzun Hasan'a iltica etmesi üzerine (1461) İsmâil Bey'in de benzer bir hareketinden endişe edilerek Anadolu'da bulunması tehlikeli bulunmuş ve Filibe'de dirlik tahsis edilerek oraya nakledilmiştir (1462). Filibe'de hem idârî ve hem de imar faaliyetlerinde bulunmuş âhir ömrünü hayır hizmetlerine ayırmıştır. 1479 yılında Filibe'de vefat etmiş⁷⁸⁰ orada kendi yaptırmış olduğu Bey Mescidi'nin yanındaki türbeye defnedilmiştir. İsmail Bey'in Filibe'deki türbe ve mescidinin 1. Dünya Savaşı başında Bulgarlar tarafından yıkıldığı ve buradan "Glavna Ulitsa" denilen büyük bir cadde geçirildiği belirtilmektedir.⁷⁸¹

⁷⁷⁶ Mukaddime'nin Fikhî yönü üzerine Alimcan Atullah Tarafından Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı'nda Prof.Dr. Fahrettin Atar danışmanlığında 2007 yılında "Kutbiddin İznîkî'nin "Mukaddime" Adlı Eserinin Tahkik ve Tahlili" isimli bir doktora tezi hazırlanmıştır.

⁷⁷⁷ Hulviyyât'ın kelâmî yönü üzerine, Nail Karagöz tarafından Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Kelam Bilim Dalı'nda Doç.Dr. İsmail Şık danışmanlığında 2014 yılında "Hanefî-Mâturidî Gelenekte Kıyas İçerikli İstidlâl (Hulviyyât Örneği)" isimli bir doktora tezi hazırlanmıştır.

⁷⁷⁸ Öztuna Yılmaz, *Devletler ve Hanedanlar*, Ankara 1996, II, 84.

⁷⁷⁹ Yücel Yaşar, *Candaroğulları*, DİA, VII,148.

⁷⁸⁰ Yücel Yaşar, *Candaroğulları*, DİA, VII,149

⁷⁸¹ Yaman Talat Mümtaz, *Kastamonu Tarihi*, I, Kastamonu 1935, s. 152.

Candaroğulları beyliği, döneminin ilme ve kültüre en fazla önem vermiş beyliklerinin başında yer alır. Bu beyliğin neredeyse bütün beyleri, yörelerindeki ilim ve kültür faaliyetlerine katkı sağlamış ve halkın bu yönlerden gelişmesi için çaba sarf etmişlerdir. İsmâil Bey de kendi yönetimi döneminde (1442-1461) beyliğinde yol, köprü, kışlak, mektep, medrese, kütüphane, cami, mescit, kervansaray, han, hamam ve çeşme gibi muhtelif ve çok sayıda eserler yaptırmış ve memleketini komşu devletlerin ülkelerinden daha üstün bir medeniyet merkezi haline getirmiştir.⁷⁸² İsmail Bey'in ilme olan tutku derecesindeki düşkünlüğü ve kendisinin de kitap yazacak kadar ilme vukufiyeti, küçük yaştan itibaren kuvvetli bir ilmi eğitim aldığıın göstergesidir. İsmail Bey'in hâkimiyeti döneminde Beyliğinde bulunmuş önemli âlimler arasında Fethullah Şîrvânî⁷⁸³, Seyyid Alâeddin Ali A'cemi⁷⁸⁴, Bektaşoğlu Safiyyüddin Efendi⁷⁸⁵, Niksarlı Muhyiddin Mehmet Efendi⁷⁸⁶ bulunduğunu bilmekteyiz. İsmâil bey'in bizzat kendisi tarafından yazılan Hulviyyât isimli ilmihalin yanında kendisine takdim edilen Ömer b. Ahmed tarafından yazılan Kıraat ilmine dair *Risâle-i Münşie*, Yunus b. Halil tarafından yazılan tasavvufa dair *Mi'yâru'l-ahyâr ve'l-esrâr*, Mümin b. Halil tarafından yazılan göz hastalıklarına dair *Miftâhu'n-nûr ve hazâinü's-sürûr* adlı eserler⁷⁸⁷ onun ilme olan ilgi ve desteğini göstermektedir. Vakfiyesinde kendisini “*millet-i Hanefiyyenin hâmîsi*” olarak tanıtan İsmail Bey'in medresesinde görev yapacak müderrislerin Hanefî mezhebine mensup olmasını ve eğitimi Hanefî fikhî üzerine vermesini şart koşması, kendisinin de Hanefî mezhebine göre bir ilmihal kaleme alması Hanefî fikhına verdiği önemi göstermektedir.⁷⁸⁸

B.Hulviyyât'ın tanıtımı

Candaroğlu İsmâil Bey'in Hulviyyât isimli eseri tespit edilebildiği kadarıyla Türkçe yazılmış en eski ilmihal kitaplarından birisidir. Oldukça hacimli bir çalışmadır.⁷⁸⁹ Eser yurtiçi yurtdışı pek çok kütüphanede mevcuttur.⁷⁹⁰

⁷⁸² Ozanoğlu İhsan, *İsmail Bey*, sh 14. Karagöz Nail, “*Candaroğlu İsmail Bey ve Hulviyyât Adlı Eserindeki “Fıtır Sadakası Bâbi”*”, İslam Hukuk araştırmaları dergisi, sayı 20, 2012, sh272

⁷⁸³ Hayatı hakkında bkz. Akpınar Cemil, Fethullah eş-Şîrvânî, DİA, XII, 463-466.

⁷⁸⁴ Çiçci Fazıl, *Candaroğlu İsmail Bey Şahsiyeti ve Eserleri*, Kastamonu 1996, s. 22.

⁷⁸⁵ Ozanoğlu İhsan, *İsmail Bey*, s. 26.

⁷⁸⁶ Gökbulut Hasan, Niksârî, DİA, XXXIII, 122.

⁷⁸⁷ Abdülkadiröğlu Abdülkerim, *Kültürümüzden Esintiler*, 419-420.

⁷⁸⁸ Karagöz Nail, , “*Candaroğlu İsmail Bey ve Hulviyyât Adlı Eserindeki “Fıtır Sadakası Bâbi”*”, İslam Hukuk araştırmaları dergisi, sayı 20, 2012, sh:273

⁷⁸⁹ Eserin Selimiye Kütüphanesi 408 numarada kayıtlı nüshası 440 varak; Selimiye kütüphanesi 4948 numarada kayıtlı nüshası 400 varak, Kastamonu Kütüphanesi 3714 numarada kayıtlı nüshası 252 varaktır.

⁷⁹⁰ Nüshalar için bkz. Nail Karagöz “*Hanefî-Mâturidî Gelenekte Kıyas İçerikli İstidlâl (Hulviyyât Örneği)*” sh:22-27, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Kelam Bilim Dalı basılmamış doktora tezi, Adana 2014.

Hulviyyât'ın ilim âlemine tanıtımı Abdülkerim Abdülkadiroğlu tarafından yapılmıştır.⁷⁹¹ Eser Türk Edebiyatı açısından Necmi Hamamcıoğlu⁷⁹² tarafından akademik olarak ele alınmıştır. Nail Karagöz tarafından fitir sadakası bölümü bir makale halinde yayınlanmış⁷⁹³ daha sonra da eser üzerine bir doktora tezi hazırlanmıştır⁷⁹⁴. Ayrıca Nâil Karagöz eseri latinize edip yayına hazır hale getirmiş ve fakat henüz neşretmemiştir.⁷⁹⁵

Hulviyyât'ın Türkçe olması müellif tarafından Arapça ve Farsça kaynak kitaplara ulaşma imkânı olmayanların öncelikli hedef gurubu olarak seçilmesi sebebiyledir. Hulviyyât'ın giriş kısmında “...ve dahi bu kitabın hayırla itmamına Allah Teâla'dan yardım diledim. Yâ nâsıru, yâ nâsıru, yâ nâsıru deyip şuru' ettim bu kitabı yazmağa. Lakin Arabî etmeğe dahi kâdir değildik. Pes nâçar Türkî dilince bir nice mesâili cem edip adını **Hulviyyât** koydum. Ta ki Arabî ve Farisî bilmeyenler mutala'a edip faydalanalar” denilmektedir. Gerçekten bu konudaki boşluğu çok iyi tespit eden İsmail Bey'in bu eseri halktan o derece rağbet görmüştür ki muhtelif şehirlerin merkezî camilerinde günün belli vakitlerinde cemaate okunması için fermanlar yazılmış, vakfiyeler tanzim edilmiştir. Eser zamanla bütün Anadolu kütüphanelerine yayılmış ve hatta Osmanlı Devleti hâkimiyetindeki farklı coğrafyalardaki kütüphanelere bile ulaşmıştır. Nitekim günümüzde Türkiye'deki birçok kütüphanede olduğu gibi dünyanın 10'u aşkın ülkesindeki kütüphanelerde de eserin nüshalarına rastlanmaktadır.

Hulviyyât'ın Türkçe bir eser olup o dönemin ibadet dilini yansıtmaması bakımından da özel bir önemi vardır. Türkçe ibadet terminolojisinin gelişim tarihini göstermesi bakımından nadir kaynaklardan biridir. Câiz anlamında “dürüstür, revâdır, olur” câiz değil anlamında ise “dürüst değildir, revâ değil, olmaz” gibi terimler kullanmıştır. Günümüzde kullanılan mest yerine edük, müfsit:bozanlar anlamında “sımak” kullanılmıştır ki “abdesti

⁷⁹¹ Abdülkadiroğlu Abdülkerim, *Kültürümüzden Esintiler*, 416-458, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 1997. Bu eser Abdülkerim beyin muhtelif yerlerde yayınladığı yazı, makale, tebliğ ve ansiklopedi maddelerinin bir araya getirilmesiyle oluşmuştur. İlgili sayfalar arasında şu çalışmalar bulunmaktadır: “*Candaroğlu İsmail Bey ve Hulviyyât-ı Sultânî Adlı Eseri Üzerine Notlar*” Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu, Tebliğler, Ankara 1989, s.43-54; “*Hulviyyât-ı Sultânî veya Şâhî, Türk Kültürü*”, Eylül, 1994, S.377, sh 542-548; “*Candaroğlu İsmâil Beyi'in Hulviyyât-ı Sultânî adlı eserindeki Terâvih Namazı Fetvâları*”, *Kültürümüzden Esintiler*, sh.448-458.

⁷⁹² Hamamcıoğlu Necmi, *Hulviyyâtı Şahi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)*, Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Anabilim Dalı, Van 2006, Danışman: Yrd.Doç.Dr. Veysi Sevinçli.

⁷⁹³ Karagöz Nail, *Candaroğlu İsmâil Bey ve Hulviyyât adlı eserindeki Fitir Sadakası Bâbı, İslam hukuku araştırmaları dergisi*, sy 20, 2012, sh267-288.

⁷⁹⁴ Nail Karagöz, “Hanefî-Mâturidî Gelenekte Kıyas İçerikli İstidlâl (Hulviyyât Örneği)” Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Kelam Bilim Dalı, Danışman: Doç.Dr. İsmail Şık, Adana 2014.

⁷⁹⁵ Bu çalışmada okuyucuların istifadesine sunulan latinize kısım Nail Karagöz tarafından yapılan latinize çalışmasından ilgili kısımların iktibas ve üzerinde ufak tefek değişikliklerden ibarettir. Bu çalışmadan istifade imkânı verdiği için kendisine müteşekkirim.

bozanlar” yerine “abdesti sıyanlar”, “yemini bozmuş olur” anlamında “andın sımış olur” gibi.

Fikhî olarak ise günümüz ilmihalleriyle mukayese edildiğinde pek çok konuyu onlardan daha detaylı olarak ele aldığı görülmektedir. Gerek hacim olarak ve gerekse içerik ve üslup olarak konuları derli toplu, etrafını câmi ağyârini mâni bir şekilde ele alması bakımından takdiri şayandır.

Hulviyyât ağırlıklı olarak derleme türünde bir eser olduğu için muhtelif kaynaklardan istifade ile oluşmuştur. 219 farklı kaynağa atıfta bulunduğu tespit edilmekle birlikte⁷⁹⁶ bizim üzerinde çalıştığımız fazilet ve hikmetlerle ilgili bölüm 5 ana kaynaktan istifade ile oluşturulmuştur. Bu eserler ve müellifleriyle ilgili bilgiler kısaca şu şekildedir.

1-Muhammed b. Ahmedü'z-Zâhid'in⁷⁹⁷ (ö.632/1234) “**Terğîbü's-salât**” isimli eseri. Gerek eser ve gerekse müellifiyle ilgili çok az bilgi bulunmaktadır. Eserin Farsça ve Çağatay Türkçesiyle yazmaları bulunmaktadır. Eserin Farsçası Hakikat Kitabevi tarafından tab edilmiştir.⁷⁹⁸ İsmâil Bey bu eseri oluştururken ana çatıyı özellikle namazla ilgili bölümleri “Terğîbü's-salât” adlı eser esas alınarak oluşturmuş⁷⁹⁹ oradaki ana başlıklar ve alt başlıklar esas olmak üzere meseleler iktibas edilmiş yer yer ilave başlık ve alt başlıklar eklenmiştir. Konular klasik meseleci yaklaşımla ele alınmış, meseleler (mesâil) muhtelif eserlerden derlenmiş ve kompoze edilmiştir. Bununla birlikte Hulviyyât'ta Terğîbü's-salât'ta bulunmayan oruç, zekat, hac gibi ilave konular da mevcuttur.

2-Ebu Muhammed Abdullah b. Hüseyin en-Nâsîhî en-Nisâbü'nin⁸⁰⁰ (373-447/984-1055) “**el-Mes'ûdî fi'l-furû'l-Hanefiyye**” isimli eseri. Müellif önemli Hanefî âlimlerden birisi olarak bilinmekle birlikte hakkında çok geniş bilgi bulunmamaktadır. Eser Gazne'li Sultan Mahmud'un oğlu Sultan Mesud'a sunulduğu için ismi Mes'udî şeklindedir. Eserin Beyazıt Devlet kütüphanesinde 2 nüsha yazması bulunmakla birlikte matbû değildir.⁸⁰¹ İsmail Bey bu eserden 441 yerde alıntı yapmıştır.⁸⁰²

⁷⁹⁶ Bu kaynakların tespitini Abdülkerim Abdülkadiroğlu yapmıştır. Bkz. Kültürümüzden Esintiler sh: 431, fakat Nâil Karagöz Hulviyyât'ta ismi geçen eser sayısının 160 civarında olduğunu tespit etmiştir.

⁷⁹⁷ Eser ve müellif hakkında bilgi için bkz. Erbay Fatih, “*Terğîbü's-Salat'ın Çağatay Türkçesi ile Yazılmış Nüshası Üzerine*”, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 189-199 sayı cilt vs.; Erbay Fatih “Muhammed Bin Ahmedü'z-Zahid'e Ait Çağatayca Bir Fıkıh Kitabı (İnceleme-Metin-Sözlük)”, [Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Konya 2003]

⁷⁹⁸ Terğîbü's-salât ve teysîrü'l-ahkâm, İstanbul 2010. Eseri gönderme nezaketinde bulunan Hakikat Kitabevi yetkililerine müteşekkirim.

⁷⁹⁹ İsmail bey eseri tanıtırken şöyle demektedir. “*Ve dahi bu kitâbın mesâli birkaç kitâbdan cem' olmuştur. Ammâ bünyâdı (binası, ana çatısı) Terğîb salât üzerine olundu. Şol yerlerde ki mes'ele zikr olundu, menkûl anhüsü zikr olunmadı, ol Terğîb'dendir. Ve dahi şol yerde ki fulân kitâbdan nakl etmiş dendi, nakl iden kitâbın adı anılmadı, ol dahi Terğîb'dendir ve ğayrısı geldiği yerde anıldığıylandır.*”

⁸⁰⁰ Hayatı için bkz. Özcan Tahsin, Nâsîhî, DİA, XXXII, 394.

⁸⁰¹ Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, nr.243; Veliyüddin Efendi, nr.1326. Nail Karagöz eserler üzerinde inceleme yapmak istemiş ancak çok yıpranmış olduğu

3-İmam Gazâlî'nin (öl505/1111) “**Kimyayı Saâdet**” isimli eseri. Kimyayı saadet isimli eserin aslı müellif tarafından Farsça olarak kaleme alınmıştır olup İhyâu ulûmi'd-dîn'in yine müellifi tarafından yapılmış muhtasarı olduğu ifade edilmektedir.⁸⁰³ Pekçok dile tercüme edilen eserin Farsça, Arapça ve Türkçe muhtelif baskıları vardır. Candaroğlu İsmail Bey'in döneminde Türkçe'ye çevrilmiş ve İsmâil Bey'e takdim edilmiştir. Hulviyyât'ın faziletler ve hikmetlerle ilgili bölümleri ağırlıklı olarak bu eserden iktibas ve istifade ile oluşturulmuştur.

4-İmam Gazâlî'nin “**İhyâu ulûmi'd-dîn**” isimli eseri. Gazâlî'nin Kimyayı saâdet'inde bulunmayan haftanın her günü ve gecesi kılınması faziletli görülen ibadetler İhyâu ulûmi'd-dîn isimli eserinden almıştır.

5-Ebu'l-Leys Semerkandî'nin “**Bustânü'l-ârifîn**”⁸⁰⁴ isimli eseri. İlk dönem önemli bir fıkıh, tasavvuf ve tefsir âlimi olan Semerkandî Hanefî mezhebinin önde gelen âlimlerindendir.⁸⁰⁵ Özellikle tesbih, tehlil ve duaların faziletiyle ilgili bölüm büyük ölçüde bu eserden alınmıştır ki bu duaların hemen hepsi me'sur (sahih) kaynaklarda geçmektedir.

C. Hulviyyât'ın delil kullanma yöntemi

Hulviyyât ibadetlerin şart ve rûkunlarını belirtirken ve özellikle de hikmetlerle ilgili ele aldığı konuyla ilgili mutlaka delil getirmektedir. Delil kullanmayla ilgili 5 farklı yöntem izlediği tespit edilmiştir.

1-Sadece ayet metnini vermek: Delil olarak kullandığı ayet metnini vermiş ve fakat mealini vermemiştir. Bunun sebeplerinden birisi bu ayetlerin sıkça delil olarak kullanılması sebebiyle yaygın olarak biliniyor olması ve yine sık kullanılması sebebiyle hocaların bu ayetlerin meallerini genellikle biliyor olmaları veya mealı verebilecek Arapça bilgisine sahip olmaları dolayısıyladır. Mesela:

Bil ki namazın farzları on ikidir. Altısı namazdan öndin (önce)dir. Onlar ki namazın şartlarıdır, eğer birisi eksik olsa zarûretsiz namaz dürüst olmaz. Ol şartlar ki biri don (elbise) ve ten (beden) pâk olmaktır. Allah Te'âlâ buyurdu: (وَيَتْبَاكَ فَطَهَّرْ) ve biri abdest almaktır. Nitekim Allah Te'âlâ buyurdu: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ) ve biri avret olan yeri örtmektir nitekim Hak Te'âlâ buyurdu: (خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ) ve biri dahi namazın vakti girmektir ki vakitten önce kılınsa dürüst olmaz nitekim Allah Teala buyurdu (إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا) ve biri dahi kibleye karşı durmaktır nitekim Allah Teala buyurdu (قَوْلٌ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ قَوْلٌ مَا كُنْتُمْ قَوْلًا وَجُوهَكُمْ شَطْرَهُ) ve biri niyet etmektir nitekim Allah Teâlâ buyurdu (وَمَا أَمْرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ

için kütüphane görevlileri tarafından okuyucuya sunma imkânının olmadığı belirtilmiştir. Eserin başka bir nüshasına da ulaşılammıştır.

⁸⁰² Bu sayının tesbitini Abdülkerim Abdülkadiroğlu yapmıştır. Bkz. Kültürümüzden Esintiler sh:432

⁸⁰³ Eser hakkında bilgi için bkz., Karlığa Bekir, Gazzali/Eserleri, DİA, XIII, 523.

⁸⁰⁴ Eser hakkında bilgi için bkz., Yılmaz, Hasan Kamil, DİA, VI, 475.

⁸⁰⁵ Hayatı hakkında bkz. Yazıcı, İshak, DİA, XXXVI, 473-475.

2- Ayet metnini ve mealini birlikte vermek: bazen ayet metni ile birlikte mealî de verilmiştir ki özellikle buralarda konuya ciddi vurgular söz konusudur.

İmâm Gazzâlî *Kimyâ-yı saâdet*'de eydur ki: Tahâret hakkında Allâhu Te'âlâ buyurur: (إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ) ya'nî Allah Te'âlâ tevbe edicileri ve pâkları sever.

3-Hadis metnini vermek: Sadece hadis metnini verdiği tercümesini vermediği yerler çok az olmakla birlikte vardır. Meşhur olmuş hadislerle ilgili böyle bir yöntem tercih edilmiştir.

Hoca Ebû'l-Kâsım Hakîm demiştir ki: Bir nice nesneyi bir nice nesnede bulduk. Sihat-ı bedeni orucda bulduk ki Resûl (as) buyurmuştur ki: صُومُوا ve gafleti çok yemekte bulduk ve ilmi ve hikmeti boş karında bulduk ve dahi Allâh Teâlâ rızâsını muhâlefet-i hevâda bulduk. Ve dahi rızık bereketini namaz-ı duhâda.

4-Hadis metni ve tercümesini vermek: Genelde meşhur olan hadis metinleri fıkıh kitaplarında da çokça delil olarak kullanılıyorsa tercihen verilmiştir. Müellifin hadis metinlerini verdiği yerde genellikle tercümesini de vermesi kanaatimizce o dönem hadis eğitiminin zayıf olması ve ders olarak okutan hocaların hadisin Arapçasını bilememe ihtimali sebebiyle olsa gerektir.

Resûl (as) buyurur: الطُّهُورُ شَطْرُ الْإِيمَانِ ya'nî pâklık îmanın yarısıdır, ve dahi demiştir: بُيِّدَ الدِّينَ عَلَى النَّظَافَةِ Müsülmânlığın binâsı pâklık üzerinedir.

5-Hadisın sadece tercümesini vermek: Hadisin sadece tercümesinin verilmesi muhtelif sebeplerden dolayısıdır. Öncelikle Hadis metinlerinin çok uzun olduğu yerlerde metin ve tercüme verilmemiştir. Bazen özellikle de faziletler ve terğib konularında sadece hadis tercümeleri vermiştir ki bu ya ilgili hadisi aldığı kaynağın Türkçe olması sebebiyle veya bu hadislerin ya zayıf veya mevzu olması sebebiyle veya hadisin tam metnine ulaşamayınca yaklaşık bir tercüme vermeyi tercih etmesi sebebiyledir. Müellif bu hadisleri zikrederken onları aldığı kaynakları da belirtmiştir.

Bil ki farîza namazların vakitleri sâbit olmuştur Kur'ân ile ve hadîs ile. Kur'ân ile sâbit olduğu oldur ki Allâh Te'âlâ buyurdu ki: (إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى) (الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَّوْقُوتًا) ya'ni tahkîk namaz mü'minler üzerine vakti ta'yîn olunmuş farz oldu. Ammâ hadîsle sâbit olduğu oldur ki Resûl (as) buyurdu ki: "Cebrâil bana iki gün Ka'be kapısında imâmlık eyledi. Ol günde öyle namazın gün orta yerden zâil olıcak (olunca) kılıverdi ve ikindi namazın her nesnenin gölgesi bir kendi kadar olıcak kılıverdi ve akşam namazın oruc tutanlar orucların yiyecek vakitte kılıverdi. Yatsı namazın şafak gâib olıcak kılıverdi ve erte (sabah) namazın oruc tutanlar yemek ve içmek harâm olduğu vakit kılıverdi. İkinci günde öyle namazın her nesnenin gölgesi kendi mikdârı olunca kılıverdi ve ikindi namazın her nesnenin gölgesi iki kendi kadar olunca kılıverdi ve akşam namazın oruc tutanlar oruclarını yiyecekleri vakit kılıverdi. Yatsı namazın gecenin üç bahşından bir bahş geçince kılıverdi ve erte namazın tamam ışık olup gün doğmaya yakın olucak

kılıverdi ve dahi ayıttı (dedi ki): Yâ Muhammed! Bu senden evvel gelen peygamberlerin vakitleridir ve ümmetin vakti bu ikisinin ortasıdır.

6-İslam büyüklerinin hayatlarından örnekler veya menkıbeler nakletmek. Bu menkıbeler vesilesiyle insanların o ibadetlere olan şevklerinin artması (terğib) ve yasaklanan işlerden uzak durması (terhib) sağlanmaya çalışılmıştır.

Hoca Ebû Mansûr Mâturidî ölüm hastalığında karın ağrısı hastalığına giriftâr olmuş (yakalanmış) idi. Bir gecede yetmiş kez abdest aldı. Ayıtdılar: “Yâ İmâmü’l-müslimîn! Kendine niçin bu kadar zahmet edersin?” Ayıttı: “Bu gece ol ki âhir gecem ola. Eğer ecel gelirse bâri abdest ile bulunam ki Peygamber (as) buyurmuştur: مَنْ مَاتَ عَلَى الْوُضُوءِ مَاتَ شَهِيدًا” Ol gece Hoca çünkü dünyâdan [dâr-ı âhirete intikâl etdikden sonra] birisi onu düşde gördü ki yetmiş burâk getirib ol günde dutmuşlar, bir burâkdan bir burâğa geçeler diye. Sordular ki: “Bu senin ‘amellerin ‘ivazı (bedeli) midir?” Ayıttı: “Yok bu benim dün gece aldığım abdestlerin ‘ivazıdır.”

7-İslam büyüklerinin hikmetli sözleri:

Emîre’l-mü’minîn ‘Ömer demiş ki: Diledim ki Müsülmânlar şehrine adam gönderip teftîş edeyim. Her kişi ki istitâ’at bulup hac etmemiş ola, üzerine cizye [harac] koyam. Ondan üç kerre ayıttı ki: Vallâhi Müsülmânlar hakkında ben bu nesneyi sezmem ki gücü yete dahi hac etmeye, nice bunun gibi vâidler var, gücü yetip hac etmeyenler hakkında.

8- Ele alınan konunun bize kazandıracaklarını maddeler halinde ele almak.

Dahi (peygamberimiz) buyurmuştur ki: “Cemâ’atile kılınan namazın yalnız kılınan üzerine yirmi beş derece sevâbı ziyadedir (fazladır).” İmdi bil ki ‘ulemânın (cemaate gitmek için) zikrettiği niyetler bunlardır. (burada 25 niyet sayılmış ve her bir niyet ayet, hadis, büyüklerin hikmetli sözleri ile delillendirilmiştir.)

Pes, Müsülmân esrâr-ı zekâtı (sırlarını) bilmek gerek. Tâ ki ibâdeti suret-i bî-ma’nâ olmaya. Her Müsülmân delese (gayret ede) ki ibâdeti cansız olmayıp diri ola ve sevâb-ı muzâf (kat kat) ola, gerekdir ki yedi vazîfeyi saklaya (yerine getire). (sonra bu vazifeler maddeler halinde sayılıp her madde ile ilgili ayet, hadis ve hikmetli sözler zikredilmiştir.)

Günümüzde kaleme alınan pek çok ilmihale göre Hulviyyât okuyucunun aradığı soruların cevaplarını kolaylıkla bulabileceği genişlikte hazırlanmıştır. Bazen çok fazla detaya girdiği görülse de o zamanki imkânlar dâhilinde insanların şimdiki gibi çok rahat farklı kaynaklara ulaşamadığı düşünülürse bu yaklaşımın çok yerinde olduğu anlaşılır. Zaten büyük ölçüde bu özelliği sebebiyle pek çok şehirde merkezî camilerde halka yönelik hazırlanan derslerde ders kitabı olarak takip edilmiştir.

III. İbadetlerin fazileti ve hikmetleri

A. İlmihallerin Fazilet ve Hikmetle ilgili yaklaşımı

Temel dini bilgiler konusunda bilgi sahibi olmak isteyenlerin ilk başvuru kaynaklarından birisi olması hasebiyle ilmihal kitaplarında ibadetlerin

fazileti, özellikleri, sırları, bizlere kazandırdıkları, manevi hayatımızdaki yeri ile ilgili bilgiler de içermesi beklenmektedir. Fakat günümüzde yazılan ilmihaller genellikle bu konulara ya hiç temas etmemekte veya çok kısa geçmektedir. İbadetlerin fazileti vs konular genel olarak tasavvuf kitaplarında veya konuyla ilgili hadisleri ihtiva eden hadis kitapları ve serhlerinde bulunmaktadır.

İbadetlerin fazileti, hikmetleriyle ilgili kısımlar ya müstakil makale, gazete-dergi yazılarına veya müstakil kitap çalışmalarına bırakılmıştır. İbadetlerin şekil özellikleri kadar manevi yönleri de ilmihalde yeteri kadar yer almalıdır. Çünkü ilmihal okuyan insanlar bu bilgileri bu eserlerde öncelikle aramaktadır.

Türkçe kaleme alınan ilk ve en eski ilmihallerden olan Hulviyyât'ta ise ibadetlerin faziletleri, sırları, hikmetleri ve bize kazandırdıkları gibi ibadetlerin hikmetleriyle ilgili bol miktarda malumat bulunmaktadır. Eserin fihristine göz gezdirdiğimizde fazilet ve hikmetlere müstakil başlıklar ayrıldığı hemen fark edilmektedir. Eser incelendiğinde ise fihriste girmeyen bilgilerin de bulunduğu görülmüştür. Görebildiğimiz kadarıyla kurban ibadeti dışında bütün ibadetlerle ilgili yeterli ve doyurucu bilgiler verilmiştir. Yaptığımız bu çalışmada ibadetlerin fazilet, hikmet ve sırlarıyla ilgili bilgilerin neredeyse eserin 1/10'unu teşkil ettiğini gördük ki bu yönüyle Hulviyyât diğer ilmihallerden öne geçmektedir.

Fazilet ve hikmetlerden yoksun bir ilmihalin kuru ve eksik olacağı kanaatindeyiz. Fazilet ve hikmetle ilgili bilgiler diğer fikhî bilgileri anlamlı kılmakta onların değerini ortaya çıkarmaktadır. Bu sebeple biz bu tebliğimizde Hulviyyât'ta bulunan hikmetlerle ilgili kısımları tespit ederek, ortaya koymaya çalıştık. İlmihal geleneğinin ilk örneklerinde bulunan bu bilgilerin bundan sonraki eserlerde de yer almasını arzu etmekteyiz.

İsmâil Bey'in ibadetlerin fazilet ve hikmetlerini eserine alma sebeplerinden birisi de eserin kaleme alınma gerekçesinde bildirildiği üzere okuyucuların Arapça ve Farsça kaynak kitaplara ulaşamamalarıdır. O dönemde Türkçe ibadetlerle ilgili kitap bulunmadığı gibi ibadetlerin fazilet ve hikmetleriyle ilgili bilgiler içeren eserler de bulunmamaktadır. Dolayısıyla Hulviyyât bu açığı da kapatmayı hedeflemiş olmalıdır. Türkçe bir başvuru kitabı olarak hazırlandığı için ibadetlere teşvik amacıyla ibadetlerin faziletleri, hikmetleri ve bize kazandırdıkları üzerinde de durulmuş ve okuyucunun ibadetlere teşvik edilmesi düşünülmüş olmalıdır.

B. Hulviyyât'ta İbadetlerin fazileti ve hikmetleri verilirken izlenen yöntem

Hulviyyât'ta ibadetlerle ilgili hikmetler verilirken temel olarak o konuyla ilgili ayet ve hadisler esas alınmıştır. Ayetler ya metin veya metin ve meal şeklinde verilmiştir. Hadislerde ise metin, metin ve tercüme veya sadece tercüme verilmiştir. Sahabe ve islam büyüklerinin hayatlarından, onların hikmetli sözlerinden alıntılar yapılmış, onlardan bazı kıssalar rivayet edilmiş ve böylece okuyucunun o konuya rağbetinin oluşması sağlanmaya

çalışılmıştır. Ayet ve hadis kullanımıyla ilgili hulviyatın kaynak kullanımı kısmında bilgi ve misal verilmişti. Kıssa kullanımıyla ilgili olarak da burada bir misal verilmesi uygun görülmektedir.

Ve her kişi ki abdest ala, sünnet oldur ki su kabın kendi doldura ve ağzın örte koya. Zîrâ ki şeytan melûl olur abdest sınırsa (bozulursa) geri abdest almağa su hazırladı, der. Ve hem Peygamber (as) bir hadîste dahi buyurur: “Mademki ol su ol kabda ola Allâhu Te‘âlâ’ya tesbih edip ol kulun yarlığanmasın diler.” Bir kere Peygamber (as) abdesti tamâm etti dahi su kabın getirdi ki varıp doldura. Kâfirler Peygamber Hazretine suâl etmeğe meşgul oldular. Enes b. Mâlik (ra) Peygamberin su kabın doldurup yerine getirdi, kodu. Peygamber (as) çünkü kâfirlerin suâllerinden ve cevâbından fâriğ oldu (bitirdi) su kabın mübârek eline aldı, gördü ki dolmuştur. Buyurdu: “Yâ Enes, sen mi doldurdun? Belî (evet) Yâ Resûlallâh, dedi. Resûl (as) Enes’e duâ edip ayıtdı ki: Allâhu Te‘âlâ ömrüne ve mâlına ve oğlanlarına bereket versin ve seni yarlığasın.” Hoca İmâm Zâhid Fahri eydur: Resûl’un duâsı Enes hakkında kabul oldu. Bir rivâyette oldur ki Enes’in hâtunu bir nesne doğurdu [keseye benzer,] içinden seksen üç oğlan çıktı, leğenlere süt doldurdular ve onunla beslediler. Tâ emcek eli bulur olunca ondan sonra dâyelere virdiler. Ve bir rivâyette bir bir doğurdular tâ yüzyirmi olunca. Lâkin Şeyhü’l-İslâm Burhân eydur: “Enes’ün on iki oğlu var idi ve her oğlunun on ikişer oğlu var idi. Enes yüz yirmi oğlan ile Ka‘be’ye vardı, çünkü hac idi. Ka‘be’nin halkasına yapışıp münâcât etti ki: Hudâvendsin, habîbin bana dört duâ eyledi. Biri oldur ki Allâhu Te‘âlâ ömrüne bereket versin dedi, yüz yirmi yıl ömür sürdüm. Ve biri dahi mâlına bereket versin dedi, ayrukların (başkalarının) hurmalıkları yılda bir kez yemiş (meyve) verirdi benim iki kez yemiş verirdi. Ve biri dahi oğlanlarına bereket versin dedi, işte yüz yirmi oğlan ile senin önüne geldim. Ve biri dahi ol idi ki Allâhu Te‘âlâ yarlığasın dedi. Bu duâların üçünün kabul olduğu zâhir oldu. Birinin dahi kabul olduğunu bilmek dilerim dedi. Kabenin duvârından avaz (ses) geldi ki Yâ Enes! Habîbimin duâsı red olmadı. Senin hakkında kabul oldu, biz seni yarlığadık.”

V. Hulviyyât’ta İbadetlerin fazileti ve hikmetiyle ilgili istatistikî bilgiler

Bu çalışma hazırlanırken Kastamonu Yazma eserler kütüphanesi’nde 37 Hk 3714 arşiv numarada kayıtlı nüshayı esas alınmış bununla birlikte birkaç farklı nüshadan da istifade edilmiştir.

Hulviyyât bâblar şeklinde ana başlıklara ayrılmış olup 6 bâbın altında fasıllar bulunmaktadır.⁸⁰⁶ İbadetlerle ilgili Namaz, oruç, kurban, zekat, hac gibi genel başlık oluşturulmamış genişliğine göre bu ibadetlerin bölümleri birer başlık olacak şekilde bâblara ayrılmış olup toplam 77 bâbdan oluşmuştur. Taharet, kuyular, istinca abdest gusûl teyemmüm gibi konulara birer müstakil bâb ayrılmış namaza 35 bâb ayrılmış olup bunların arasında

⁸⁰⁶ Altında fasıl açılan bâblar şunlardır: İstinca 3 fasl, mesh 3 fasl, abdest 5 fasl, necaset 3 fasl, namaz vakitleri 2 fasl.

namaz vakitleri, ezan, ahkam-ı mesâcid, istikbali kible gibi namazın şartlarına birer bâb ayrılmıştır. Bunlardan sonra sadaka-i fitır, kurban ve teşrik tekbirlerine birer bâb ayrılmış sonra vitir namazından başlayarak sünnet namazları, teravih namazı, nâfile namazlar, küsuf namazı, istiska namazı, Kâbe'de kılınan namaz, ümmî namazı, korku namazı olarak namaz çeşitlerine dair 9 bâb ayrılmıştır. Böylece namaz ve bağlantılı konulara 48 bâb ayrılmıştır. Şehid ahkamı, cenaze ahkamı, nezir, dua ve tesbihat'a da birer bâb ayrılmıştır. Zekat için 8 bâb, oruç için 3 bâb, Hac için ise bir bâb ayrılmıştır. Bu bâblar içerisinde faziletlerle ilgili 8 bâb mevcuttur. Ayrıca hac tek bir başlık altında ele alınmış olmakla birlikte Hac içerisinde haccın fazileti ve hikmetleriyle ilgili bilgiler de müstakil bir bâb teşkil edecek kadar bilgi bulunmakta olup bu kısım bâb veya fasl şeklinde bir başlık atılmadan zikredilmiştir. Ayrıca konular işlenirken ibadetlerin fazilet ve hikmetiyle ilgili de bilgiler verilmektedir.

Hulviyyâta konuların daha iyi kavranabilmesi açısından bâblar altındaki bilgiler tasnif edilmiştir ki bu tasnifler orijinal ve çok faydalıdır. Özellikle cemaate giderken göz önünde bulundurulması gereken niyetler kısmı orijinal bilgiler ve yaklaşımlar içermektedir.

İbadetlerin fazilet, hikmet ve sırlarıyla ilgili Hulviyyâta bulunan Bâblar.

Giriş: İlmî Fazileti

1. Bâb Peygamber'e mütâba'at etmeklikde ve namazın faziletindedir
6. Bâb: Tahâretin fazileti beyânındadır
18. Bâb Ahkam-ı mescid ve ona müteallik sünnet ve âdâbları beyânındadır
27. Bâb: Namazın bätını beyânındadır
28. Bâb: Namazın vacipleri (giriş kısmı)
48. Bâb: Cum'anın fazileti beyânındadır
53. Bâb: Teşrik Tekbiri (giriş kısmı)
57. Bâb: Peygamberden ulemâdan meşâyıhtan mervî olan nâfile namazların ve faziletinin beyânındadır
- Fasl: Haftanın gecelerinde ve gündüzlerinde kılınan namazlar
66. Bâb: Tesbîh ve tehlîl ve ed'ıye-i me'sûre fazileti beyânındadır
67. Bâb: Zekât (giriş kısmı)
73. Bâb: Zekâtın esrârı beyânındadır
- Fasl: Sadaka almanın edebi
76. Bâb: Orucun hakîkati ve sırrı beyânındadır
- Fasl: Oruç tutmak için şerîf ve fâzıl günler ve aylar
77. Bâb Hac (giriş kısmında ve esrâr-ı hac diye en sondaki kısım)

Hulviyyât'ın faziletler ve hikmetlerle ilgili bölümlerinin ayet, hadis, dua, kıssa, rivayet kullanımıyla ilgili istatistikî bilgiler

Bölüm	Ayet	Ayet ve meali	Hadis metni	Hadis ve tercümesi	Hadis tercüme	Dua	Tasnif	Kıssa	Rivayet	Kaynak
Giriş ilmin fazileti	2			4	2					Mes'ûdî Kimyâyı saâdet
1.bab Peygambere mütabaat etmeklik		1		5						
6.bab Taharetin fazileti	1	1	1	2	13	1		2		Terğîb Mes'ûdî Kimyâyı saâdet
18.bab ahkamı mesacid	6	3	1	2	17	2	Mescide giderken niyetler 25 madde		2	
27.bab namazın batını	1	1	1	2	11				6	Kimyâyı saâdet
28.bab namazın vacipleri			1	2	2				6	Mes'ûdî terğîb
48.bab cumanın fazileti				16		3				Terğîb, Tefsiri dürer,
53.bab teşrik tekbir	3							1	1	Mesudi,
57.bab Peygamber ulema ve meşayihden mervi namazlar ve fazileti	1		3	7	7	8			3	Mes'ûdî Terğîb
Fasl Haftanın gecelerinde ve				3	23	1 2	Gece namazları Gündüz		4	İhyâu ulûmiddîn

II. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu

gündüzlerinde kılınan namazlar							namazları Her gün için bir başlık Her gece için bir başlık			Keşşâf
66.bab ediyemi me'sure	8	1		2	16	26			12	Terğib, Bustânul ârifîn
67.bab zekat	2		1	2	2				1	
73.bab zekatın esrarı	3	1	2	1	6		Mal verenlerin tasnifi 3grup Zekat verme şekli 7 grup Zekat verirken tercih edilecek 5 grup		6	Kimyâyı saâdet
Fasl sadaka almanın edebi	4				8	1	Sadaka alan kişi 5 şeye dikkat etmeli		4	
76.bab orucun hakikati ve sırrı					5		Oruç 3 çeşit avam, havas ve hasavvul havasın orucu		4	Kimyâyı saâdet
Fasl oruç tutmak için şerîf ve fâzıl günler ve aylar					5				4	
77.Bab Hac	1				5				3	Kimyâyı saâdet

HULVİYYÂT'IN İBADETLERİN FAZİLET, HİKMET VE SIRLARI İLE İLGİLİ BÖLÜMLERİN METNİ

Giriş:

Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'inde buyurmuştur ki: **قُلُوبًا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ قَلِيلٌ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ -- طَائِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ** Hazret-i Risâlet (asv) buyurmuştur ki: **(طَلَبَ الْعِلْمِ قَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ)** yani ilim istemek farîzadır külli erler ve avretler üzerine kim âkil ve bâliğ olalar. Ammâ farîza olan ilim ne ilimdir, ulemâ ihtilâf etmişler. Müfessirler ilm-i tefsîrdir; muhaddisler ilm-i hadîsdir, demişler ve fukahâ ilm-i fıkıhdır demişler ve ehl-i kelâm ilm-i kelâmdır demişler. Ammâ mukakkıklar tahkîk edib demişler ki ilm-i hâldir. Ya'nî her kimse kendi hâline münâsib ilmi öğrenmek farz-ı 'ayndır ve ziyâdesi farz-ı kifâyedir. Şöyle ki, eğer bir kimse ergen olsa evlenmek kast etmeyince nikâh ilmi ona farz değil, bir kimse alış veriş yapmak istemediği sürece alış veriş ilimi ona farz olmaz. O halde bil ki her kişiye evvelâ farz olan imandır, ondan sonra namaz farz olur, ondan sonra oruc farz olur, ondan sonra zekât farz olur, ondan sonra hac farz olur. Mesela bir oğlan bâliğ olsa veya bir kâfir Müslümân olsa, imanı öğrenip iman getirdikten sonra hangi vakit girerse o vaktin namazı ona farz olur. Ondandır Ramazân ayı gelince, ana oruc tutmak farz olur. Ondandır eğer nisab mikdarı mâlî var ise üzerinden bir yıl geçince zekât farz olur. Ondandır istitâ'at (hacca gitme şartları) var ise ömründe bir kez hac farz olur. Yoksa, istitâ'at (hacca gitme şartları) hâsıl olduktan sonra farz olur.

Peygamberimiz buyurmuştur ki: **(اطْلُبُوا الْعِلْمَ وَلَوْ بِالصَّيْنِ)** yani "İlmi talep edin, eğer Çin'de ve Mâçin'de olsa da. Bir hadîsde dahi buyurmuştur ki: **إِنْ كَانَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الْعِلْمِ بَحَارٌ مِنْ نَارٍ فَخُذُوهَا فَإِنَّهُ لَيْسَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الْجَنَّةِ طَرِيقٌ إِلَى الْعِلْمِ** hadîsin manası şudur ki: "Eğer sizin ile ilim arasında oddan (ateşten) deniz olsa, gerektir ki dalasız oda (ateşe), yanına varasınız, ol ilmi dûtâsınız ki hiç yol yoktur ki sizi uçmağa (cennete) ilete." Hazreti Peygamber (sas) bir hadîsde dahi buyurmuştur ki: "Bir kişi ilimden bir bâb (konu) öğrense eğer bir mes'ele veyâ bir hadîs ise dahi Allah Teâlâ hazretleri katında günleri oruçla ve geceleri namaz ile geçirilen yetmiş bin yıl ibâdet etmekten artıdır (daha faziletlidir.)"

Bir hadîste buyurmuştur ki: **مَنْ عَدَا فِي طَلَبِ الْعِلْمِ صَلَّتْ عَلَيْهِ الْمَلَائِكَةُ وَبُورِكَ لَهُ فِي مَعِيشَتِهِ وَلَمْ يَنْتَقِصْ مِنْ رِزْقِهِ وَكَانَ ذَلِكَ الْيَوْمَ عَلَيْهِ مُبَارَكًا** yani Peygamber (as) şöyle buyurdu ki: "Her kim sabâh durıgele (olonca) dahi ilim isteyû (talep ederek) gideler feriştehler (melekler) ana yarlığanmak dilerler Allah Teâlâ'dan. Ve Allah Teâlâ onun üzerine bereket verir ve takdîr etdiğinden hiç eksilmez. Allâh Teâlâ ol günü onun üzerine mübârek eyler." Rivâyetdir ki *Mes'ûdi*'de her günü ki Allah Teâlâ yaradır, feriştelere (meleklerle) buyurur ki: Dünâyâ'ya varın, benim bendelerimi görün ki ne amel işlediler, -Allah Teâlâ hod yegrek (daha iyi) bilir ammâ- çünkü gelirler bir cemâ'ati tâ'atte görürler ve bir cemâ'ati ma'siyette görürler ve bir cemâ'ati ilim aydur (konuşur) görürler ve

bir cemâ'ati ilim öğrenir görürler ve bir cemâ'ati ilim dinler görürler. Çünkü yine yerlerine vâriırlar, Allah Teâlâ hitab eder ki: Kullarımı nice işte buldunuz? Eydurlar (derler) ki: Hudâvend sen yeğrek (daha iyi) bilirsin ammâ emri ki yerine getirib vardık. Bir cemâ'ati tâ'atte bulduk ve bir cemâ'ati ilim eydur bulduk ve bir cemâ'ati ilim öğrenir bulduk ve bir cemâ'ati ilim dinler bulduk. Allah Teâlâ'nun buyurduğu yetişir ki: İzzim, celâlim hakkıçün yarlığadım (affettim) anları ki ilim eydurlar. Ferişteler (melekler) eydurlar ki: Perverd-gâr! Bir cemâ'ati dahi gördük ki dinlerlerdi. Allah Teâlâ buyurdu ki: Onlar dahi yarlığadım. Ve ferişteher eydurlar ki: Hudâvend! Bir cemâ'ati gördük ki öğrenürler idi. Allah Teâlâ buyurdu ki: Öğrenenleri dahi yarlığadım. Pes, tâlib-i ilimler bir cemâ'atdır ki anlar otururlar hergiz (hiçbir zaman) bed-baht olmazlar.

Pes, imdi ilmin 'izzeti ve şerefi bu geçen âyetlerden ve nice bunun gibi âyetlerden dahi ma'lum oldu. Ve dahi ilim ayıtanlara ve okuyanlara ve dinleyenlere Allah Teâlâ nice bunlar gibi sevaplar ve kerâmetler ve mertebeler vaad etdi ki Peygamber Hazretleri'nin bu geçen hadîslerinde ve dahi bunun gibi nice hadîslerden ma'lûm olduysa halâyıktan (halktan) niceler bu sevapları ve bu mertebeleri kesb edib Allah Teâlâ dergâhında tekarrub (yakınlık) hâsıl etmeye kast ettiler. Ve dahi her kimin ki ilim sermâyesi var- azdan ve çokdan- ortaya getirib talepte olalar. Pes, bu günahkâr bende (kul) dahi, Allah Teâlânın ulemâya bu atâ ettiği (verdiği) mertebelere tamahından (isteğinden), az sermâye ile bu yolda sürünmekliğe rağbet edib fıkıhdan ilm-i ibâdetde bir muhtasar kitâb etmeğe şurû' etdikden (başladıktan) sonra meğer şu dağdağa hâtıra geldi ki: Bu kadar sermâye ile merâtib-i ulemâdan nesne ummak cehâletden ola. Lâkin şol ümîd gâlib oldu ki ne kadar bizim sermâyemiz az ise, Allah Teâlâ rahîmdir, kerîmdir, rahmeti çokdur, atâsı (vergisi, ihsanı) boldur. Her ne kadar ki kullarına yetişirse nesne eksilmez. Hem şol âyete temessük olundu (yapışıldı) ki Allah Teâlâ buyurdu: لَا تَقْتَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ

1.Bâb: Peygamber'e Mütâbaat Etmeklik ve Namazın Fazileti

Bil ki Peygamber'e mütâbaat etmek farzdır. Zîrâ Allah Teâlâ buyurdu "ol nesneyi ki getirdi Peygamber size tûtun dedi ve ol nesneden ki sakının dedi sakının". Resûl (as) ayıtdı (buyurdu): "Her kim benim sünnetimi zâyi' (kayıp) ede, benim şefâatim onun üzerine harâm ola." Ve dahi Resûl Hazreti (as) buyurdu: "Her kim benim sünnetimi diri duta beni diri tutmuşdur ve her kim beni diri tuta beni dost tutmuşdur, ve her kim beni dost tuta kıyâmet gününde uçmakda (cennette) benimle ola." Resûlullah'ın (as) sünnetin diri tutmak oldur ki cemî'i (bütün) sünnetlerin yerine getire ve ilm-i dîn ve şerî'at öğrene ki ilm-i şerî'at öğrenmek mü'min olan erenler ve mü'mine olan hâatunlar üzerlerine farîzadır. Pes, bir kul ki mü'min ola namazda lâzım olan mes'eleleri öğrenmek gerek. Tâ onun namazı dürtüst (geçerli) ola. Eğer bir kişi namazın şartlarından bilmese ve yerine getirmese onun namazı bâtil olur, kıyâmet gününde vara bunları onun hesâbında kalır ve ziyankârlardan olur. Pes, halleri hoş ol kimselerin ki kendilerini ve avretlerini (hanım) ve

oğlanlarını ve kızlarını ve câriyelerini cehil karanlığından çıkarıp ilim nûriyle getireler dahi ilim ile ‘amel edeler demiş. Ve dahi demişlerdir ki: ‘İlim ile ‘amel ne kadar az ise sevâbı çok olur ve ol ‘amel ilimsiz işlenir, ne kadar çok ise sevâbı az olur. Pes her kişi ki beş vakt namazı ilim ile getirüb cemâ’atiyle kılsa Allah Teâlâ on bin şehîd sevâbı vere. Ve Resûl Hazreti (as) buyurdu ki: “Fark olmaz îman ile küfür arasında, meğer namaz ile.” Pes her kim inkâr edib yâhut hor görüb namazı terk eylese kâfir olur. ittifâkî (alimlerin ittifakiyla) onu öldüreler ve her kim de inkâr eylemese ve hor görmese lâkin ‘özü-şer’iyyesiz (meşru bir mazereti olmadan) kasd ile terk eylese İmâm Şâfi’î katında bir rivâyette iki vakit, bir rivâyette dört vakit terk eylese ol vakitleri kıldırılar ve ondan sonra tevbe etmezse öldüreler, denmiş. Ammâ bizim ulemâmız katında oldur ki fâsık olur ve tanıklığı geçmez ve onu tutub katî katî (bir güzel) döğeler, tâ teninden kanlar akıncaya ve habs edeler tâ tevbe edinceye. Ve bir rivâyette şöyle gelmişdir ki bir gün bir gece namazı kılmasa ‘özü-şer’isiz (meşru mazereti olmadan) eğer onu bir kimse öldürürse revâdur (caizdir). Bunu (İmâm Muhamed) nevâdir-i fikhî (kitapların)da rivâyet etmiştir. Ve dahi nevâdir fikhinde denmiş ki: Her kim namazı iyi kılmaya, Allah Teâlâ ölüm vaktinde Kelime-i Şehâdet’i onun dilinden ırâk duta ve kuvveti yetmeye ki (kelime-i şehadet) ede. Ve dahi Resûl (as) buyurur: “Ol günahlardandır ki iki vakti bir vakitte kıla.” Yanî bir vakit namazı te’hir ede ve dahi bir vakti âhar (başka) içinde kazâ kıla. Ve dahi Resûl (as) buyurur ki: “Her kim bir namazı vaktinden çıkarıp sonra kazâ ede, âni seksen hukub (ölçü birimi) tamu (cehennem) odu (ateşi) içinde durğudalar (durdurular). Her hukub seksen yıl ola ve her yıl üç yüz altmış gün, dünyânın bin yılınca ola.” Pes, bundan bilmek gerekdir ki namazı kılmayanların halleri nice olasıdır.

6. Bâb: Tahâretin Fazileti

Vaktâki bidâ’at miktârınca ve tâkat yetdiğince sular hâli beyân olunub ondan ferâğat (bitirme) bulundu ise şimdiki halde ‘alâ kaderi’t-tâkat tahâretin fezâiline (faziletlerine) şuru’ olundu (başlandı), tâ ki mutâla’a eden (okuyan) mü’minlerin tahârete ziyâde (fazlaca) rağbeti ola.

Bil ki Peygamber (as) buyurur: “Mâdemki kul tahâret üzerine ola, ferîştehler (melekler) Allahu Teâlâ’dan onun için yarlığanmaklık dilerler.” Ve bir hadîsde dahi buyurur: “Eğer bir Müsülmâna tahâretsizliği hâlinde bir renc (zorluk) ve bir meşakkat yetişse şöyle bilsin ki tahâretsizlikden yetişdi. Rivâyet aydur (eder) Ukbe b. Âmir Cühenî (ra) bir gün zekât develerin bilmek nevbeti (sırası) benim idi. Mescide geçerek vardım. Peygamber (as) buyurur: “Her kim abdest ala ve iki rek’at namaz kıla, -yani buna şükru’l-vudû’ (abdest aldığına şükür) namazı derler- ve bile ki bu namazda ne okudu Allahu Teâlâ onu yarlığâr ben ayıtdım (dedim), “zihî hôş-hayr” (bu ne güzel) dedim.” Emîre’l-mü’minîn ‘Ömer ayıtdı: Yâ Ukbe! Meğer öndin (önceden) hâzır değil idin. Peygamber (as) dahi gene buyurdu. Ne buyurdu? dedim. Ayıtdı, şöyle buyurdu ki “Bir kişi ki abdest ala, tamâm edecek (edince) yüzünü kibleye karşı ede dahi diye ki:

II. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَحْدَكَ لَا شَرِيكَ لَكَ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُكَ
وَرَسُولُكَ. اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ وَاجْعَلْنِي مِنْ عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ وَاجْعَلْنِي
مِنَ الَّذِينَ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

Günahlardan pâk şöyle tâhir (temiz) ola ki anasından henüz doğmuş gibi ola. Ve dahi *Terğîb*'de denmiş ki: 'Ömer'den rivâyet eder ki Peygamber (as) ayıtdı: "Her kim abdestden sonra boynuna mesih etse Allahu Teâlâ onu (boynuna yaptığı meshi) bir tavk (gerdanlık) ede ki halâik (halk) ona imreneler." Ve dahi Peygamber (sas) buyurdu ki: "Çün abdest tamâm ede bir kez Sure-i İnnâ enzelnâ (kadir suresi) okuya Allâh Teâlâ Hazreti onun amel defterine elli yıllık ibâdet sevâbın yaza." Ve dahi *Terğîb*'de denmiş ki: İki kez okuya şol kadar sevâp vere ki Mûsâ Peygambere ve 'İsâ Peygambere verildi idi ve eğer üç kez okusa sorusuz (sorgusuz, hesapsız) uçmağa (cennete) gire. Ve bir hadîsde dahi buyurur ki: "Her kim abdesti tamâm ede ve bir kez âyete'l-kürsî okusa Allâhu Teâlâ kırk yıllık kabul olmuş ibâdet sevâbı vere ve emir ede onun adına kırk derece binâ etmeğe cennet'de ve kırk hûru'l-ıyn ona çift (eş) ede cennet'de. Ve her kişi ki abdest ala, sünnet oldur ki su kabın kendi doldura ve ağzın örte koya. Zîrâ ki şeytan melûl olur abdest sinarsa (bozulursa) geri abdest almağa su hazırladı, der. Ve hem Peygamber (as) bir hadîste dahi buyurur: "Mademki ol su ol kabda ola Allâhu Teâlâ'ya tesbih edip ol kulun yarlığanmasın diler." Bir kere Peygamber (as) abdesti tamâm etdi dahi su kabın getirdi ki varıp doldura. Kâfirler Peygamber Hazretine suâl etmeğe meşgul oldular. Enes b. Mâlik (ra) Peygamberin su kabın doldurub yerine getirdi, kodu. Peygamber (as) çünkü kâfirlerin suâllerinden ve cevâbından fâriğ oldu (bitirdi) su kabın mübârek eline aldı, gördü ki dolmuşdur. Buyurdu: "Yâ Enes, sen mi doldurdun? Belî (evet) Yâ Resûlallâh, dedi. Resûl (as) Enes'e duâ edip ayıtdı ki: Allâhu Teâlâ ömrüne ve mâlına ve oğlanlarına bereket versin ve seni yarlıgasın." Hoca İmâm Zâhid Fahri eydur: Resûl'un duâsı Enes hakkında kabul oldu. Bir rivâyetde oldur ki Enes'in hâtunu bir nesne doğurdu [keseye benzer,] içinden seksen üç oğlan çıkdı, leğenlere süd doldurdular ve onunla beslediler. Tâ emcek eli bulur olunca ondan sonra dâyelere virdiler. Ve bir rivâyetde bir bir doğurdular tâ yüzyirmi olunca. Lâkin Şeyhü'l-İslâm Burhân eydur: "Enes'in on iki oğlu var idi ve her oğlunun on ikişer oğlu var idi. Enes yüz yirmi oğlan ile Ka'be'ye vardı, çünki hac idi. Ka'be'nin halkasına yapışıp münâcât etdi ki: Hudâvendsin, habîbin bana dört duâ eyledi. Biri oldur ki Allâhu Teâlâ ömrüne bereket virsin dedi, yüz yirmi yıl ömür sürdüm. Ve biri dahi mâlına bereket versün dedi, ayrukların (başkalarının) hurmalıkları yılda bir kez yemiş (meyve) virirdi benim iki kez yemiş verirdi. Ve biri dahi oğlanlarına bereket versin dedi, işde yüz yirmi oğlan ile senin önüne geldim. Ve biri dahi ol idi ki Allâhu Teâlâ yarlıgasın dedi. Bu duâların üçütün kabul olduğu zâhir oldu. Birinin dahi kabul olduğunu bilmek dilerim dedi. Kabenin duvârından avaz (ses) geldi ki Yâ Enes! Habîbimin duâsı red olmadı. Senin hakkında kabul oldu, biz seni yarlıgadık." Enes b. Mâlik (ra) rivâyet eydur Resûl Hazretinden (as) dedi ki:

İşitdim Hazreti izzetden ki buyurdu: “Her kiminki abdesti sinsa (bozulsa) abdest almasa, cefâ etmiş ola bana ve her kim abdest ala iki rek‘at namaz kılmaya, hem cefâ etmiş ola bana ve her kim abdest ala ve iki rek‘at namaz kıla, duâ etmeye be-dürüstî (doğrusu) cefâ etmişdir bana ve her kim abdest ala, iki rek‘at namaz kıla ve duâ ede, ben ki Allâh’ım onun duâsın kabul etmezsem cefâ etmiş olayım, cefâ edici değilim, cefâdan münezzehim dedi.” Ammâ bu hadîs vücûb beyânı için değildir, belki abdestin fazîletin beyân içindir. Ve ‘adâ tarîkı üzerine gelmiştir. Ya’nî abdest sıyan kimseye evlâ ve efdal olanı yerine getirse Allâhu Teâlâ dahi va’dini yerine getirib ol kimsenin duâsını kabul eyler dimekdir. Abdest sıyana (bozulan) abdest almak vâcib olur demek değildir. Zîrâ ki namaz vaktinin âhiri (sonu) olmayınca namaz kılmak vâcib olmaz. Yâ abdest alıp iki rek‘at namaz kılip duâ edenin duâsını kabul etmek vâcib olur demek değil. Zîrâ ki Ehl-i Sünnet ve Cemâ‘at mezhebinde Allâh üzerine hiç nesne vâcib olmaz. Belki kendi keremiyle kabul eder. Ve dahi bir hadîsde gelmiştir ki: “Her kim abdest aldıktan sonra artan sudan içse üç yudum, şol hastalıklardan şifâ bulur ki tabîbler ilâcından âcizdir.” Emîre’l-mü’minîn ‘Ali (ra) rivâyer eder: Bir gün Resûlullah (as) sahrâya çıktı. Irakdan ağaçlar göründü. Resûl (as) ayıtdı: ‘Yâ ‘Ali! Var, ol ağaçlara Peygamber size selâm eder ve sizi ister de’, dedi. Vardım, dedim. Ağaçlar yerlerinden koptular, Resûl (as) katına geldiler. Resûl (as) kazâ-yı hâcet etdi, bitirdikten sonra, ağaçlara işâret etdi, yerlerine vardılar. Resûl (as) teyemmüm eyledi, ben ayıtdım: ‘Yâ Resûlallâh! Su hod (çok) yakındır, teyemmümün manâsı nedir?’ dedim. Ayıtdı: ‘Yâ ‘Ali! Suya varmaya sağlık berâtı mı verildi? Teyemmüm edelim, suya erişince abdest dahi alırız dediler. Eğer suya erişmezsem bâri tahâret ile gidelim, dedi. Hoca Ebû Mansûr Mâturidî ölüm hastalığında karın ağrısı hastalığına giriftâr olmuş (yakalanmış) idi. Bir gecede yetmiş kez abdest aldı. Ayıtdılar: “Yâ İmâmü’l-müslimîn! Kendine niçin bu kadar zahmet edersin?” Ayıtdı: “Bu gece ol ki âhir gecem ola. Eğer ecel gelirse bâri abdest ile bulunam ki Peygamber (as) buyurmuştur: مَنْ مَاتَ عَلَى الْوُضُوءِ مَاتَ شَهِيدًا Ol gece Hoca çünkü dünyâdan dâr-ı âhirete intikâl etdikden sonra birisi onu düşde gördü ki yetmiş burâk getirib ol günde dutmuşlar, bir burâkdan bir burâğa geçeler diye. Sordular ki: “Bu senin amellerin ivazı (bedeli) midir?” Ayıtdı: “Yok bu benim dün gece aldığım abdestlerin ivazıdır.” Ve dahi Muhammed Ca‘fer Sâdık Rûm’a varınca bir deyre (kilise) yetişdi, atdan inib deyrin kapısına vardı, halkasın dutub arağladı (kapıyı çaldı). Bir kâfir kapıya geldi, bir zamân eğlendi, dahi çıktı. Muhammed Ca‘fer Sâdık ayıtdı: “Ey Tersâ (hıristiyan)! Niçin eğlendin (bekledin)?” Tersâ ayıtdı: Tevrat’da gördüm ki her kâh (ne zaman) ki sultâniyân sizin katınıza gelseler yâ siz onların yânına varsanız gerekdir ki tahâret ile olasınız tâki işiniz hâsıl ola. Pes tahâretim yoğidi, tahâret etmek için eğlendim (bekledim).” Dedi. Muhammed Ca‘fer Sâdık tahâretin fazâilinden ol kadar beyân etdi ki Tersa zünnârın (papazlık kuşağı) kesip îmana geldi. Pes, imdi bir Tersâ ki tahâreti mecâziyye etmek ile Allâhu Teâlâ ona îman rûzî kıldı (nasip etti) ki mecmû‘ (bütün)

nesnelere azizdir (kıymetlidir). Eğer bir mü'min kul ki dâim tahâret üzerine ola, Allâhu Teâlâ onun dünyevî ve uhrevî hâcetlerin kabul ederse hiç garîb olmaya. Ve bu bâbda evvelinden buraya gelince (kadar) *Mes'ûdi*'dendir. Ve dahi *Terğîb*'de denmiş ki: Resûl (as) mi'râc seferin edib geldi ki gecenin sabâhında Bilâl'e ayıttı: "Senin ayağın avâzın (sesini) uçmak'da (cennette) işitdim, iyi amellerden ne işlersin Yâ Bilâl?" dedi. Bilâl ayıttı: "Her abdest aldıkça iki rekat namaz kılardım." dedi. Resûl (as)" İbtida onun içindir ki senin ayağın avâzı uçmağa (cennete) yetişir." dedi. Ve İmâm Gazzâlî *Kimyâ-yı Saâdet*'de eydur ki: Tahâret hakkında Allâhu Teâlâ buyurur: *إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ* yanî Allah Teâlâ tevbe edicileri ve pâkları sever. Ve Resûl (as) buyurur: *الطهارة شرط الإيمان* yanî pâklık îmanın yarısıdır. Ve dahi demişdir: *بُنِيَ الدِّينُ عَلَى النَّظَافَةِ* Müslümânlığın binâsı pâklık üzerinedir. Lâkin bu fazîletler teni (bedeni) ve donu (elbiseyi) su ile pâk etmekte değildir. Belki pâklık dört tabaka (derece) üzerinedir. Evvel tabaka Allâh'ın gayrından gönül sırrın pâk eder. Nitekim Allah Teâlâ buyurur: *قُلْ اللَّهُ تَعَالَى يَكْفُرُ بِالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً* ve bundan maksad o dur ki çün Allâh'ın gayrından hâlî (uzak) ola, Allâh'a meşgûl ola. Bu kelime-i Lâilâhe illa'llâh tahkikidir (gerçekleşmesidir) ve bu siddîklar îmanın derecesidir. Zîrâ Allâh'ın gayrından pâk olmayınca onun zikri ile ârâste (süslenmiş) olmaz. İkinci tabaka gönlün zâhirini pâk etmektir, hasedden ve kibirden ve 'ucubdab ve riyâdan, tâ ki ârâste ola. Ve beğenilmiş huylar ile tevâzû' ve kanâ'at ve sabır ve tevbe ve havf ve recâ ve bunlara benzeyenler ile müttakîler îmanı ve derecesidir. Yaramaz huylardan pâk olmak îmanın yarısıdır. Ve üçüncü tabaka tendeki (bedendeki) endamları (organları) günâhdan pâk etmektir, gıybet ve yalan söylemek ve harâm yemek ve hıyânet etmek nâ-mahreme bakmak gibi. Tâ ki ârâste ola edeb ile ve bu parsâlar (dindarlar) îmanın derecesidir ve cümle endâmları (organları) harâmdan pâk tutmak îmanın yarısıdır. Ve dördüncü tabaka teni (bedeni) ve donu (elbiseyi) pâk tutmaktır, necâsetden tâ ki ârâste (süslenmiş) ola, rükû' ile ve sücûd ile ve namazın sâir rükünleri ile. Ve bu Müslümânlar pâklığı derecesidir ki Müslümân ile kâfir arasında namaz ile olur. Pes, bu zâhir tahâret ki ten (beden) ve don (elbise) pâklığıdır. Cümlesinden aşağı derecedir. Ve nefsin bundan dahi nasîbi vardır ki kendinin tâzeliğın anda görür. Onun ile râhat olur, halâik (halk) dahi onu görürler, onun ile pârsâlığın (dindarlığın) bilirler ve ona bu sebepten yüz tutarlar (değer verirler). Ammâ gönül sırrın Allâh'ın gayrından zâhirin gıybetden ve dünya muhabbetinden ve endâmların (organlarını) günahlardan pâk etmekte nefsin hiç nasîbi yoktur. Ve hem halâik (halk) onu görmezler ki ol Allâhu Teâlâ'nın nazar-gâhıdır. Ol sebepten her kişi ona râğbet edemezler. Lâkin bu zâhir pâklığından dahi fazîleti çoktur. Ammâ şol şart ile, edeblerini ve sünnetlerini her ne ki (hepsini) yerine getireler ve kerâhete ve isrâfa ve sûe (yanlış) ve bid'ate erişdirmeyeler. Zîrâ ki mekrûh olur. Belki ba'zında (bazısını) işleyen günahkâr olur. Vallâhu a'alem ve ahkem.

18. Bâb: Ahkâm-ı Mescid ve Ona Müte'allik Nesnelere ve Edepler

Bil ki haçan bir mü'min mescide varmak dilese, gerekdir ki sünnetlere ve edeblere ri'âyet edip ve pâk i'tikâd ile güzel niyyetler edip vara. Zîrâ Resûl (as) buyurmuşdur ki: "Her kişiye sevâb ibâdetinden niyyetine göre hâsıl olur." Dahî buyurmuşdur ki: "Cemâat ile kılınan namazın yalnız kılınan üzerine yirmi beş derece sevâbı ziyadedir (fazladır)." Bu meselede eydurlar ki: Bir mü'min ki bu kadar sevâb hâsıl etmek dilese yirmi beş türlü niyyet etsin, tâ ki ol kadar sevâba müstehik ola (hak ede, kazana). İmdi bil ki 'ulemânın zikrettiği niyyetler bunlardır. Ve dahî evvel niyyet (1.) budur ki: Allâhu Te'âlâ'ya ziyârete varayım, kendine izâfet ettiği yere varmak ile diye niyyet ede. Zîrâ Selmân rivâyet eder, Resûl (as) buyurmuştur ki: "Bir mü'min ki sünnet üzere abdest alıp Allâhu Te'âlâ'nın mescidlerinden birine varsa, ol kişi Allâhu Te'âlâ'yı ziyâret idici olur. Hakdır ki ziyâret olunan kimse ziyârete gelene ikrâm ede." İkinci niyyet (2.) namazı cemâat ile kılsam, tâ ki kıyâmet gününde Allâhu Teâlâ izniyle ki dilersem şefâat edebileyim, diye niyyet ede. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'inde gelmiştir:

لَا يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنْ اتَّخَذَهَا عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا
şefâat etmeğe, illâ şol kimse ki Allâhu Teâlâ Hazretinden ahid (söz) tutmuş (söz almış) ola. Müfessirlerden bazı ahid tutmaktan murâd beş vakit namazı cemâat ile kılmaktır, dedi. Üçüncü niyyet (3) ehli cennet tehassür ettiği (pişman olduğu) vakit benim tehassürüm (pişmanlığım) az ola diye niyyet ede. Zîrâ İbn 'Abbâs buyurdular ki: "Ehl-i cennet tehassür etmeyeler (pişman olmasınlar), illâ mescidlere ziyâde varmış olaydık, tâ ki derecelerimiz dahî yüce olaydı, diye tehassür edeler. Dördüncü niyyet (4.) Allâhu Teâlâ evine okudu (davet etti), tezcek (acele) varayım diye niyyet ede. Zîrâ Allâhu Teâlâ kelâm-ı kadîminde buyurur: وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ
Bu âyetin tefsirinde cemâat ile namaz kılmağa sür'at (acele) edin demek olur, denmiş. Beşinci niyyet (5.) Allâhu Teâlâ üzerine farz kıldığı ibâdeti en güzel yerde edâ edeyim diye niyyet ede. Zîrâ Resûl (as) buyurmuşdur ki: "Yerlerin sevgilileri Allâhu Te'âlâ'ya mescidlerdir." Altıncı niyyet (6.) namazı mescide kılmak ile imâret edeyin (orayı mamur edeyim, canlandırırım), tâ ki Allâhu Teâlâ mü'minliğe tanıklık verdiği kullardan olayım, diye niyyet ki Kur'ân-ı Mecîd'inde gelmiştir ki: إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنِ
Yani tahkîk (kesinlikle) 'imâret eder (canlandırır)

Allâhu Te'âlâ'nın mescidlerini şol kimseler ki îman getirdi Allâhu Te'âlâ'ya ve kıyâmet gününe. Enes b. Mâlik Resûl Hazretinden rivâyet eder ki: Allâhu Teâlâ hadîs-i kudsîsinde buyurmuşdur ki: Tahkîh ben kâsd ederim ki halka 'azâb edeyim. Haçan kim (ne zaman ki) benim mescidlerimi zikir ile ve namaz ile 'imâret edicileri, dahî İslâm içindeki oğlanları ve Kur'ân okuyanları, dahî benim rızam için birbiriyle muhabbet edicileri ve seher vaktinde tevbe edenleri görsem gazabım sâkin olur." Yedinci niyyet (7.) emr-i ma'rûf ve nehy-i münker edeyim, tâ ki Allâhu Teâlâ katında mükerrerem (değerli) olam diye niyyet ede. Meselâ safları doğru tutun, rukû' ve sucûdu (secdeleri) tamâm edin ve ön safı ihtiyâr edin (tercih) ve mescid içinde dünyâ kelâmın söylemen (söylemeyin) demek gibi. Zîrâ Hak Teâlâ ümmet-i

Muhammed'i emr-i ma'rûf ve nehy-i münker ettiği ile Kur'ân'da medih eder ki

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ der. Sekizinci niyyet (8.) cemâate varayım, şerâyi'-i İslâm (islamın hükümleri) ve şî'âr-ı şerî'atı (dinin sembolleri) üzerimde âşikâre olsun diye niyyet ede. Dokuzuncu niyyet (9.) cemâate varayım, tâ ki düşman zümresiyle bulunmayam, belki Müsülmânlar zümresin çoğaltmağa sebep olayım diye niyyet ede. Zîrâ ki Resûl Hazreti (a) buyurmuşdur ki: "Kişi hangi kavmin erbâbın çoğaltsa ol kavimdendir." Onuncu niyyet (10) cemâate varayım tâ ki beni görüp birkaç kişi dahi gelmeğe sebep olayım ve sünneti ihyâ edicilerden olayım diye niyyet ede. Şol sevâb arzusuyla ki Resûl (as) buyurmuşdur ki: "Her ki benim kalmış (unutulmuş) sünnetlerimden bir sünnet ihyâ etse tahkîk ol sünneti ne kadar kimse amel getirirse onların cemî'isinin sevâbı kadar sevâb ol kişiye hâsıl olur." On birinci niyyet (11) Allâhu Teâlâ'nın buyurduğu tutuculardan olayım diye niyyet ede. Zîrâ Kur'ân-ı Kerîmde buyurmuşdur ki: وَأَرْكُعُوا مَعَ الرَّاٰكِعِيْنَ On ikinci niyyet (12) namazı dâim kılmada muvahhidlerle yardımlaşayım diye niyyet ede ki Hak Teâlâ buyurdu: وَتَعَاوَنُوا عَلَيَّ الْبِرِّ وَالتَّقْوِي On üçüncü (13) niyyet namazı cemâat ile kılayın, tâ ki sehvim (hatalarım) affoluna diye niyyet ede ki muktedîye (imama uyan kişiye) seh-v-i secde vâcib olmaz. On dördüncü niyyet (14) yaramaz işlere buyurucu nefsimi mescide varmakla hapsedeyim. Tâ ki ıslâh ola, diye niyyet ede. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'inde gelmişdir: إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ On beşinci niyyet (15) ezana icâbet edip mescide varayın, tâ ki kıyâmet gününde halâik (halk) secdeye emir olunca tâkati yetmeyen münâfiklardan olmayam, diye niyyet ede. Zîrâ denmiş ki: Kıyâmet gününde halâika secde emir olunur. Şunlar ki dünyada iken ezanı işitince icâbet edib mescide varırlardı, secdeye varırlar. Onlar ki ezan davetine icâbet etmediler, arkaları kuru ağaç gibi olup cehd (gayret) edib secde edemeyeler ve rüsvâ olalar. Arş altından bir nidâ gelir ki bu kavim dünyâda sağ ve selâmet nice ezan davetlerin işitip icâbet etmemişlerdir. Nitekim Kur'ân-ı Mecîd'de buyurmuşdur:

بِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ Bu âyet cemâate muhâlefet edip varmayanlar (gitmeyenler) hakkında nâzil olmuşdur. On altıncı niyyet (16) oldur ki cemâate varayın, tâ ki sünnet müekkede terk eden âsilerden olmayam diye niyyet ede. Zîrâ fıkıh kitâblarında mezkûrdur ki eğer bir kavim cemâate gelmeyip yalnız kılmağı âdet edinseler imâma vâcibdir ki emr-i ma'rûf ede. On yedinci niyyet (17) oldur ki cemâate varayım, tâ ki Allâh'ın rahmeti benim üzerime ola diye niyyet ede. Zîrâ Resûl (as) buyurmuşdur ki: "Allâh'ın nusreti cemâat üzerinedir." On sekizinci niyyet (18) oldur ki cemâate varayım mü'minlerle isti'ânet edeyim (yardımlaşayım) diye niyyet ede. Zîrâ Hak Teâlâ buyurmuşdur: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ "Ey şunlar ki îman getirdiniz yardımlaşın sabr u namaz kılmak üzerine" demek olur. On dokuzuncu niyyet (19) oldur ki nefsimin yaramazlığından biraz Müsülmânlar emîn olsunlar diye niyyet ede. Zîrâ Resûl (as) buyurmuşdur ki: "Müsülmânlar onun dilinden emîn olalar."

Yirminci niyyet (20) oldur ki cemâate varayım, namazı saf arasında kılayım, tâ ki ibâdetde melâikeye benzeyem diye niyyet ede. Nitekim Câbir b. Semüre rivâyet eder ki: “Bir gün Resûl (as) mescide gelip bizi halka olmuş görüp buyurdu ki: ‘İbâdetde melâike tutduğu gibi saf tutun ki melâike evvel safları tamâm doldururlar ve birbirine ulaşuk (bitişik) dururlar, gedik (boşluk) komazlar, dedi.” Yirmi birinci niyyet (21) cemâate varmak sebebi ile Allâhu Te‘âlâ’ya sevgili bir nice adım atayım diye niyyet ede. Zîrâ Resûl (as) safaya yetişmek için atılan adımdan sevgülürek (daha sevimli) adım yokdur Allâhu Teâlâ katında, demişdir. Yirmi ikinci niyyet (22) oldur ki cemâate varıp evvel saf ihtiyâr edeyim, tâ ki Allâhu Te‘âlâ’nın salavâtına lâıyk olam diye niyyet ede. Zîrâ Resûl (as) buyurmuşdur ki: “Tahkîk Allâhu Teâlâ ve ferîştehler (melekler) salavât ederler şunların üzerine ki safda dururlar.” Yirmi üçüncü niyyet (23) oldur ki cemâate varıp doğru durulmuş saf arasında durayım, tâ ki gönlün ihlâs ile doğru teveccüh ede diye niyyet ede. Zîrâ Resûl (as) buyurmuşdur ki: “Eğri tutman safları, gözü doğrultun, tâ ki kalbiniz dahi eğri olmaya.” Yirmi dördüncü niyyet (24) oldur ki namazı cemâatle kılayım, tâ ki Hak Te‘âlâ’nın zamânında (korumasında) olam diye niyyet eyleye. Resûl Hazreti (as) buyurmuşdur ki: “Üç tâife Allâhu Te‘âlâ’nın zamânında (korumasında) emînlerdir. Biri gâziler, biri evine girince ehline selâm verenler ve biri cemâatle namaz kılanlar.” Yirmi beşinci niyyet (25) oldur ki namazı cemâatla kılıp sevâb hâsıl edeyim diye niyyet ede. Zîrâ Resûl (as) buyurmuşdur ki: “Evde kılınan namaz üzerine yirmi beş derece ziyâde sevâb hâsıl olur cemâatle kılınan namaz için. Öyle olsa haçan ki namaz kılıcı kimse bu niyyetleri gönlüne getirse evvel bu fâide (1) hâsıl olur ki Allâhu Te‘âlâ’nın rızâsını maksud edinmiş olur zira Hak Tealanın rızası ihlâs ile edilen niyyetlerle hasıl olur. İkinci fâide (2) budur ki bu niyyetleri yâd eden kimse kâhillik (tembellik) etmez ve kâhillik etmekle bu nice sevâbları terk etmez. Pes, bu mezkûr niyyetleri namaz vaktinde hâtıra getirib âsan olmak için iş bu vechile iktisâr olundu: Evvel (1) mescide varırım ziyâret için. İkinci (2) şefâat için. Üçüncü (3) hasretim az olsun için. Dördüncü (4) mağfîrete evvel erişmek için. Beşinci (5) namazı Allâh’a sevgili yerde kılmak için. Altıncı (6) mescid ‘imâretiçin. Yedinci (7) emri ma‘rûf ve nehy-i münker için. Sekizinci (8) İslâm nişânını üzerimde âşikâre olsun için. Dokuzuncu (9) Allâh hoşnudluğuyla olmak için. Onuncu (10) sünnet ihyâ itmek için. On birinci (11) Allâh buyruğun dutmak için. On ikinci (12) mü’minlerle yardımlaşmak için. On üçüncü (13) sehvim affolmak için. On dördüncü (14) nefsim ıslâh olmak için. On beşinci (15) kıyâmetde secde edenlerden olmak için. On altıncı (16) terk-i sünnet edip günâhlarla bile haşır olmamak için. On yedinci (17) Allâhu Te‘âlâ’nın rahmetin ummak için. On sekizinci (18) mü’minlerle ortaklaşmak için. On dokuzuncu (19) nefsimi kimse incitmekden men etmek için. Yirminci (20) ferîştehler (melekler) hey’eti üzerine olmak için. Yirmi birinci (21) Allâhu Te‘âlâ’ya sevgili yürüyüş yürümek için. Yirmi ikinci (22) Allâh’ın Salavâtına lâıyk olmak için. Yirmi üçüncü (23) saf arasında durmakla kalbimi doğrultmak

olur. Ve dahi denmiş ki: A‘mâl-i namazın zâhiri beden gibidir ve onun hakikisi huşû‘ ve hudû‘dur.

Mes‘ele: Ve dahi denmiş ki: Namazın erkânının ve ezkârının ‘alâ haddihî rûhı vardır. Hâs imdi ol namazın küllinde (her yerinde) bulunsa ol namazlar bir cansız gövde gibidir. Ammâ huşû‘ ve hudû‘ bulunsa ammâ âdâbın ve erkânın bazı (eksik) olsa gözü çıkmış ve kulağı kesilmiş adam gibi olur. Ammâ erkân ve âdâbın ruhları olmasa şol kimse gibidir ki gözi ve kulağı var ammâ görmez ve işitmez. Ve denmiş ki: Asl-ı ruh cemî‘ namaz huşû‘ ve hudû‘dur. Zira namazdan maksûd kişi kalbin Allâh’a doğrultmaktır. Ve âdâba ri‘âyet itmek tarikiyle Allâh’ın ‘azametini gönlünden çıkarmayın. Nitekim Hak Celle ve ‘alâ buyurmuşdur: *أَقِمِ الصَّلَاةَ لِنُكْرِي* Yani namazı dorğurun (kılın) beni anmak için demektir. Ammâ Resûl Hazreti (as) buyurmuşdur ki: “Adam ola ki namazından divanına onda birin ya altıda birin yazalar ve her kişinin namazından gönlü hâzır olduğu kadar yazılır. Ve denmiş ki: Namazı şöyle kılın ki gönlünüz arzularından ve Hakkın gayrinden vedâ edin ve kendinizi cümle namaza verin. Nitekim Âişe rivâyet eder ki Resûl Hazreti (as) bizimle ilgilenirken namaz vakti olsa sanırdın ki o an ol bizi ve biz onu bilmeyiz, Hak Te‘âlâ’nın azametini meşğûl olduğu sebepten. Ve Resûl (as) buyurur ki: “Her namazda ki gönül hâzır olmaya, Allâh Teâlâ ol namaza nazar itmez. Ve Halîlü’r-rahmân’ın (as) namaz kılarken yüreğinin huşûsunu iki fersah yerden işitirlerdi. Ammâ ‘Âli’nin namaza kasd idicek (niyet edince) gövdesini titremek tutardı ve benzi müteğayyir olub (atıp) şol emâneti vakti geldi ki göklere ve yerlere ‘arz olunub tâkat götürmediler. Ve dahi Hasan Basrî demiş ki: Hangi namazda ki gönül hâzır olmaya, sâhibi sevâbdan ‘ukûbete yakîn olur. Ammâ Mu‘âz b. Cebel demiş ki: Her kişi ki iki yanındaki kimdir diye nazar etse namazı namaz olmaz. Ve dahi denmiş ki: Ebû Hanîfe’den ve İmâm Şâfi’î’den ve sâir eimmenin ekseri eğerçi demişlerdir ki vakt-i tekbîrde gönül hâzır olursa namaz dürüstdür (geçerlidir). Ammâ bu fetvâyı zarûret sebebiyle vermişlerdir. Gaflet gâlib olduğu için ve dürüstlüğünün (namazının geçerli olmasının) ma‘nâsı şol kadar ola ki kâfir diye kılıç havâle itmeyeler (Müslüman olduğunu bilip onunla savaşmazlar) ve cizye almayalar. Ammâ âhîret azıklığına gönül hâzır olduğu mikdârı yarar demişler. Eğer namaz kılan kimse tekbîr vaktinden gayrı hinde (vakitte) gönlünü hâzır tutmasa ümîddir ki anın hâli hiç kılmayan hâlinden yegrek (iyi) ola. Ammâ bu korku dahi var ki hiç kılmayandan yaramaz (kötü) ola. Zîrâ haberde gelmiştir ki: Her kimse ki namazı fahşâdan (yasaklardan) ve münkerden (kötülüklerden) yığmasa (uzak tutmazsa) ona hâsıl olmaz illâ’llâhdan ıraklık hâsıl olur. Pes, bu geçen sözlerden ma‘lûm oldu ki namazın cânı ve tamamlığı namazın küllinde gönül hâzır olmakmış. Beş vakit tekbîrde hâzır olub sâirinde olmamak candan bir ramakdan gayrı nesne kalmamış gibi olur ki hemân hayatdan bir nefes kala.

Mes‘ele: Bil ki ol nesne ki a‘mâl-i namazdan mü‘mine yetişir ezandır ki işitdikde her ne maslahatın (iş) varsa bırakasın. Meselâ ehl-i san‘atdan eğer

demirci olsa, işidicek çekicin kaldırmışsa indirmeye. İndirmişse kaldırmaya. Ve fi'l-hâli kalkıp namaz kaydında olalar. Zîrâ ezan nidâsından kıyâmet nidâsın hâtıra getirmek gerek. Nitekim kıyâmetde nidâ olacağı sâbitdir. Pes, ezan nidâsın dahi işitincek göğni (gönlü) ferah olub ona lâyık âdâb ve 'izzet-birle namaz kaydında olsa kıyâmet gününde münâdî ana lütüfla beşâret (müjde) ede.

Mes'ele-i Tahâret: Bil ki tahâret libâs (elbise) ve ten (beden) tahâret-i gılâfdur (kabuk, şekil). Bu tahâretin rûhu yaramaz işlere tevbe etmek ile gönlü pâk etmektir. Hıkd (kin), haset, kibr, kin, buhl (cimrilik) gibilerden. Zîrâ Hak Teâlâ nazargâh-ı gönüldür ve hakikat-i namazın yeri gönüldür. Ten (ceset) namazın zâhir sûretinin yeridir.

Mes'ele-i setr-i 'avret: Bunun ma'nâsı oldur ki tende (bedende) her endam (organ) ki görünmesi zişt (çirkin) ola halk gözünden setr (gizlemek) gerektir. Onun rûhu ve sırrı oldur ki her nesnenin bâtında zişt (çirkin) ola Hak Teâlâ nazargâhından gidermek gerek ve bilmek gerek ki Allâh'dan ('azze ve celle) hiçbir nesne gizli değildir ve gizlemek dahi muhaldir (imkansızdır). Pes, gerekdir ki bâtinî evin zişt nesnelere pâk ede, geçmiş günahlarına tevbe ede ve onlar gibi yaramaz işleri bir dahi etmeye. Zîrâ tevbe cemî' günahları mahveder, gönlü pâk eder ki (**التَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ**) Eğer bu nesne elinden gelmezse bâri korkuyu ve utanmayı perde edip ayıpların üzerine örte, şunun gibi ki bir kul günâh işleyip Mevlâ'sı önünde nice hacil (utanmış) olursa sen de öyle et.

Mes'ele-i İstikbâ-i Kible: Bunun ma'nâsı gayrı cihetleri terk edip kibleye teveccüh etmekle yek (tek) cihet olmaktır ve bunun sırrı gönül yüzünü iki 'âlemde olan nesnelere dönderip Hak Te'âlâ'ya meşgûl etmektir. Ve kible-i zâhir bir olduğu gibi kible-i bâtin dahi bir ola. Yani gönül kiblesi Allâh Te'âlâ'dır. Öyle olsa namazda kişi yüzün o yana bu yana dönderse ol sûret namaz olmadığı gibi gönül dahi namazda türlü türlü endişelere gitse bu dahi hakikat namaz olmaz. Ammâ Resûl (as) onun için demiştir ki: Bir kimse ki namaza şurû' edip (başlayıp) onun yüzü ve gönlü ve muhabbet yüzü dahi Allâh Te'âlâ'ya ola, cemî' günâhlarından pâk olur. Ammâ gönül evlâdır. Zîrâ zâhir gılâfdur (kılıftır). Gılâfun hod kaderi sehildir (kolay olmasıdır), i'tibâr içindekendir.

Mes'ele-i Kıyam: Kıyâmın zâhiri oldur ki kişi namazda başını aşağı edip ol efendisi hizmetinde durduğu gibi dura. Onun sırrı oldur ki gönül cümle endişeleri koyub mülâzımı- hizmet (hizmete hazır) ola, efendisine ta'zîm tarîki üzerine ve kendinin Allâh Teâlâ huzurunda kıyâmet gününde gibi makâmın ona dura. Şu vechile ki ol günde halâyıkın (halkın) sırları âşikâre olub kendilerine arz olunsa gerek. Ve bil ki onda âşikâre olacak sırlar Allâh Te'âlâ'ya şimdi dahi ma'lûmdur, gerek gönülde, gerek geçmiş, gerek gelecek cümlesi Allâh Te'âlâ'ya âşikârdır ve bilir. Ammâ aceb (şaşılacak şey) oldur ki bir kimse namaza şurû' etdikde bir sâlih kişi kendini deneye dururken cemî'i a'zâsını edeb üzere tutub gözün secde yerinden ırmaz (ayırılmaz). Hak Te'âlâ'nın hod 'alîm ve basîr idüğün (olduğunu) bilirken

ondan utanmayıp nice gerekse namazın kılar zihî (bu öyle bir) cehil ve hamâkat (ahmaklıktır) ki bir zayıf kulun nazarından utanup pâdişahlar pâdişâhının nazarından utanılmaya ve havf olunmaya (korkulmaya). Her kişinin ki gönlünde Allâh Te‘âlâ’nın azameti ve havfi karar etse onun küllî a‘zâsı (organları) hâşi‘(huşulu) olur. Zîrâ Resûl (as) bir kişi gördü ki namazda elini sakalına iletirdi (götürdü). Buyurdu ki: “Eğer huşû‘ olsa el dahi gönül gibi olurdu.”

Mes’ele-i Rükû‘ Ve Sücûd: Rükû‘un ve sücûdün zâhiri kişi bedeniyle tevâzû‘dur ve ma‘lûm ola ki insanın bedeni topraktan halk olunmuştur. Ve eşyâda ondan hakîr (düşük) nesne yokdur ve âdemin bedeninde başdan şerîf (yüce) uzuv yokdur. Pes onu toprağa koymak kişi kendinin topraktan halk olduğunu ve geri toprak olacağını bilip (eğer hala büyüklenecekse) tekebbürü (büyüklenmeyi) aslına (aslının toprak olduğunu unutmadan) ve hâline göre (tekrar toprak olacağını unutmadan) ede.

Mes’ele-i Kırâat Ve Ezkâr: Bil ki her kelime ki namazda denir ve her fi‘il ki işlenir, onda bir hakikat vardır, ol ma‘lûm (bilmek) gerek. Ve din ol sıfat ile mevsûf gerek, tâ ki ol kavlinde (sözünde) sâdık ola. Meselâ Allâhü ekber dese Allâh Te‘âlâ mecmû‘(bütün) nesnelere uludur, demek olur. Eğer ma‘nâsını bilmezse câhil olur. Eğer bilse ammâ gönlünde Allâh’dan gayrı nesneye ziyâdece mutî‘(itaatkar) olsa onun ma‘bûdî ol mutî‘ olduğu ve ululadığı nesne olmuş olur. Pes, ona eydurlar ki: Bu sözün gerçek sen yalansın nitekim Hak Teâlâ buyurmuştur ki: (أَفَرَأَيْتَ مَنْ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ...)

Mes’ele-i Fâtîha: “el-Hamdü li’llâh” diyecek Hak Te‘âlâ’nın türlü ni‘metlerinin zikrini gönlünden tâzeleye ve gönlünün cümlesi şükürle ola ki şükür kalb ile gerek. “İyyâke na‘bûdü” ve iyyâke neste‘în” deyince hakikat ihlâsı gönülden tâzeleye. “İhdina” deyince gönülden sıfat-ı tazarru ola. Zîrâ ki hidâyet taleb eylemektir ve tesbîhden ve tehlîlden ve kırâatden her ne ki denir, cümle bu zikir olunan gibi gerektir. Bir kimse dilerse ki hakikat namazdan ona nasîb ola, lâzımdır ki vech-i meşrûh üzerine eyleye, ve illâ hemân zâhir sûretine kanâ‘at etmiş olur.

Bu Bâb Mesâil-i Huzursuz Gönlün İlâcı Beyânındadır: Bil ki huzursuzluk zilleti ikidir: Biri zâhirden ve biri bâtındandır. Ammâ ol ki zâhirdendir, namazı nesne görülür ve avaz işitilir yerde kılmaktır ki göze ve kulağa tâbî olub gönül dahi meşgûl olub huzursuz olur. Bunun gibinin ilâcı halvet yerde kılmaktır. Hiç nesne görmeye ve işitmeye. Onun içindir ki âbidlerin ekseri ibâdethâneleri karanlık ve daracık olur.. Zira vâsî‘(geniş) ve rûşen (aydınlık) olan yerde gönül ziyâde perâkende (dağınık) olur. Ve İbn Ömer haçan ki namaza şurû‘ itse (başlasa) önünde nesne koymayıp giderirdi, tâ ki gönül meşgûl olmaya. Ammâ ol sebeble ki bâtındandır ki endişe ve havâtır perâkende (dağınık) olmaktadır bu düşvârdur (güç) ve sa‘abdır (zordur). İlâc oldur ki ol endişe getiren nesne deyecek (söylenilen) söz ise deye (söyleye) ve eğer tez biter iş ise hâsıl edip ve gönlin fâriğ edip ondan sonra namaz kıla. Zîrâ Peygamber (as) demiştir ki: (إِذَا حَضَرَ الْعِشَاءَ وَأَقِيمْتَ) (الصَّلَاةَ فَأَبْدَعُوا بِالْعِشَاءِ) Haçan (Ne zaman) ki ta‘am (yemek) namaz vaktinde

hâzır ola, evvel ta'âm yene, ba'dehû (sonra) namaza şurû' edin (başlayın). Ve bir türlü sebep dahi oldur ki bir nice perâkende (dağınık) işlerin endişesi 'âdet olmakla gönülde gâib olmuş olsa 'ilâc oldur ki gönlünü Kur'an'ın ma'nisi endişesinde ede (gönlünü okuduğu ayetin manasını anlamakla meşgul ede). Tâ ki bu endişe ol endişei refi' ede (kaldıra). Ammâ ol endişenin arzusu gönülde gâlib olub gönüle berkinmiş (yerleşmiş) ise bu vechile dahi refi' olmaz (kalkmaz). Ana müşhil gerek, tâ ki illetin (hastalığın) mâddesini koparıp bâtından (içinden) gidere. Ve müşhil ol endişelere sebep olan nesneyi terk etmektir ve illâ dâimâ namazı hadîs-i nefsile âlûde olur. Onun misâli şol kimseye benzer ki ağac dibinde oturub kuşlar gagasın (sesini) işitmek ister. Pes eline bir ağac alıp ürkütür (korkutur), ol yerine oturunca kuşlar geru cemî' olur (toplanır). İmdi ağacı kesmektir ki kuşlara oturacak yer kalmaya. İmdi mâdemki kişinin gönlünde türlü türlü arzular müstevlî ola (işgal ede), endişe zarûrî perâkende (dağınık) olur. Pes, gerekdir ki nefsânî arzular gidib hayâlât-ı bâtila (boş hayaller) mahvolup huzûru kalb hâsıl ola. Ve dahi denmiş ki: Bir kez Resûl (as) için yeni na'leyn düzdüler (yaptılar), nazar edip mübârek gözine hoş geldi. Pes, Resûl (as) fi'l-hâli secde edip buyurdu ki: Allâh Te'âlâ'ya tevâzu etdim tâ ki beni düşman tutunmaya, bu etdiğim nazar sebebiyle. Ve denmiş ki: Talha kendinin hurma bostanının içinde namaz kılariken bir güzel kuş yol bulmayıp ağac arasında uçar görüp ve gönlü dahi onunla meşgûl olup kaç rek'at kıldığını bilmedi. Ba'dehû Resûl'e (as) gelip gönlünden şikâyet etdi ve ol hurma bostanının fukaraya sadaka etdi, namazda gayrı nesneye meşgûl olduğu için. İmdi her kimse ki gönül huzuriyle namaz kılmak dilese evvel endişei kalbinden çıkarıp ondan namaza şurû' etsin ve dünyada hâcet mikdârına kanâ'at etsin, ondan dahi maksûd ferâğat bulub gönül huzûruyla ibâdet etmek olsun. Eğer böyle olmazsa gönül hâzır olmaz. Ammâ namazın ba'zında gerekdir ki cehd edip huzuru kalb ile nevâfilî ziyâde kıla, dört rek'at mikdârı. Zîrâ çünkü nevâfilde gönül hâzır ola cebr-i ferâyiz olur. Vallâhü a'lem.

28. bâb: Namazın Vâcibleri

MES'ELE: Denmiş ki: Kıyam bir rükû' bir secde iki olduğuna hikmet nedir? Ba'zı meşâyih demişler ki: Kıyam ikrârdır kulluğa. Rükû' ikrârdır efendiliğe, iki secde tanık durdurmakdır tahkîk (kesin) kul olduğuna. Ve dahi denmiş ki: Hak Teâlâ emriyle melâike Âdem'e (as) secde edib başların secdeden kaldırıp 'Azâzil-i mütekebbir (kibirli şeytan) secde etmemiş. (Melekler) kendileri secde ettikleri (ve şeytan secde edemediği için) şükrandan (şükür olarak) bir secde daha ettiler. Pes, Hak Teâlâ bize dahi iki secde farz eyledi. Ba'zı meşâyih demiş ki melâikenin Âdem'e (as) ettikleri secde-i tahıyyat idi. Ammâ İmâm Serahsî (secde şeklen bizzat) Âdem'e (as) idi, ma'nîde (gerçekte ve mana aleminde ise) Allâh Te'âlâ'ya idi, demiş. Va ba'zı meşâyih secde ta'abbüd-i mahzdur (sırf Allah'a kulluktur). Onan hikmet taleb etmek (aramak) yaraşmaz. Ta'aabbüd mahz olduğına delîl kişi

Allâh'ın gayrına kıyâm ve rükû' itse ve helâl görse kâfir olmaz. Ammâ secde edib helâl görse kâfir olur.

Mes'ûdi'de rükünle rükün arasında tertîb vâcibdir denmiş. Ve İmâm Hanîfe'yle Muhammed katında ta'dîl-i erkân dahi vâcibdir, denmiş. *Terğîb*'de denmiş ki: Ebû Yûsuf'la Şâfi'î katında ta'dîl-i erkân farzdır, terk olursa namaz dürüst olmaz. Delilleri bu ki bir gün Hazreti Resûl (as) ashâbıyla mescidde otururken bir a'râbî (bedevi) gelip namaz kıldı, (namazı) tamâm edince Resûl (as) buyurdu ki: (فَمُ فَصَلِّ، فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ) Yani "namaz kılmadın, geri kıl" demektir. Hâsılı üç kereye değin a'râbî (bedevi) namazın i'âde etti. Üçüncüde Yâ Resûlallâh ayruk (bundan başka) bilmezsin, dedi. Pes, Resûl (as) ta'dîl-i erkânı ta'lîm edib dördüncüde namazın gökçek (güzelce) kıldı. Pes, eğer ta'dîl-i erkân farz değilmişse Resûl (as) geru (yeniden) kıl diye emir edip ta'lîm etmezdi (öğretmezdi), derler. Ammâ Ebû Hanîfe ile İmâm Muhammed eydurlar ki: A'râbîye Resûl (as) namazın tamâm ettikten sonra ta'lîm etdi (öğretti). Eğer ol namaz dürüst (caiz) olmayaydı (bedevinin namazı) tamâm kılınmasının ne faydası olurdu. Pes, ma'lûm oldu ki namaz dürüstdür. Ammâ sâkıt olur, bunun emsâli Resûl'ün nice hadisleri vardır. Cümleden (onlardan) biri (لَا صَلَاةَ لِجَارِ الْمَسْجِدِ إِلَّا فِي الْمَسْجِدِ) yani "mescid komşusuna namaz yokdur illâ mescidde" demektir. Ve buyurmuşdur ki: "Eriyle küsülü (dargın) 'avrete namaz yokdur ve kaçagun kula (efendisinden kaçan köleye) namaz yok." Bunlardan murâd nefy-i salât değil belki nefy-i kemâl-i fazîletlerdir ki farz ödenir ammâ kemâl-i fazîlet hâsıl olmaz. Bir delîl dahi oldur ki bir gün Peygamber (as) ashâbıyla mescidde otururken bir a'râbî geldi, namaz kıldı. Ta'dîl-i erkân etmedi. Ashâb ta'n itdiler (kınadılar). Resûl (as) buyurdu ki: Namaz kılıcılar hakkında ta'n etmen (kınaman), varın ol kişiden ol namazı behâ (para) ile almak isten. Ashâb varıp ol kişiye şol kıldığın namazın sevabın bize ver. Ne dilersen verelim, dediler. A'râbî ayıtdı: Dünya ve mâ fihâyı bana verseniz vermezsin, dedi. Pes, Resûl (as) namaz kılıcıdır dediğinden ve 'ömründe kıldığı namazı kazâ buyurmadığından bize ma'lûm oldu ki ta'dîl-i erkân farz değil, vâcibdir. *Terğîb*'de denmiş ki: Ebû'l-Hasan Kerhî katında rükû' ve sücûdi tamam itmek ta'dîl-i erkândır. Ammâ İmâm Ebû Hanîfe'den üç rivâyet vardır. Ammâ esah oldur ki rükûdan ve evvelki secdeden kalkmakta rükû'dan kıyama ve secdeden ka'deye yakîn olunca kalkmak ta'dîl-i erkândır ki vâcibdir. Ammâ *Mes'ûdi*'de denmiş ki: Ta'dîl-i erkân Ebû Yûsuf'la Şâfi'î katında rükû'dan ve sücûdden kalkıp doğrulup a'zâ yerli yerinde karâr etmekle tamâm olur. Ammâ İmâm Muhammed katında tamâm doğrulmak kifâyet eder.

Mes'ele: [Abdullâh] Cürcânî ta'dîl, 'adilden alınmışdır, her kişi ki namazında 'adil itse Allâhu Teâlâ ana fazıl eyler, demiş.

Mes'ele: Şeyhü'l-İslâm [Burhânü'd-dîn] demiş ki: Her kişi ki namazında ta'dîl- erkân etmese namazın geri (yeniden) kılmak evlâdır. Niteki Resûl (as) (فَمُ فَصَلِّ، فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ) buyurdu. Ebû Hureyre'den rivâyet olunmuş ki adam ola ki altmış yıl namaz kıla, hiçbir namazı makbûl olmaya, ol şol kişidir ki

namazında rükû' ve sücûd tamâm etmez. Ammâ rivâyet olunmuş ki Zeyd b. Veheb bir kişi gördi ki namazda rükû'un ve sücûdun tamam etmez. Ayıttı: Kaç yıldır ki namazı bu vechile kılarınsın? Ol ayıttı: Kırk yıldır. Zeyd ayıttı: Bu kırk yıl içinde namaz kılmamışsın, ölürsen Muhammed sünneti üzerine ölmezsin, dedi.

48. Bâb: Cum'anın Fazîleti Beyânındadır

Terğîb'de denmiş ki: *Tefsîr-i Dürer*'de yüz hadîs getirmişler, cum'a namazının fazîletinden. Ammâ bu za'îf anlardan bir nice ümîdvar hadîs yazdı, cümlesini yazmadı, tâ ki *tadvîl-i kitâb* (kitap uzamış) olmaya. Kâle (as) خَيْرُ يَوْمٍ طَلَعَتْ فِيهِ الشَّمْسُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فِيهِ خُلِقَ آدَمُ وَفِيهِ أَهْبَطَ وَفِيهِ تَيْبٌ وَفِيهِ مَاتَ وَفِيهِ (as) تَقُومُ السَّاعَةُ وَمَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا وَهِيَ مُسَبِّحَةٌ يَوْمَ الْجُمُعَةِ مِنْ حِينَ تُصْبِحُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ شَقَاقًا مِنْ (السَّاعَةِ إِلَّا الْجِنَّ وَالْإِنْسَ وَفِيهَا سَاعَةٌ لَا يُصَادِفُهَا عَبْدٌ مُسْلِمٌ وَهُوَ يُصَلِّيُ يَسْأَلُ اللَّهَ شَيْئًا إِلَّا أَعْطَاهُ إِيَّاهُ) Yani günlerin yeğreği (faziletlisi) ki onda gün doğar, cuma günüdür. Âdem (as) cum'a gün halk oldu (yaratıldı) ve cennete cuma gün iletildi ve dünyâya cum'a gün gönderildi ve kıyâmet cuma gün olsa gerek. Ve cuma günde bir saat var ki her bende-i müslim (kul) ki ol saatte Allâh Te'âlâ'dan hayır dileye, verilir. Ve kâle (as): (اَلْتَمَسُوا السَّاعَةَ الَّتِي تُرْجَى فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ بَعْدَ الْعَصْرِ إِلَى) Yani isten ol saat-i cum'a günü ikindiden sonra gün dolununca (batıncaya), tâ ki onda ne dilerseviz bulasınız. Ve kâle (as): (سَيِّدِ الْاَيَّامِ عِنْدَ اللَّهِ) يَوْمَ الْجُمُعَةِ، وَهُوَ اَعْظَمُ مِنْ يَوْمِ الْفِطْرِ وَيَوْمِ الْاَضْحَى وَيَوْمِ الْعَرَفَةِ وَيَوْمِ الْعَاشُورَاءِ وَالصَّدَقَةُ فِيهِ (اَفْضَلُ الصَّدَقَاتِ وَالْعَمَلُ فِيهِ اَفْضَلُ الْاَعْمَالِ وَالْاِثْمُ فِيهِ اَعْظَمُ الْاِثْمِ) Yani "Günlerin ulusu cum'a günüdür. Cum'a günü efdaldır (daha faziletlidir) iki bayram ve 'arefe ve âşûre günlerinden. Cum'a gün verilen sadaka sadakaların efdalidir ve işlenen amel a'mâlin efdalidir ve bunda işlenen günâh günâhların a'zamıdır (büyüğüdür)." Ve kâle (as): (لَا يُعَذِّبُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فِي الْقَبْرِ الْمُؤَدَّنَ وَالشَّهِيدَ وَالْمُتَوَقِّيَ يَوْمَ) Yanî "Allâh Teâlâ kabirde 'azâb etmez müezzine ve şehîde ve cum'a gün vefât edene." Ve kâle (as) (مَنْ صَلَّى عَلَيَّ يَوْمَ الْجُمُعَةِ اَرْبَعِينَ مَرَّةً مَحَى اللَّهُ عَنْهُ) Yanî "Cum'a gün bana her kim kırk kere salavât vere, Allâh Teâlâ onu pâk eyler kırk yıllık günâhlarından." Ve kâle (as): (مَنْ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ يقرأ في أحدهما بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ سَبْعِينَ مَرَّةً فِي الْآخِرَةِ مِثْلَ ذَلِكَ فَإِذَا فَرَغَ مِنَ الصَّلَاةِ يَسْتَعْفِرُ اللَّهُ سَبْعِينَ مَرَّةً قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا ثَوَابُ هَاتَيْنِ الرَّكَعَتَيْنِ؟ قَالَ وَالَّذِي بَعَثَنِي نَبِيًّا لَوْ أَنَّ جَمِيعَ أُمَّتِي مَاتُوا عَلَيَّ الْكِبَائِرِ فَدَأَ لَهُمْ هَذَا الْمُصَلِّيَ بِهِذِهِ الصَّلَوَاتِ وَبِهَذَا الْاِسْتِغْفَارِ لَأَدْخَلَهُمُ اللَّهُ لَوْ أَنَّ جَمِيعَ أُمَّتِي مَاتُوا عَلَيَّ الْكِبَائِرِ فَدَأَ لَهُمْ هَذَا الْمُصَلِّيَ بِهِذِهِ الصَّلَوَاتِ وَبِهَذَا الْاِسْتِغْفَارِ لَأَدْخَلَهُمُ اللَّهُ) Yanî "Her kim cum'a gecesinde iki rek'at namaz kıla, her birinde bir Fâtiha ve yetmiş Kul hüva'llâhü ehad okusa, namazdan fâriğ olunca (çıkınca) yetmiş kez estağfiru'llâh dese, hâzır olanlar Yâ Resûl'llâh! Bu iki rek'atin sevâbı nedir? Buyurdu ki: Ol Allâh hakkı için ki beni peygamber gönderdi, eğer ümmetimin cümlesi günâh-ı kebîre üzerine vefât etmiş olalar, bu namaz ile ve bu istiğfâr ile duâ etse Allâh Teâlâ onun şefâatiyle cümlesini cennete koyar." Ve kâle (as): (مَنْ قَالَ صُبْحَةَ يَوْمِ) الْجُمُعَةِ قَبْلَ الْعَدَاةِ اسْتَعْفَرَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ وَلَوْ لَدَيْهِ وَلَوْ كَانَتْ (دُنُوبُهُ مِثْلَ رَيْبِ الْبَحْرِ) Yanî "Her kişi ki cum'a gün sabah vaktinde irta (sabah) namazından öndin (önce) üç kez bu kelime-i istiğfârı ayıtsa Allâh Teâlâ onu ve atasını ve anasını yarlıgar. Eğer kebîre günâhları denizler köpüğü misâlince olursa dahi." Ve kâle (as): (اغْتَسِلُوا يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَلَوْ كَأَسَا بِيَدَيْنَا) Yanî

“Gusül idün cum‘a gün eğer bir kadeh su bir dînara olursa dahi.” Ve kâle (as): مَنْ إِغْتَسَلَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ ثُمَّ لَيْسَ مِنْ أَحْسَنِ تِبَابِهِ وَمَسَّ طَيْبًا إِنْ كَانَ عِنْدَهُ ثُمَّ مَشَى إِلَى الْجُمُعَةِ: (as) وَعَلَيْهِ السَّكِينَةُ وَلَمْ يَتَخَطَّ رِقَابَ النَّاسِ وَلَمْ يُؤْذِهِ وَرَكَعَ مَا قَضَى لَهُ ثُمَّ انْتَهَرَ حَتَّى يَنْصَرِفَ الْإِمَامُ غَيْرَ يَانِي “Her ki cum‘a gün gusül eyleye ve donlarının (elbiselerinin) iyisini giye ve iyi kokulu nesnelere sürünse eğer var ise. Andan cuma mescidine vara ve halkın boyunlarını atlamaya. Ondan namaz kıla Allâh Teâlâ dilediği mikdârı Ve imâm hutbeye çıkınca hâmûş (sessiz) olub otura. Geçen cumadan bu cumaya değin bu hafta içinde geçen günâhlarına keffâret ola.” Ve kâle (as) مَنْ تَخَطَّى رِقَابَ النَّاسِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ اتَّخَذَ جِسْرًا (إِلَى جَهَنَّمَ) YANI “Her kişi ki cum‘a gün mescide varınca Müsülmânların boynundan atlasa, kıyâmet gününde onu köprü edeler cehennemden yana halâik onun üzerinden geçeler.” Ve kâle (as): مَنْ مَسَّ وَمَنْ لَعِيَ فَلَا جُمُعَةَ لَهُ. (as) YANI “Cuma gün mescide varanlardan her kim hutbe vaktinde taş ufağın messetse YANI zarûret olmadan taş yapışsa be-dürüstî (şüphesiz) lağv işlemiş olur. Ve lağv işleyen cuma sevâbın bulamaz.” Ve kâle (as): مَنْ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءِ ثُمَّ أَتَى الْمَسْجِدَ فَاسْتَمَعَ وَغَفِرَ لَهُمَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ وَزِيَادَةٌ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ وَمَنْ يَانِي “Her kim gökçek (güzelce) abdest alıp mescide gele, hutbeyi dinleyip hâmûş (sessiz) otura, yarlıganmış ola. Onunla cuma arasında olan ve üç gün dahi YANI iki cuma arasında olan günâhları yarlıgana ve üç gün daha. Ve her kim hutbe vaktinde taş ufağın messetse be-dürüstî lağv (boş iş) işlemiş olur.” Ve kâle (as): مَنْ قَرَأَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ مَرَّةً فَلَنْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ، فَقَدْ يَانِي “Her kişi ki cum‘a gün bir kez kul hüva’llâhü ehad okusa be-dürüstî (şüphesiz) cum‘anın hakkın edâ etmiş ola, hamele-i ‘arşî edâ etdiği gibi. Ve her kim cuma gecesinde okusa kadir gecesin bulmuş gibi ola.” Ve kâle (as): مَنْ تَرَكَ الْجُمُعَةَ مِنْ غَيْرِ يَانِي her kişi ki cum‘a namazın bulsa YANI yetişip kılsa ona bin şehîd sevâbı verile.” Ve kâle (as): مَنْ تَرَكَ الْجُمُعَةَ مِنْ غَيْرِ يَانِي her kim cuma namazın terk ede özürsüz ayıt (ona söyle) ki bir dinar sadaka versün, bulmazsa yarım dinar sadaka versün.” *Tezhîb*’den nakil olunmuş ki: Cum‘a namazı farz-ı ayndır. Hiç vecihle onu terk etmek revâ (caiz) değil. Her kim özürsüz dört cuma terk ede, adâleti sâkit olur (düşer). *Müttefik*’de eydur (der ki): Dahi şehâdeti bâtil ola demiş. Ve *Akdıye-i Hassâf*’da denmiş ki: Birbiri ardınca üç cum‘a terk eden fâsık olur, şehâdeti makbûl olmaz. Bu kavil Şemsü’l-eimme Serahsî’nin ihtiyârıdır. Belki denmiş ki: Her kim bî-‘özür ve bî-te’vîl cum‘a terk etse tanıklığı dürüst (caiz) değil. Bu Şemsü’l-eimme Hulvânî kavlidir. Fetvâ dahi bunadır, denmiş. Ammâ hastalık ya şehirden irak olmak veya imâmın fiskı veya zâlimin zulmü korkusu sebep olsa şehâdeti makbûl olur, denmiş. Ve *Fetâvâ-yı Kübrâ*’da denmiş ki: Her farzın ki vakti mu‘ayyen (belli) ola namaz ve oruc gibi, onu ‘özürsüz te’hîr etmekle (geciktirmekle) ‘adâleti sâkit olur. Ammâ şol ki farz vakti mu‘ayyen olmaya zekât ve hac gibi, onun te’hîriyle ‘adâleti sâkit olmaz. Sadru’l-İslâm Fahru’d-dîn demiş ki: Bu gün fetvâ ona göredir ki te’hîr-i zekât ile ‘adâlet sâkit olur. Zirâ ki hakk-ı

fukarâ te'hîr olur. Te'hîr-i hacc ile olmaz. Husûsan bizim zamânımızda ki emin tarîk (yol) yoktur.

53. bâb: Tekbîr-i Teşrîk Beyânındadır

Mes'ûdi'de denmiş ki: Biz me'mûruz Allâh Te'âlâ'yı zikir etmekle. Kavlühû Te'âlâ:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا انكُروا الله ذِكْرًا كَثِيرًا وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا وَانكُروا الله فِي أَيَّامٍ مَّعْلُومَاتٍ وَانكُروا الله فِي أَيَّامٍ مَّعْلُومَاتٍ Ve denmiş ki: Kelbî vefât edince mürîdlerinden biri onu düşünde gördü. Sual etdi ki: Allâh Teâlâ senünile ne işledi? Kelbî dedi ki: Beni yarlıgadı. Ne sebebile? dedi. ayıtdı: Haçan ki vefât etdim, benim üzerime hesâb geldi, zebânîler beni çekdiler. Bir cemâat gördüm ki irâkdan (uzaktan) gelirler. Denedim Hazreti Muhammed Mustafâ (sas) cemâli cihân arası gözüme düş oldu, feryâd etdim ki: Yâ Resûlallâh! Ümmetin ulemâsındanı. Beni tamuya (cehenneme) iletmek isterler. Ayıtdı: Deyip tutmayanlardansın. Ayıtdum: Kur'an'a çok zahmet çekip dururum. Resûl (as) Ali Hazreti'ne (kv ve ra) ayıtdı: Benden suâl etdi ki eyyâm-ı ma'lûmât ve eyyâm-ı ma'dûdât nedir? Ali suâl etdi. Dedim ki: Zi'l-hicce ayının evvelinden dokuz gün eyyâm-ı ma'lûmâtdur. Ardınca üç nahr günleri eyyâm-ı ma'dûdâtdır. Resûl (as) bana şefâat etdi, necât buldum. Pes, ma'lûm oldu ki bunları bilmek yarlıganmağa sebep imiş. Bilin ki Zi'l-hiccenin dokuzuncu günü 'arafedir. Ol günde tekbîr var ve oruc tutmak dürüstdür, kurban etmek değil. Onuncu günü 'ıyd (bayram) günüdür ve ondan sonra iki gün dahi bu üç gün nahr (kurban) günleridir. Yani kurban günleridir. Bunlarda hem nahr var hem tekbîr oruc yok. Amma on üçüncü günde tekbîr var, kurban var oruc yoktur. 'ıydden sonraki üç güne teşrîk derler. Pes, üç gün nahr olur, üç gün teşrîk. Amma bu altı gün dört gün tamâm olur. Zîrâ Zi'l-hicce'nin onuncu günü 'ıyddir, nahr günlerindedir, teşrîkten değil. On üçüncü gün teşrîkendir, nahırdan değil. Amma on birinci ve on ikinci hem nahırdan hem teşrîkendir.

Mes'ele: Sebeb-i vücûb-i tekbrât-ı eyyâm-ı teşrîk oldur ki: İbrâhim Hafîl'e (Salavatullahi aleyhi ve selamuhu) düşünde Allâh Teâlâ oğlunu kurban et diye emir edince, oğlunu kurban edeceği yere eletti (götürdü). Tâ ki Allâh Teâlâ emrin yerine getirdi. Nida işitti ki اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ . İbrâhim nazar edip Cebrâil'i gördü ki cennetden koç getirmiş, fidâ (fidye) için. İbrâhim (as) dedi kim: اللَّهُ أَكْبَرُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ Oğlu ayıtdı kim: اللَّهُ أَكْبَرُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ Ve Hoca İmâm Fahri demiş ki: Her kişi ki bir mühim (önemli işi) vâkı' olsa (meydana gelse) bu kelimâtı çok ayıda (söyleye), tâ ki Allâh Teâlâ ol mühime kifâyet edivere.

57. Bâb: Peygamberden ve 'Ulemâdan ve Meşâyıhtan Mervî Olan Nâfile Namazların ve Faziletinin Beyânındadır

Mes'ûdi'de denmiş ki: Namaz-ı nâfile meşrû'dur. Âyet ile ve hadîs ile ve icmâ' ile. Âyet oldur ki Hak Teâlâ buyurur: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا) وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَأَفْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ Hadîs oldur ki Resûl (as) nâfile namaz hakkında buyurmuşdur: (الصلوة خير موضوع فمن شاء استقل ومن شاء استكثر (Duha:

Kuşluk namazı) yine Hazreti Resûl (as) buyurmuştur ki: مَنْ صَلَّى صَلَاةَ الْفَجْرِ يَنْصُرُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَجْلِسُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ ثُمَّ قَامَ وَصَلَّى كَانَ لَهُ ثَوَابٌ نَبِيِّ مِنْ أَنْبِيَاءِ بَنِي إِسْرَائِيلَ Yani her kişi ki erte (sabah) namazın kılsa dahi mescide gün kalkınca otura, ondan kalka, namaz kıla, Allâh Teâlâ buyurur, Benî İsrâîl peygamberlerinden bir peygamber sevâbını onun defterine yazarlar. Ve Resûl (as) buyurmuştur ki: “Üç nesne üç nesne ile cem’ olmaz. Günâh tevbe ile cem’ olmaz. Nitekim Resûl (as) buyurmuştur ki: أَلْتَائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ Ve gına (zenginlik) zinâ ile cem’ (birlikte) olmaz. Nitekim Resûl (as) buyurmuştur: الرَّزَا يُوْرَثُ Ve fakr (fakirlik) duha namazı ile cem’ olmaz. Nitekim Resûl (as) buyurmuştur: لَا فَقْرَ مَعَ الضُّحَى وَلَا غِنَى مَعَ الرَّزَا Ve Hoca Ebû'l-Kâsım Hakîm demiştir ki: Bir nice nesneyi bir nice nesnede bulduk. Sıhhat-ı bedeni orucda bulduk ki Resûl (as) buyurmuştur ki: صَوْمُوا تَصِحُّوا Ve gafleti çok yemekde bulduk. Ve ‘ilmi ve hikmeti boş karında bulduk. Ve dahi Allâh Teâlâ rızâsını muhâlefet-i hevâda bulduk. Ve dahi rızık bereketini namaz-ı duhâda. Ve denmiş ki: Cennetin bir kapısı var, ona bâb-ı duhâ derler. Çünkü bir bende-i mü’min dünyâda iken namaz-ı duhâ kılmayı ‘âdet edinse haçan ki kıyâmet gününde başın toprakdan kaldıra, ol kapı nidâ ede ki: Ey Allâhın velî kulu! Gel benden gir ki yolun bendedir. Ve denmiş ki: Namaz-ı duhâ Resûl (as) üzerine farz olmuşdu ümmetine sünnet oldu. Kılana firâvân (çok) sevâblar hâsıl olur, kılmayan günâhkâr olmaz. Amma kaç rek’at idüğine (olduğuna) ikiden on ikiye dek ‘ulemânın ihtilâf varken zâhir rivâyetde dört rek’atdır. Kırâatinde her rekatin âyet-i Kur’ân okunur, dürüstdür. Amma müstehab oldur ki evvel rek’atde “ve’ş-şemsi” okuna, ikincide “ve’l-leyli” okuna. Üçüncüde “ve’d-duhâ” okuna. Dördüncüde “Elem neşrah leke” okuna. Ve Hoca İmâm Zâhid Fahri demiş ki: Bu sûreleri bilmeyen kişi evvelki iki rek’atin her birinde bir kez “Kul e’ûzü bi Rabbi’l-felak” ve bir kez “Kul e’ûzü bi Rabbi’n-nâs” okuya. Her kim bu namazı bu vechile (şekilde) kıla Allâh Teâlâ cemî’i günâhların yarlığaya. Ve dahi gelmiş ki: Her kişi ki erte (sabah) namazın kıla, dahi mescide otura, tâ gün kalkınca ondan kalkıp iki rek’at namaz kıla, her rek’atinde bir “Fâtiha”, beş “Kul huva’llâhu ehad” okuya. Allâh Teâlâ ol kişinin divânına yetmiş yıllık ibâdet sevâbın vere ve altmış yıllık günâhın mahvede. Bu namaza işrak namazı da denir. Ve *Terğîb*’de ‘Abdullâh b. ‘Ömer’den rivâyet olmuş ki: Resûl (as) buyurmuştur ki:

مَنْ صَلَّى الصُّبْحَ ثُمَّ جَلَسَ فِي مُصَلَّاهُ وَيَذْكُرُ اللَّهَ تَعَالَى حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى رَكَعَتَيْنِ مِنَ الصُّحَى كَانَتْ صَلَاةً كَحَجَّةٍ وَعُمْرَةٍ مُتَقَبَلَتَيْنِ Mâ hasal-i hadîs odur ki: Her kişi ki erte (sabah) namazın kıla, dahi namaz yerinde gün kalkınca (ya kadar) otura, Allâh Te’âlâ’yı zikir ede, ondan kalka, iki rek’at işrâk namazı kıla sonra duhâ namazı kıla, kabûl olmuş hac ve umre sevâbı bula. Emîru’l-mü’minîn Osman’dan rivâyet olunmuş ki: Kâle Resûlu’llâh (sas)

مَنْ صَلَّى الصُّحَى رَكَعَتَيْنِ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ ذُنُوبَ عَشْرِينَ سَنَةً إِلَّا الْكَبَائِرَ وَمَنْ صَلَّىهَا أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ أَرْبَعِينَ سَنَةً إِلَّا الْكَبَائِرَ وَمَنْ صَلَّىهَا سِتَّ رَكَعَاتٍ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ ذُنُوبَ سِتِّينَ سَنَةً إِلَّا الْكَبَائِرَ وَمَنْ صَلَّىهَا ثَمَانِيَةَ رَكَعَاتٍ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ ذُنُوبَ ثَمَانِينَ سَنَةً إِلَّا الْكَبَائِرَ وَمَنْ صَلَّىهَا عَشْرَ رَكَعَاتٍ غَفَرَ اللَّهُ

II. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu

لَهُ دُنُوبٌ مِائَةٌ سَنَةً إِلَّا الْكَبَائِرَ وَمَنْ صَلَّىهَا اثْنِي عَشَرَ رَكْعَةً غَفَرَ اللَّهُ لَهُ دُنُوبَ مِائَةٍ وَعِشْرِينَ سَنَةً مِنْ الصَّغَائِرِ وَالْكَبَائِرِ وَبَنِي اللَّهُ لَهُ قَصْرًا فِي الْجَنَّةِ مِنْ ذَهَبٍ لَا يَرِي طَرْفَاةً

Yani her kişi ki kuşluk namazın iki rek'at kılsa Allâh Teâlâ yirmi yıllık günâh-ı sağâir (küçük günahını) yarlıgar. Dört rek'at kılanın kırk yıllık günâhın yarlıgar. Altı kılanın altmış yıllık, on kılanın yüz yıllık sağîre günâhların yarlıgar. On iki rek'at kılanın yüz yirmi yıllık sağîre ve kebîre günâhlarını yarlıgar ve onun için cennetde altundan köşkler binâ ederler. Büyüklüğü ve göyüklüğü şol mikdâr ola ki bakmakla iki tarafı görülmeye. Ve Enes b. Mâlik'ten rivâyet olunmuş ki: Resûl (as) buyurdu ki: "Her kişi ki erte (sabah) namazından sonra mescidde otura, gün kalkınca yetmiş ferîşteh (melek) onun için mağfîret taleb ederler, tâ gün kalkıp ol kişi iki rek'at işrâk namazın kılınca ve Allâh Teâlâ sultan ve şeytan şerrinden kifâyet ede. Ve şol nesnenin şerrinden ki nefis-i mübâşirden ki nefis-i mübâşir olub işlemişdi kendi kendiden ve eğer bu namaz kıldığı günde ölse Allâl Teâlâ cennete givire (sokar). Ve Enes b. Mâlik rivâyet eder ki Resûl (as) buyurdu ki:

مَنْ صَلَّى الضُّحَىٰ اثْنِي عَشَرَ رَكْعَةً بَقْرًا فِي كُلِّ رَكْعَةٍ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ مَرَّةً وَ آيَةَ الْكُرْسِيِّ مَرَّةً وَقَالَ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ تَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ سَبْعِينَ أَلْفَ مَلَكٍ بِأَيْدِيهِمْ قِرَاطِيسٌ بَيضٌ وَأَقْلَامٌ مِنْ نُورٍ يَكْتُبُونَ لَهُ الْحَسَنَاتِ الَّتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَإِذَا كَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَأْتِي الْمَلَائِكَةُ إِلَيْ قَبْرِهِ وَمَعَهُمُ الْهُدَايَا يَقُولُونَ يَا صَاحِبَ الْقَبْرِ فَمَ فَاثِكُ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ Yani her kişi ki on iki rek'at duhâ namazı kılsa, her rek'atında bir "Fâtiha" ve bir "Âyete'l-kürsi" ve üç "Kul hüva'llâhü ehad" okuya, gökden yetmiş bin ferîşteh (melek) iner. Ellerinde ak kağıtlar ve nurdan kalemler tâ kıyâmete değîn ol kişi için hasenât yazarlar. Çünkü kıyâmet gün ola, ol ferîştehler ol kişinin kabri üzerine gelirler, hediyeler ile. Eydurlar ki Ey kabir issi (sahibi)! Dur ki sen emînlerdensin ve kurtulmuşlardansın. Ve dahi Mu'âz b. Cebel rivâyet eder ki Resûl (as) buyurmuşdur ki: "Duhâ namazın on iki rek'at namaz kıla, her rekatde bir "Fâtiha" ve üç "Kul huva'llâhu ehad" ve üç "Kul e'ûzü bi Rabbi'l-felak ve Kul e'ûzü bi Rabbi'n-nâs" okuya. Eğer Allâh Te'âlâ'dan nesne dileye verir ve duâ kılsa müstecâb olur. Eğer yarlığanmak dileye, yarlıgar." Ve Abdullâh Cevâd'dan rivâyet olunmuş ki Resûl (as) buyurmuşdur: "Her kim duhâ namazın kıla, ona de ki: Onu lâzım tut (ona yapış) ve dâim kıl ki onu kılan terk edince ol namaz onun ardınca inler, şol deve kûşeği (yavrusu) ardınca inlediği gibi ve ondan sonra yine dedi ki: Münâfik duhâ namazın kılmaz, "Kul yâ eyyühe'l-kâfirün" suresin okumaz." Ve 'Âişe-i Sıddîka rivâyet eder ki: "Resûl (as) duhâ namazından sonra iş bu duâyı okurdu: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي وَتُبْ عَلَيَّ إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ve dahi Mes'ûdi'de denmiş ki: Resûl (as) buyurmuşdur ki: (مَنْ صَلَّى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ قَبْلَ الْعَصْرِ كَانَتْ لَهُ جَنَّةٌ مِنَ النَّارِ) Yani "Her kişi ki ikindi namazının önünce dört rek'at namaz kıla, kalkan olup onu oddan (cehennem) saklar (korur)." Ve dahi Resûl (as) buyurmuşdur ki: Her kim ikindi namazının önünce dört rek'at namaz kıla, sevâb yönünden şöyle olur ki İsmâ'il peygamber (aleyhi salavâtu'llâhi ve 'alâ nebiyyinâ) oğlanlarından kâfir elinde tutsak olmuş sekiz kişinin kurtulmasına sebep olmuş ola. Eğerki içinde ben bile olsam dahi." ve bu hadîsin râvisi Ümmü Habîbe'dir (ra). ve Seyyid İmâm Ebû Şuca' rivâyet eder isnâd-ı sahîh ile tâ

peygambere varınca (as): “Her kim bu dört rek‘at namazı ikinci namazının önünce kılrsa Allâh Teâlâ on iki yıllık beğenilmiş ibâdet sevâbın vere ve dört rek‘atında dahi “Ve‘l-‘asr” suresi okuna. Ve dahi bu namazı kılmak sebeb-i bekâ-yı imândır. ve İmâm Zâhid Fahri *Salât-ı İmâm Serahsî* dersin ederken rivâyet geldi ki her kişi ki akşam namazından sonra iki rek‘at namaz kılrsa her rek‘atde bir “Fâtiha” ve bir “Âyete‘l-kürsî” ve bir “Şehida‘llâhü” âyetin ve beş “Kul hüva‘llâhü ehad” ve bir “Kul e‘ûzü bi Rabbi‘l-felak” ve bir “Kul e‘ûzü bi- Rabbi’n-nâs” okusa. ve dahi Resûl (as) buyurmuşdur ki: Her kişi ki bu namazı kılmağı ‘âdet edine, can virdiğinden tâ can gine gelince ne kadar düşvâr (güç) işleri var ise Allâ Teâlâ ona âsân eyleye. ve denmiş ki: Bu namaza namaz-ı evvâbîn derler ve cennetin kapısı var ona bâbu‘l-evvâbîn derler. Hangi bende-i mü‘mîn ki bu namazı kılmağı ‘âdet edinmiş ola, kıyâmet gününde başın topraktan kaldırıncı ol kapı nidâ eder ki: Ey Allâh‘ın velî kulu! Yolun bendendir, gel gir, diye.” ve dahi bundan sonra iki rek‘at namaz dahi var ki her rek‘atde bir “Fâtiha”, beş “Kul yâ eyyühe‘l-kâfirûn” okuya ve bu namazı kılana Allâh Teâlâ cennete yetiştirte.

Fasıl: Bu Fasıl Hucetü‘l-İslâm İmâm Gazzâlî İhyâ-i ‘Ulûm‘da Zikir Ettiği Haftanın Gecelerinde Ve Gündüzlerinde Kılınan Namazların Beyânında

Yek-şenbeh (Pazar) günü namazı: Ebû Hureyre Hazreti Resûl‘den (sas) rivâyet eder ki Resûl Hazreti (as) ayıtdı: Bir kimse Yek şenbeh gün dört rek‘at namaz kılrsa her rek‘atde “Fâtiha” bir kere “Âmene‘r-Resûlü” okusa ne kadar Nasrânî er ve Nasrânî ‘avret var ise anların sayısınca Hak Sübhânehû ve Teâlâ ol kişinin divânına hasenât yaza. Dahi ol kişiye peygamber sevâbı kadar sevâb vere. Ve dahi bir kabûl olmuş hac ve ‘umre sevâbın divânına yaza. Ve her rek‘at için bin rek‘at sevâbın yaza. Ve dahi İmâm ‘Ali (kv ve ra) Peygamber‘den rivâyet eder ki buyurdu: “Yek şenbe günde Allâh Te‘âlâ‘ya tevhîdi dün birlik ziyâde namazlar kılmakla bedüristi Allâh Sübhânehû ve Teâlâ birdir ki şerîki yokdur bir kimse ki Pencşenbih gün öyle namazının farzından ve sünnetinden fâriğ olduktan (kıldıktan) sonra dört rek‘at namaz kılrsa, evvelki rek‘atında bir “Fâtiha” ve bir kere “Secde-i Elif Lâm” okusa ve “Tahiyyat” okuyup selâm verse ve kalkup iki rek‘at dahi kılrsa her birinde bir “Fâtiha” ve bir kere “Cum‘a sûre-i Sebbih” okusa Hak Sübhânehû ve Te‘âlâ‘dan hayır hâcetlerin dilese Allâh Teâlâ kabûl ede.”

Dü-şenbe (Pazartesi) gün namazı: Câbir rivâyet eder ki Hazreti Resûl‘den (sas) ki ayıtdı: “Her kimse ki Düşenbe gün gün kalkınca iki rek‘at namaz kılrsa, her rek‘atında bir kere “Fâtiha” ve bir kere “Âyete‘l-kürsî” ve bir kerre “Kul hüva‘llâhü ehad” ve bir kere “Kul e‘ûzü bi-Rabbi‘l-felak” ve bir kere “Kul e‘ûzü bi Rabbi’n-nâs” okusa, selâm verdikten sonra on kerre *أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الْعَظِيمَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ* dese ve on kerre dahi Peygamber‘e salavât verse Sübhânehû ve Teâlâ cemî‘i günahları yarlıgar. Ve Enes b. Mâlik (ra) dahi rivâyet eder Peygamber‘den (as) ayıtdı: Her kişi ki Düşenbe gün on iki rek‘at namaz kılrsa, her rek‘atde bir “Fâtiha” ve bir

“Âyete'l-kürsî” okusa, namaz kılıp fâriğ olunca (bitince) on iki kez “Kul hüva'llâhü ahad” okusa ve on iki kerre dahi istiğfâr itse, kıyâmet günü olunca âmennâ bihî ve saddknâ bir münâdî çağırıp hani filan oğlu filan gelsin Allâh Sübhânehû ve Te'âlâ'dan sevâbın alsın. Ol verilen sevâbın evveli cennet hullelerinden bin hulle verile ve başına murassa' (süslü) tac ırla (konula) ve denile ki: Ey Allâh Te'âlâ'nın mü'min kulu! Var şimdi cennete gir. Pes, yüz bin ferîşteh (melek) hediyelerle karşılayalar ve nurdan bir köşkü (gezip) dolanınca göndereler.

Se-şenbe (Salı) gün namazı: Rivâyet eder Enes b. Mâlik Hazreti Resûl'den (sas) ki ayıtdı: “Her kişi ki Se-şenbe gün kaba kuşluk vaktinde ve bir rivâyetde gün kalkıcak (güneş yükselince) on rek'at namaz kılsa, her rek'atde bir “Fâtiha” ve bir “Âyete'l-kürsî” ve üç kerre “Kul hüva'llâhü ehad” okusa, yetmiş güne değin ölecek olursa şehîd ola ve yetmiş yıllık günâhı yarlığana.”

Çe-hâr-şenbe (çarşamba) namazı: Mu'âz b. Cebel Hazreti Resûl'den (as) rivâyet eder ki ayıtdı: Bir kimse Çe-hâr-şenbe gün gün kalkınca on iki rek'at namaz kılsa, her rek'atında bir “Fâtiha” ve bir “Âyete'l-kürsî” ve üç “Kul hüva'llâhü ehad” okusa 'arş-ı mecîd katında bir ferîşteh (melek) nidâ edip diye: “Ey Allâh'ın mü'min kulu! amelîne öğleyin başla ki Allâh Sübhânehû ve Teâlâ geçmiş günahlarını yarlığadı ve dedi: Hak Sübhânehû ve Teâlâ ol kimsenin kabrini göz ırımı (göz alabildiğince) edip nur ile doldura ve kabir azâbın def ede ve kıyâmet günü şiddetlerinden ve belâlarından emîn ede ve ol namaz kıldığı gün bu kişinin bir peygamber ameli kadar ameli göğe ağa. (çıkı)”

Penc-şenbe (Perşembe) namazı: Rivâyet eder, İkrime İbn 'Abbas'dan ve ol Resûl Hazreti'nden (sas) ki Penc-şenbe gün öğle ile ikindi arasında iki rek'at namaz kılsa, evvelki rekatında bir “Fâtiha” ve yüz kere “Âyete'l-kürsî” okusa ve ikincisinde bir “Fâtiha” ve yüz kez “Kul hüva'llâhü ahad” okusa ve namazdan fâriğ olunca bana yüz kez salavât-ı şerîf verse Allâh Teâlâ ol kimseye Receb ve Şa'bân ayı oruc tutmuşca sevâb vere ve dahi bir hac etmişçe sevâb vere. Ve dahi günde cemî'-i mü'minler sayısınca hasene onun divânına yazıla.

Cum'a gün namazı: Emîru'l-mü'minîn 'Ali Hazreti (ra) Resûl'den (as) rivâyet eder ki ayıtdı: “Her hangi mü'min ki cum'a gün güneş süngü boyı kalkınca güzelce abdest alıb sıdk ve ihlâs ile iki rek'at kuşluk namazın kılsa, Allâh Sübhânehû ve Teâlâ buyura, onun divânına iki yüz iyilik yazalar ve iki yüz seyyi-e onun divânından mahvedeler ve her hangi mü'min ki dört rek'at kıla. Allâh Sübhânehû ve Teâlâ onun dört yüz derecesin yücelte cennet içre ve her hangi mü'min sekiz rek'at kıla, Allâh Sübhânehû ve Teâlâ onun sekiz yüz derecesin yücelte cennet içre. Ve dahi cemî'-i günahlarını yarlığaya ve her hangi mü'min ki on iki rek'at kıla, Allâh Sübhânehû ve Teâlâ onun divânına bin iki yüz hasene yaza ve bin iki yüz seyyiesini yuya (temizleye) ve cennet içre bin iki yüz derecesin yücelte.” Nâfî' rivâyet eder, İbn 'Ömer'den (ra) ve ol rivâyet eder Hazreti Resûl'den (as) ayıtdı: “Bir kimse

ezana yakın cum'a mescidine girse ve cum'a namazından önürdi (önce) dört rek'at namaz kılsa, her rek'atında bir "Fâtiha" "Ve'lleyl", "Kul hüva'llâhü ehad" okusa, ol kişi cennetde makânını görmeyince ölmeye."

Şenbeh (cumartesi) gün namazı: Ebû Hureyre rivâyet eder Hazreti Resûl'den (sas) ki ayıtdı: "Bir kimse Şenbeh gün dört rek'at namaz kılsa, her rek'atında bir "Fâtiha" ve üç kerre "Kul yâ eyyühe'l-kâfirûn" okusa ve fâriğ olunca "Âyete'l-kürsî" okusa, Hak Sübhânehü ve Teâlâ her harfî mukâbilinde bir hac, 'umre sevâbını onun divânına yazar. Şunun gibi kim gündüz sâim (oruçlu) ve gece kâim (namaz kılar) oluna. Ve dahi her harf başına bir şehîd sevâbını vere, tâ kıyâmet gününde peygamberler ile ve şehîdler ile 'arş gölgesinde ola.

Geceler namazı

Yek-şenbe (Pazar) gecesi: Bu namazı Enes b. Mâlik rivâyet eder Hazreti Resûl'den (sas) ayıtdı ki: "Her kişi kim Yek-şenbe gecesi yirmi rek'at namaz kılsa, her rek'atında bir "Fâtiha" ve elli kerre "Kul hüva'llâhü ehad" ve bir kerre "Kul e'üzü bi Rabbi'l-felak" ve "Kul e'üzü bi Rabbi'n-nâs" okusa ve namazdan fâriğ olunca yüz kerre kendi nefsi için ve atası ve anası için istiğfâr ede, Yani "رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَارْحَمَهُمَا كَمَا رَبَّبْتَنِي صَغِيرًا" deye ve yüz kerre dahi peygambere salavât vere ve kendinin havlinden ve kuvvetinden teberrî edüb Allâh Te'âlâ'nın havline ve kuvvetine ilticâ ede. Yani kendinin her işde 'acizini ve bî-çâreliğini fikir edip ve Allâhü Te'âlâ'nın kuvvetini ve her işin onun yed-i kudretinde olduğunu fikir edip "لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ" deye. Ondand e ki: "أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ أَدَمَ صَفْوَةَ اللَّهِ وَفِطْرَتَهُ وَإِبْرَاهِيمَ" deye. Hak Teâlâ Sübhânehü ve Teâlâ ol kişiye Allâh Te'âlâ'ya oğul ve kız isâbet edenler adedince ve Allâh Teâlâ'yı oğuldan ve kızıdan tenzîh edenler adedince sevâb vere ve kıyâmet gününde âmennâ ve saddeknâ korkularından emîn olan kulları ile haşrede ve peygamberler bölüğü ile cennete gire.

Dü-şenbe (Pazartesi) gecesi namazı: A'meş rivâyet eder, Enes b. Mâlik'den ve ol Hazreti Resûl'den ayıtdı ki: "Bir kimse Dü-şenbe gecesi dört rek'at namaz kılsa, evvelki rek'atde bir "Fâtiha" ve on kez "Kul hüva'llâhü ehad" ve ikinci rek'atde bir "Fâtiha" ve yirmi "Kul hüva'llâhü ehad" okusa ve üçüncü rek'atde bir kerre "Fâtiha" ve otuz "Kul hüva'llâhü ehad" okusa, dördüncü rek'atde bir "Fâtiha" ve kırk "Kul hüva'llâhü ehad" ve selam verip namazdan fâriğ olunca yetmiş beş kerre yine "Kul hüva'llâhü ehad" okusa ve yetmiş beş kerre kendi nefsi için ve anası ve atası için istiğfâr etse ve yetmiş beş kez peygambere salavât-ı şerîf verse, Allâh Te'âlâ'dan hâcetlerden her nice dilese, Allâh Sübhânehü ve Teâlâ kabûl ede. Bu namaza salâtı'l-hâcet derler.

Se-şenbe (Salı) gecesi namazı: İki rek'at namaz kılsa, her rek'atde bir kerre "Fâtiha" ve on beş kez "Kul hüva'llâhü ehad" ve bir "Kul e'üzü bi Rabbi'l-felak" ve "Kul e'üzü bi Rabbi'n-nâs" okuya. Selâm verdikten sonra on beş kerre "Âyete'l-kürsî" okuya ve on beş kerre dahi istiğfâr ede. Yani

“Estağfiru’llâhe’l-‘azîme’l-lezî lâ ilâhe illâ hüve’l-hayyü’l-kayyûmü ve etübü ileyh”, deye.

Çe-hâr-şenbe (çarşamba) gecesi namazı: Fâtîmatü’z-Zehrâ rivâyet eder ki Hazreti Resûl’den (as) ki ayıtdı: “Her kişi kim Çe-hâr-şenbe gecesi altı rek‘at namaz kılsa üç selâmla, her rek‘atde bir “Fâtiha” ve Kuli’llâhümme mâlike’l-mülk” ayetin okusa, bi-ğayri hisâba varınca ve namazdan fâriğ olunca yetmiş kerre “عَلَىٰ مُحَمَّدٍ مَا هُوَ أَهْلُهُ” dese Allâhü sübhâneh ve Teâlâ yetmiş yıllık günâhın yarlıgaya ve onun için kurtulmak berâtın yaza.

Penc-şenbe gecesi namazı: Ebû Hureyre (ra) rivâyet eder ki Hazreti Resûl’den (sas) ki: “Bir kimse Penc-şenbe gecesi akşam ile yatsı arasında iki rek‘at namaz kılsa, her rek‘atde bir “Fâtiha” ve beş kez “Âyete’l-kürsi” ve on beş kerre “Kul hüva’llâhü ehad” ve beş kerre “Kul e’üzü bi Rabbi’l-felak” ve “Kul e’üzü bi Rabbi’n-nâs” okusa ve namazdan fâriğ olunca on kerre istiğfâr etse, dahi sevâbını atasının ve anasının rûhuna bağışlaya, tahkîk atasının ve anasının hakkın edâ etmiş ola. Eğerci kim ‘âku’l-vâlideyn (anne babasına isyankar) dahi olursa ve dahi Allâh Sübhânehü ve Teâlâ ona siddîklara ve şehidlere verdüği sevâb gibi sevâb vere.”

Cum‘a gecesi namazı: Câbir rivâyet eder Hazreti Resûl’den (as) ki ayıtdı: “Her kişi kim cum‘a gecesi akşam ile yatsı arasında on iki rek‘at namaz kılsa, her rek‘atde bir “Fâtiha” ve on “Kul hüva’llâhü ehad” okusa, ke ennehû ol kişi on iki yıl Allâh Te‘âlâ’ya ibâdet itmiş gibi ola. Şol vechile ki gündüzleri sâim ve geceleri kâim ola.” Ve dahi Enes rivâyet eder Hazreti Resûl’den (as) ki ayıtdı: “Her kişi kim cum‘a gecesi yatsı namazının farzını cemâatile kılıp ve akabince olan iki rek‘at sünnetin kıldıkdan sonra on rek‘at namaz kılsa, her rek‘atde bir “Fâtiha” ve bir “Kul hüva’llâhü ehad” ve bir kerre “Kul e’üzü bi Rabbi’l-felak” ve dahi “Kul e’üzü bi Rabbi’n-nâs” okusa, ondan sonra üç rek‘at vitir kılıp sağ yanı üzerine kibleye karşı yatıp uyusa, ke ennehû kadir gecesine yetişip ihyâ etmiş gibi ola.” Ve Hazreti Resûl (sas) buyurur: (أَكْثَرُوا مِنَ الصَّلَاةِ عَلَيَّ فِي النَّيْلِ الْعَرَاءِ، وَالْيَوْمِ الْأَزْهَرِ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ،) (وَيَوْمَ الْجُمُعَةِ) yani cum‘a gecelerinde ve cum‘a günlerinde bana salavâtı çok verin.

Şenbe gecesi namazı: Enes rivâyet eder Hazreti Resûl’den (sas) ki ayıtdı: “Bir kimse cum‘a ertesi gecesi akşam ile yatsı arasında on iki rek‘at namaz kılsa, Allâh Teâlâ Sübhânehü ve Teâlâ buyura onun için ki cennet içre bir köşk bünyad ederler (yapalar) ve dahi her mü’min ere ve her mü’mine hâtun kişiye tasadduk etmiş gibi ola ve dahi yahûdiyyetten berî ola ve dahi Allâh Teâlâ günahlarını yarlıgaya.”

Salât-ı Receb: Hucetü’l-İslâm İmâm Gazzâlî *İhyâ*’da eydur: isnâd ile rivâyet olundu Hazreti Resûl’den (sas) ki ayıtdı: “Her kişi ki Receb ayının evvelki Penc-şenbesini oruc dutsa, dahi yatsı namazının farzın kıldıkdan sonra on iki rek‘at namaz kılsa, her iki rek‘atde bir selâm verse ve her rekatinde bir “Fâhita” ve üç “İnnâ enzelnâhu fi leyleti’l-kadr” ve on iki kerre “Kul hüva’llâhü ehad” okusa, namazdan fâriğ olunca bana yetmiş kez salavât verse bu vechile “اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدِ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ وَعَلَيَّ إِلَيْهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ” Ondan

secdeye varıp secdede yetmiş kez bu “Sebbih” okusa رَبُّ قُدُوسٌ رَبَّنَا وَ رَبُّ رَبِّ اغْفِرْ لِي Ondan sonra baş kaldırıp yetmiş kez bu duâyı okusa رَبُّ اغْفِرْ لِي وَتَجَاوَزْ عَمَّا تَعْلَمُ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْأَعَزُّ الْأَكْرَمُ ondan sonra yine secdeye varıp secdede yine yetmiş kez رَبُّ قُدُوسٌ رَبَّنَا وَ رَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ dese, dahi secdede başını kaldırmadan Allâh Te‘âlâ’dan hâcetlerden her ne hâcet dilerse kabûl ede. ve Peygamber Hazreti der bu namaz kılan kişinin Hak Teâlâ cem‘i günâhlarını yarlığaya. Eğer denizler köpüğü ve kumlar ve yerler sayısı ve dağlar ağırlığı ve ağaçlar yaprağı sayısınınca dahi olursa ve ehl-i beytinin cehenneme müstehik olanlarından yedi yüz kişiye şefâat eyleye. ve denmiş ki: Bu sevgili namazlardan duru Kudüs ehli bu namaza mülâzemet ederlerdi ve terkinin revâ görmezlerdi.

Salât-ı Şa‘bân: Şa‘bân ayının on beşinci gecesi yüz rek‘at namaz kılsa, her iki rek‘atında bir selâmla, her rek‘atında bir “Fâtiha” ve on “Kul hüva’llâhü ehad” okuna ve eğer on rek‘at kılınıp her rek‘atında bir “Fâtiha” ve yüz kez “Kul hüva’llâhü ehad” okunsa dahi revadır (caizdir). Ve denmiş ki: Bu namaz dahi Hazreti Risâlet’den mervî olan namazlardandır. Selef-i sâlihîn bu namazı kılarlardı ve bu namaza salâtü’l-hayr deyivermişlerdi. Kâh olurdu cemâatle kılarlardı. Hasan Basrî rivâyet edip Peygamber’in (sas) ki otuz mikdâr ashâbından işitip dururum ki Hazreti Resûl’den rivâyet ederler ki: “Her kişi ki bu namazı bu gecede kılsa, Hak Sübhânehü ve Teâlâ ona yetmiş kerre rahmet nazarın eyleye ve her nazar etdikçe yetmiş hâcetin kabûl eyleye ki ednâsı mağfîret ola.” Sâhib-i *Keşşâf* Hak Sübhânehü ve Te‘âlâ’nın dediği âyetin tefsîrinde eydur: leyle-i mübârekden murat Şa‘bân ayının on beş gecesidir ve bu gecenin dört adı vardır. Bir adı leyle-i mübârekdir ve bir adı dahi leyleti’l-beratdır ve bir adı dahi leyletü’s-sakdır ve bir adı dahi leyletü’r-rahmetdir ve bu gecenin beş hasleti vardır. Biri budur ki her iş ki bu yıl içre (içinde) olıserdir (olacaktır), tafsîl olmağa bu gecede ibtidâ olunur. ve bir dahi budur ki bu gecede olan ibâdete ziyâde sevâplar verilir. Peygamber Hazreti eydur: “Her kişi kim bu gecede yüz rek‘at namaz kılsa Allâh Teâlâ ol kişiye yüz yirmi ferîşteh (melek) göndere, otuz cennet ile muştulamak (müjdelemek) için ve otuzu cehennem ‘azâbından kurtarmak için şeytanın vesveselerin ve mekirlerin (hile) def etmek için.” Ve dahi ol beş hasletden biri dahi rahmet nüzü’l etmektir ki Hazreti Resûl (sas) buyurur: (إِنَّ اللَّهَ يَرْحَمُ أُمَّتِي فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ بَعْدَ شَعْرِ أَعْنَامِ بَنِي كَلْبٍ) Yani “Allâh Sübhânehü ve Teâlâ benim ümmetime rahmet eder bu gece Benî Kelb kabîlesinin koyunları tüyü sayısınınca.” Ve dahi beş hasletden biri mağfîret hâsıl olmaktadır. Resûl Hazreti (إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَغْفِرُ لَجَمِيعِ الْمُسْلِمِينَ فِي تِلْكَ اللَّيْلَةِ) Yani “Allâh Sübhânehü ve Teâlâ bu gecede cem‘i-i Müsülmânları yarlığar. Meğerki kâhin ola Yani arpaya [veya suya veya muma bakıcı ola.” Dahi bunlara benzer ne varsa ya câzûlık (cadılık) işleri ola veya komşusu ile adâveti olup incitir ola. Ya müdminu’l-hamr (içki bağımlısı) ola, Yani çekici ola veya ‘âku’l-vâlideyn (ana-babasına isyankar) olub atasını ve anasını incite ve sözlerine muhâlefet edip dedikleri yerde olmaya. Ya zinâ edip tevbe etmemiş

ola. ve dahi biri budur ki: Hazreti Resûle (sas) şefâat-i tâmmе (tam şefaat) bu gecede verildi. Ve dahi eydurlar ki: 'Âdetullâh şöyle vâki' olmuşdur ki bu gece olunca zezem suyu bir vechile ziyâde olur ki ol vechile arttığı sâir evkâtte görülmez. Ve dahi derler ki: Rızıklar ve eceller ve dahi her nesne ki vâki' olsa gerek küllisi bu geceye değin küllisinin nüshasın levhu'l-mahfûzdan yazmağa bu berat gecesi ibtidâ olunur yazarlar tâ kadir gecesine değin. Ve rızıklar nüshası İsrâfil'e verilir bir ulu feriştenin adıdır ki dünya göğü ona ısmarlanmışdır (emanet edilmiştir). Ve musîbetler nüshası 'azâzile verülür. Sâhib-i *Keşşâf* sözü burada tamâm oldu. Ve dahi İmâm 'Ali Hazreti Resûl'den (sas) rivâyet eder ki buyurdu: "Haçan Şa'bân ayının on beşi olsa, onun gecesini kâim olun ve gündüzünü sâim olun. Hak Sübhânehû ve Teâlâ güneş dolanacak (batınca) semâ-i dünyâya nüzül eder, rahmet kapılarını açıp der ki: Günâhkâr kullarımdan kimdir ki benden ma'fîret talep ede, ben anı yarlığayam. Ve belâya mübtelâ olmuş kullarımdan benden âfiyet talep eden kimdir ki ben ana sıhhat ve 'âfiyet vereyim. Ve dahi kimdir ki benden bu demde rızık talep eyleye, ben ana rızık vireyim, tâ sabaha değin bu vechile hitâb eder.

Salât-ı Tesbîh: İkrime rivâyet eder, İbn 'Abbâs'dan ve o atasından ve o Hazreti Resûl'den (sas) ki bana ayıtdı: Yâ 'Ammî! Sana öğreteyim mi ve sana haber vereyim mi ve sana 'atâ edeyim mi bir nesneyi ki haçan sen onu işlesen Allâh Sübhânehû ve Teâlâ cemî'i günâhlarını yarlığaya. Evvelini ve âhirini yarlığaya. Evvelden işlediğin günâhları yarlığaya ve sonraki yeni olan günâhları dahi yarlığaya. Yanılıp işlediğin ve kasd ile işlediğin günâhları yarlığaya, kebîre günâhlarını ve sağîre günâhlarını yarlığaya, gizli işlediğini yarlığaya o budur ki dört rek'at namaz kılasın, her rek'atında bir "Fâtiha" ve bir sûre okuyasın. Kırâatten fâriğ olunca on beş kerre bu tesbîhi okuyasın: *سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ* Ondan sonra rükûya varasın. Rükû' tesbîhinden sonra bu tesbîhi on kerre yine diyesin ve rükû'dan kalıp *سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ* dedikten sonra yine tesbîhi on kerre diyesin, ondan sonra secdeye varasın. Secdeden başını kaldırıp iki secde arasında yine bu tesbîhi on kerre diyesin, ondan sonra ikinci secdeye varıp tesbîhden sonra yine bu tesbîhi on kerre diyesin ondan sonra başını kaldırıp yine bu tesbîhi on kerre diyesin, ondan sonra kalkıp üç rek'atın dahi bu vechile kılasın. Her rek'atde yetmiş beş olur. Yâ 'Ammî! Eğer günde bir kerre kılabılırsen kıl. Eğer başaramazsan haftada bir kerre kıl ve eğer onu başaramazsan ayda bir kerre kıl ve ağer onu da başaramazsan bâri yılda bir kerre kıl ve eğer ona da gücün yetmezse bâri ömründe bir kerre kıl. Tâ bu sevâblardan mahrûm kalmayasın. Ve denmiş ki: Bu vechile kılmak Resûl'ün 'ammisi 'Abbâs rivâyetidir. Ve amma bir gayrı rivâyetde on beş kerre Sübhâneke'den sonra ve kırâatden önce ede ve kırâatden sonra on kerre ede ve kalanlarını zikirolan gibi onar onar ede. Bu rivâyetce ikinci secdeden sonra tesbîh edilmez. Hanefî mezhebi için bu vechile de kılmak evlâdır ve 'Abdullâh b. Mübârek dahi bu rivâyetile amel eder denmiş. Be-her-hâl iki rivâyet üzerine dört rek'atde üç yüz tesbîh olur. Ve dahi denmiş ki:

Gündüzün kılsa bir selâm ile ve eğer gecede iki selâm ile kılmak evlâdır. Va'llâhü a'lem ve ahkem.

66. Bâb: Tesbîh Ve Tehlîl Ve Ed'ıye-İ Me'sûre Fazileti Beyânındadır

Terğîb'de denmiş ki: Ebû Hureyre rivâyet eder, Resûl (as.) buyurdu ki: كَلِمَتَانِ خَفِيفَتَانِ عَلَى اللِّسَانِ ثَقِيلَتَانِ فِي الْمِيزَانِ حَبِيبَتَانِ إِلَى الرَّحْمَنِ Yani iki kelime var ki dilde yeynidir (hafif), ve terâzide ağırdır ve o iki kelime budur: سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ ve Hâlid ve 'Ömer'den rivâyet olunur ki bir gün Resûlü Ekrem (sas.) kendi yârenleri katına çıkıp buyurdu ki: “Ey Yârenler! Kalkan tutunuz, dedi. Ashâb Yâ Resûla'llâh! Düşman mı belirdi meğer? Dediler. Resûl (as.) neam (evet), ol cehennem odudur (ateşidir). Yâ Resûla'llâh! od'a ne kalkan olur? Dediler. Resûl (as.) buyurdu ki: Şol ki diyebilirsiniz: سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ Ve buyurdu ki: Bu kelimât, edene (söyleyene) kıyâmetde kalkan olur cehennem od'undan yana ve kayıt olur cennetden yana. Yani yedici (cennete götürücü) olur ve andan sonra işbu âyeti okudu: Kavlühü Te'âlâ: المال والبنون زينة الحياة الدنيا والباقيات الصالحات (ayetteki) bâkiyât sâlihâtdan murâd bu zikir olunan kelimâttır, denmiş. Ve Ebû Hureyre rivâyet eder ki Resûl (as.) buyurdu ki: سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ benim katımda sevgilidir şundan ki onun üzerine güneş doğar, mağribden meşrika değin.” İbn Mes'ûd'dan rivâyet olunmuş ki bir sâil (dilenci) nesne dilerken iş bu âyeti okudu: Kavlühü Te'âlâ: مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا İbn Mes'ûd dedi ki: “Karz-ı hasen **اللَّهُ أَكْبَرُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ** demektir.” Dâvud b. Kays rivâyet eder Nâfi' b. Cebîre'den ki Peygamber (as.) keffâret-i meclis için buyurdu: “Her kişi ki bir meclisde otursa, kalkınca سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ dese, eğer ol meclis zikir meclisi ise bu kelimât ana mehir gibi olur, tâ kıyâmet gününe dek. Eğer meclis-i lağivse keffâret olur şuna ki ol meclisde işlemiştir.

ve Fakîh Ebû'l-Leys (Semerkandî) demiş ki: Bil ki zikru'llâh cem'i ibâdetlerin efdalidir. Onun için ki her ibâdeti Allâh Teâlâ mukadder ve muvaffak etmiştir. Kendinin zikrin mukadder ve muvaffak etmemiştir. Belki çok zikir etmeyi buyurmuşdur. Kavlühü Te'âlâ: **يَا أَدْرَاكُ اللَّهُ ذِكْرًا كَثِيرًا** Yani “Bizi yâd edin her nerede olursanız olun.” ve her nerede demenin tefsiri oldur ki kul dört halden hâli olmaz. Ya ni'metde ya mihnetde (darlık) ya tâ'atde ya ma'siyetde ola. Eğer tâ'atde veya devletde olursa şükran-e-i tâ'at (taata şükür) ve sebep-i medîd-i meziyyet-i devlet (kendine verilen nimentlerin artma sebebi) olur. Eğer ma'siyetde (günah) olursa zikrullâh ol hâletde sebep-i def'-i ma'siyet ve def'-i mihnet olur. Ekâbirden biri demiş ki: ‘Arşdan tâ ferşe dek zikrullâhdan ulurak (daha yüce) nesne yoktur. Kavlühü Te'âlâ: **وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ** ve Hasan b. ‘Ali (ra.) Resûl'den (as.) sordu ki amellerde Hangisi efdalidir? Buyurdu ki: Şol ki öldüğü vakit zikrullâh ile dili yaş olmuş ola ve Mâlik Dînar demiş ki: Her kim ki zikru'llâh gayrı işlerden yığa, bil ki ol yetdi (kaybetti) ve onun gönlü kör ve ömrü zâyi oldu. ve dahi Enes rivâyet eder ki Resûl (as.) buyurdu ki: “Zikrullâhi Teâlâ nişân-ı imândır ve nifakdan bîzârlıktır ve şeytandan kurtulmaya hisardır ve oddan

saklayıcıdır.” Ve Emîre'l-mü'minîn Ali'den (kv.) rivâyet olunmuştur ki, dedi: *“الذِّكْرُ بَيْنَ الذِّكْرَيْنِ وَالْإِسْلَامَ بَيْنَ السَّيْفَيْنِ وَالذَّنْبَ بَيْنَ الْفَرَضَيْنِ”* *“ez-zikru beyne'z-zikrayn”* ma'nâsı oldur ki kul Allâh Te'âlâ'yı anmak elinden gelmez, tâ ki Allâh Teâlâ kulu anmaya. Yani Allâh Teâlâ kulu anar, ondan sonra kul Allâh'ı ana. Ve yine Allâh Teâlâ kulu anar yarlığanmağ ile. *“ve'l-islâmü beyne's-seyfeyn”* manâsı oldur ki kâfirlere vurun kılıcı, tâ Müslümân olunca. Eğer mürted olurlarsa gine vurun. *“ve'z-zenbü beyne'l-farzayn”* ma'nâsı oldur ki kulun üzerine farz olmuştur ki günâh işlemeye. Çünkü işleye, tevbe etmek farz olmuştur.

Ebû Hureyre rivâyet eder ki Resûl buyurdu ki: “Hangi Müslümân ki duâ ede, Allâh Teâlâ onun duâsın ya dünyada revâ eder ya âhirette. Onun için ki tâ ahirette günâhına keffâret ede. Eğer keffâret için yaramaz duâ etmediyse.” Ve Yezid Rakkâşî'den rivâyet etmişler ki ayıtdı: Peygamber (as.) buyurmuşdur: “Haçan ki kıyâmet günü ola, arz edeler ol kula şol duâlardan dünyada kabûl olmuşdu. Ve nidâ erişe ki: Ey benim kulum! Filan gün ki benden duâ edib hâcet dilemişdin. Ol duâ ki kabûl edib saklamış idim. Bu ol duânın sevâbıdır, all! Pes, ol kula şol kadar duâlar sevâbın vere ki ol diye ki keşke hiçbir duâm dünyada makbûl olmamış olaydı.” Ve Nu'mân b. Beşîr rivâyet eder ki Resûl (as.) buyurdu ki: “Duâ etmek ibâdetdir, ondan sonra bu âyeti okudu ki *أَدْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ* ve rivâyet ederler ki: Musâ (as.) dedi ki Ya Rabbi! Ne vakit duâ edeyim ki kabûl edesin. Nidâ geldi ki Ey Musâ! ta ki sen benim kulumsun ben senin Hudâvendinim. Her vakit ki duâ edesin icâbet ederim ve bir kerre dahi münâcât makâmında bu suâli geru etdi. Hazreti Per-verd-gâr buyurdu ki: Ey Musâ! Bize gün ortasında duâ et ki icâbet ederiz ki ben icâbet ederim duâ-i ol vakitde. Eğer dil ile olur. Dahi Resûl (as.) buyurmuş ki: “Her kişi dilerse duâsı kabûl ola gerek ki iki nesneyi saklaya. Biri ol ki duâ vaktinde gönlün hâzır tuta. Biri ol ki yiyeceği ve giyeceği helâl vecihden ola tâ ki duâsı makbûl ola. Eğer bir mü'minin evinde haramdan bir iplik olsa, ol ev ehlinin hiç vechile duâsı makbûl olmaz.” Sa'id b. Vakkâs'dan rivâyet olunmuş ki Resûl (as.) buyurmuşdur ki: “İş bu duâ okuyan eğer okuduğu günde ölürse Allâh Teâlâ ona cenneti vâcib eyler. Duâsı budur: *إِلٰهِي أَنْتَ رَبِّي وَأَنَا عَبْدُكَ أَمَنْتُ بِكَ مُخْلِصاً لِيَدِينِي أَصْبَحْتُ عَلَىٰ عَهْدِكَ وَوَعَدِكَ مَا اسْتَنْطَعْتُ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ سُوءِ عَمَلِي وَأَسْتَغْفِرُكَ لِذُنُوبِي إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ* Gece okunsa 'asbahtü' yerine 'emseytü' diyeler. Ve Resûl'den (as.) haberde gelmiştir ki: “Her kişi ki sabah durugelicek (olunca) üç kez ede: *بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لَا يَصْرُ مَعِ اسْمُهُ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ* dese tâ geceye dek ana hiç bilâ irişmeye.” Ve dahi Resûl'den rivâyet ederler ki buyurmuştur: “Her kişi ki sabah doğduktan sonra erte (sabah) namazından önürdi (önce) yüz kez *سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ* dese, gene ona dünya yüz duta, gerek dilesin gerek dilemesin.” Hâlid b. Velîd rivâyet eder ki bir kez düşmandan korkdum, varıp Hazreti Resûl'den (as.) sordum. Buyurdu ki okudu ki: *أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّةِ كُلِّهَا مِنْ غَضَبِهِ وَعِقَابِهِ وَشَرِّ عِبَادِهِ* tâ ki şeytan şerrinden ve perilerden emîn olasın.” Haberde gelmiştir ki Resûl'den “Her kişi ki bir sitemkâr

Peygamber'ün tesbîhindendir. Ve rivâyet olunmuş ki: Her kişi her sabah bu kelîmâtı üç kerre ayıtısa, ol kişi ol günde yanmaktan ve gark olmaktan ve meyt-i mefâcandan (ani ölüm) emîn ola. Kelîmât budur: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ بِسْمِ اللَّهِ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ بِسْمِ اللَّهِ لَا يَسُوقُ الْخَيْرُ إِلَّا اللَّهُ بِسْمِ اللَّهِ مَا شَاءَ اللَّهُ وَلَا يَكْشِفُ السُّوءَ بِسْمِ اللَّهِ مَا شَاءَ اللَّهُ إِلَّا اللَّهُ بِسْمِ اللَّهِ مَا شَاءَ اللَّهُ كُلُّ نِعْمَةٍ فَمِنَ اللَّهِ ve denmiş ki: Buraya değin yazılan ehâdîsi ve rivâyeti *Büstân-ı Fakîh Ebû'l-Leys Semerkandî*'dendir.

Mes'ûdî'de Bâbü's-salâtı tatavvû'da denmiş ki: Kâle'n-Nebîyyü (as.) مَنْ قَالَ فِي كُلِّ يَوْمٍ مِائَةَ مَرَّةٍ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ الْمُبِينُ كَانَ آمِنًا مِنَ الْفَقْرِ وَأَنَسًا مِنْ خَشْيَةِ الْفِتْرِ Sadeka Resûlü'llâhî (as.). Yani Hazreti Resûl buyurur: “Bir kimse ki her gün bu tesbîhi yüz kerre okusa ol kimse yoksulluktan emîn ola ve gûr (kabir) içinde garîb olmaktan Hak Sübhânehû ve Teâlâ saklaya bu tesbîhin sevâbını ona mûnis (arkadaş) eyleye. Ve dahi Hak Teâlâ onu dünyada ganî kılıp kimseye muhtâc kılmaya ve bu tesbîh ol kimsenin hakkında cennet kapıları açılmağa sebep ola. Va'llâhü a'lem.

67. Bâb Zekât

Bil ki her mü'mine mâlının zekâtın vermek farz idüğü (olduğu) âyet ile ve hadîs ile sâbit olmuştur. Âyet budur: Kavlühü Te'âlâ: (وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ) Hadîs: Resûl (as.) Mu'âz'a buyurmuştur ki: خُذْهَا مِنْ أَعْيَانِهِمْ فَرُدَّهَا فِي فُقَرَائِهِمْ . Yani “Yâ Mu'âz! Mü'minlerin ganîlerinden zekatlarını alıp fakîrlere ver.” Ve dahi bir hadîsde buyurmuşdur ki: لا إيمان لمن لا زكاة له Yani “İman yok şol kimseye ki zekâtı yok.” Murâd oldur ki kendi üzerine zekâtı farz bilmeye. Husûsan ki kendi üzerine zekât vâcib olduğu hâletde ola. Ve bir hadîsde dahi buyurmuş ki: “Her kişi ki altını yahud gümüşü ola, dahi zekât vermeye, kıyâmet gününde âmennâ bihi ve saddeknâhü kızdıralar, dahi onun altına ve alnına ve ayaklarına ve arkasına basarlar ki . هَذَا مَا كُنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ فَذَوْقُوا مَا كُنْتُمْ (تَكْفُرُونَ) Ve eimme-i tefâsîr ol kızdırılan nesneyi ol üç uzva basmaya tahsîs olunduğuna hikmet bunu demişler ki: Haçan bay kişi fakîr göre, kaşını çatar. Eğer nesne dilerse yanını döner. Eğer ilhâh (ısrar) ederse arkasını döndürür. Sâil (dilenci) ondan mahrûm kalır. Lâ cereme üç yere dağ basarlar. Ve bir hadîsde dahi buyurmuşdur ki: “Her kişinin ki zekâtı verilecek davarı olsa, zekât vermese kıyâmet gününde ol kişi arkası üzerine yatıp ol davarı üzerine sürerler. Her biri boynuz ile vurub ayağıyla çiğneyip üzerinden geçerler. Her-gâh ki âhiri geçe evvel geçen gelip gine uğrarlar. Tâ halâyıkın (halkın) hesabı tamâm olunca.

Ve dahi bir hadîsde dahi buyurmuşdur ki: حَصَّنُوا أَمْوَالَكُمْ بِالزَّكَاةِ، وَدَاوُوا مَرْضَاتِكُمْ بِالصَّدَقَةِ

73. Bâb: Zekâtın Esrârı Beyânındadır

Bil ki İmâm Gazzâlî *Kimyâ-yı Sa'âdet* adlı kitabında getirmiş ki zekât İslâm'ın erkânındandır. Resûl (as.) buyurmuşdur ki: “İslâm'ın binâsı beş asıl üzerinedir. Kelime-i lâ ilâhe illâllâh ve namaz ve zekât ve savm ve hac.” ve namazda zikir olunduğu gibi.

Zekâtın sûreti ve hakîkati var ki ol hakikat sûretin rûhudur. Her kişi zekâtın sırrın ve hakîkatin bilmeye, onun zekâtı bir sûret gibidir ki canı yok. İmdi bilmek gerek ki zekâtın bir sırrı oldur ki Allâh Teâlâ kullarını kendinin

dostluğunu ve muhabbetini emir etmiştir. İmdi hiç mü'min yoktur ki muhabbet ve dostluk duâsını etmeye. Bil ki Allâh Teâlâ kullarına emir etmiştir ki hiçbir nesneyi kendinden ziyâde sevmeyeler ve dost tutmayalar. Nitekim Kurân-ı Kerîm'inde buyurmuştur: ... قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ... ve her mü'min bu duâyı eder ki cemî'i nesnelere Allâh Te'âlâ'yı ziyâde dost tutar ve ziyâde sever ve hem öyle sanır. Pes, bu davada sâdık idüğüne (olduğuna) nişâne ve burhâna hâcet oldu. Tâ ki dava bî-hâsıla mağrûr olmayalar. Pes, mâl ki âdemîlerin mahbûblarından biridir. Onları mâl ile sınıdılar ki eğer dostlukta sâdık isen bu bir maşukunuzu (sevdiğinizi) fedâ idin, tâ ki kendi dereceniz bilesiniz Hak Te'âlâ'nın dostluğunda. Pes, şunlar ki bu sırrı bildiler, üç tabakadır.

1-Tabaka-i ûlâda (ilk) siddîklardır ki onlar her neleri var ise fedâ eylediler. Dediler ki: Allâh Teâlâ muhabbetine iki yüz dirhemden beş dirhem vermek bahîller (cimriler) derecesidir. Bize vâcib oldur ki Hak Teâlâ dostluğuna varın cümle fedâ ederiz ve bir gürûh oldur ki yarı mâlların verdiler. Ebû Bekir Sıddîk mâlının cümlesini getirdi. Hazreti Resûl (as.) ayâline (ailene) ne koydun? Dedi. Sıddîk ayıtdı: Allâh'ı ve Resûl'ü. 'Ömer b. Hattâb mâlının yarısını getirdi. Resûl (as.) buyurdu ki 'ayâline ne koydun? 'Ömer ayıtdı kim, getirdiğim mikdârı koydum. Resûl buyurdu ki: (بَيْنَكُمَا مَا بَيْنَ كَلِمَتَيْكُمَا)

2-Tâife-i sânî de (ikinci) iyi erenlerdir ki mâlların hayrâta harc ederler (harcarlar) ve zekâtı iktisâr etmezlerdi(yetinmezlerdi). Lâkin ol kuvvetleri yok idi ki geleni bir kezden verirlerdi. Ammâ hâcet-i fukarâyâ ve vücûd-i hayrâta muntazır olurlardı. Kendileri dervişlerine berâber tutarlardı. Haçan ki derviş gelse kendi ve 'ıyâlleri tutarlardı.

3-Tâife-i sâlise de (üçüncü) onlardır ki zekâtdan ziyâde vermeğe tâkatları yok idi. Zekâta iktisâr ederlerdi (yetinirlerdi). Gönül hoşluğuyla tezcek verirlerdi. Fakîre minnet dahi etmezlerdi. Bu derecelerin alçağıdır. Ammâ şunlar ki Hak Teâlâ onlara nisâb mikdârı veya dahi ziyâde mâl vermiştir, onlar iki yüz dirhemden beş dirhem ki râzı olmaz, onlara Hak Teâlâ dostluğundan hiç nasîb yoktur. [Şunlar ki farîzadan ziyâde vermezler, dostlukları zayıftır] Bahîl (cimri) dostları cümlesindedir. ve dahi zekâtın bir sırrı dahi buhul (cimrilik) murdarlığından gönül pâk etmek. Buhul gönülde şunun gibi necâsetdir ki kul gurbete (Allah'a yaklaştırmaya) lâyük olmamağa sebebedir. Nitekim necâset-i zâhir bedende namaza lâyük olmamasına sebebedir ve gönül necâset-i buhuldan pâk olmaz illâ mâl harc etmekle. Pes, öyle olsa zekât bir su gibi oldu ki onunla necâset yunmuş ola. Ol sebebedendir ki zekât Resûl'e ve ehline harâm. Tâ ki mansıb-ı halkın mâlının çirkinden saklana. Ve bir sırrı dahi şükür ni'metidir ve mü'min hakkında mâl bir ni'metdir, tâ ki sebep-i râhat ve âhiret ola. Nitekim namaz ve oruc ve hac, şükür-i ni'met-i bedendir. Zekât dahi şükür-i ni'met-i mâldır. Pes, ni'mete yetişen kendini ganî (zengin) gören kişi bir muhtâc fakîr Müsülmân görünce kendine diye ki: Bu dahi benim gibi Allâh Te'âlâ'nın kuludur. Gerekdir ki merhamet edip Allâh Teâlâ bana verdiği ni'metten buna

dahi vereyim. Şol şükraneye ki bunu bana [muhtâc eyledi, beni buna] etmedi. Mübâzâ (muhtemel) ki bu hal beni sınamak ola. Eğer taksîr (kusur) edersem beni sınamak buna, bunu sınamak bana verile. Pes, Müsülmân esrâr-ı zekâtı bilmek gerek. Tâ ki ibâdeti suret-i bî-ma'nâ olmaya. Her Müsülmân gerek ki ibâdeti cansız olmayıp diri ola ve sevâb-ı muzâf (kat kat) ola, gerekdir ki yedi vazîfeyi saklaya (yerine getire).

1-**Vazîfe-i ûlâ** oldur ki zekât vermekte 'acele ede. Yani vâcib olmadan önürdi (önce) vere. Zîrâ önürdi vermekte üç fâide hâsıl olur: **Biri** oldur ki üzerinde eser-i rağbet-i ibâdet zâhir olur. Zîrâ vâcib olduktan sonra vermek zarûfidir. Eğer vermezse mu'âkab olur (azap görür). Zîrâ vâcib olduktan sonra vermek dostluktan olmaz. Belki korkudan olur ve kulun yaramazı oldur ki ne ederse korkudan ede, dostluk ve şefkat içün etmeye. **İkinci** oldur ki fakîrin gönlüne şâdlık tez yetişdire, tâ ki duâyı ihlâsla eder. Zîrâ şâdlık (mutluluk) gönlüne nâgâh (hemen) yetişir, tâ ki duâyı ihlasla eder. Zîrâ şâdlık gönlüne nâgâh yetişir ve dervişler duâsı ona hisâr (kale, kalkan) olur âfetten. **Üçüncü** 'avâyık rüzgarından emîn olur. Zîrâ te'hîrde âfât çokdur, kâh olur ki bir mâni' vâkî' olur, ki işleyeceği hayırdan mahrûm kalır. Pes, gerek ki kişinin kalbinde rağbet belirse eser-i rahmetdir. Onu ganîmet görmek gerek. Tez olur ki şeytân ona hamle eder. فَإِنَّ قَلْبَ الْمُؤْمِنِ بَيْنَ اصْبَعَيْنِ مِنْ أَصَابِعِ الرَّحْمَنِ ve denmiş ki: Ona birden [kimse] tahâret yerinde iken gönlüne düştü ki gömleğini bir dervişe vere. Mürîdin çağırıp gömleğini çıkarıp bunu bir dervişe ver, dedi. Mürîd ayıttı: Yâ Şeyh! Niçin çıkınca sabır etmedin? Şeyh ayıttı: Korktum ki gönlüm bir türlü dahi ola, beni bu hayırdan men ede.

2-**Vazîfe-i sâniye** oldur ki eğer zekât cümle vermekte dilerse Muharrem ayında vere ki şehr-i harâmıdır, her yılbaşısıdır. veya Ramazân ayında vere. Zîrâ ne kadar vakt-i şerîfde olursa sevâbı ziyâde olur. Ve Resûl (as.) Hazreti'nden sahî (cömert) kimse yok idi. Her nesi olursa verirdi. Husûsan Ramazân ayında hod hiç nesne koymazdı.

3-**Vazîfe-i selâse** oldur ki zekâtı sır ile vere, âşikâre vermeye, tâ ki riyâdan irak olup ihlâsa yakîn ola. ve haberde gelmiştir ki: Sır ile virilen sadaka Allâh Te'âlâ'nın hışmını sâkin eyler. Bu dahi gelmiştir ki bir nice tâife Allâh Te'âlâ'nın 'arşî sâyesinde (gölgesinde) olalar: Biri imâm-ı âdil ve biri şunlar ki sadakayı sağ elleriyle verirlerdi sol elleri duymazdı yani gayet de sır ile verirlerdi. Gör ki nice derecedir ki imâm-ı âdille berâber zikir olunur. Ve haberde dahi vardır ki her sır ile sadaka vere, sevâbın sır ile amellerine yazarlar. Âşikâre virenin zâhir amellerine vereler. Eğer şunun gibi nesne işledim diye söylerse, gerek sır defterinde olsun gerek zâhir defterinde olsun kazıyıp riyâ defterine yazarlar. Bu sebebden idi ki sadakayı selef pinhân (gizli) etmekte mübâlağa ederler, tâ ki taleb edip bir a'mâ bulurlardı, dahi söylemeden eline virürlerdi, tâ ki verdiğini bilmeye. veyahud bir uyur fakîrin bir yerine bağlayıp giderlerdi. veya derviş uğrayacağı yolda bırakırlardı. Ve ba'zılar fakîre vermeğe bir kimseyi vekîl ederlerdi. Böyle etmekden murâdları oldur ki, verdiğini derviş bilmeyen idi gayrıdan gizlemeği hod ziyâde (çok fazla) mühim görürlerdi. Zîrâ sadaka âşikâre

verilince kişinin batinında ziyâde riyâ peydâ olur. Eğerçi zekât vermekle buhul (cimrilik) sımış (bozulmuş) olur. Ammâ riyâyı beslemış olur. Bu sıfatlı kişi mühlik (helak edici) olur. Buhul ‘akreb gibidir veya yılan gibidir ve bu kuvvetlidir ondan. Çünkü akrebi yılan kût (yiyecek) ederler, yılanın kuvveti ziyâde olur. Pes, ol kimse bir mühlikden kurtulub ondan daha sarp mühlike uğramış olur ve gönülde bir mühlik sıfatların zahmı (yarası) kabirde akreb ve yılan zahmı (yarası) misâlinde olur. Pes, halka âşikâre verilenin nefinden (faydasından) zararı artık olur.

4-**Vazîfe-i râbî‘a** şol kişi ki riyâdan emîn ola ve gönlünü ondan pâk etmiş ola ve belki kendi âşikâre verince halk da kendine iktidâ edip (uyup) vermeğe rağbetleri ziyâde olur. Onun gibi kişi âşikâre vermek efdaldır. Ol şunun gibi kişidir ki onun katında halkın medhi ve zemmi berâber ola. Ve cemî‘i işlerde Allâh Te‘âlâ’nın verdiği kâni ola.

5-**Vazîfe-i hâmise** oldur ki sadakasının yoymaya (boşa çıkarmaya), minnet etmekle. Kâle Allâhü Te‘âlâ: *وَلَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَى* [Eza] Dervîşi rencide etmektir. Yüzün ters edib alnın buruşdurmakla veya un ile (kaba-sert) söylemekle. Dervîş olduğu için veya nesne dilediği için hor görüb hakâret gözüyle nazar etmek bir cehil, bir hamâkatdır. Cehil oldur ki ondan mâl gitmekle gönül dar ola, dervîşe zecr (eziyet) ile söyleye. Pes, kişiye bir verip bin almak düşvâr (güç) gelmek cehilder. Zîrâ zekât vermekle firdevs-i a‘lâ ve rızâyı Hak Teâlâ hâsıl olsa gerek ve kendini cehennemden kurtarsa gerek, niçin düşvâr gele bu nesne îman getirmiş kimseye? Ve hamâkat oldur ki dervîş üzerine kendinin şerefi var, sana baylığı sebebiyle. Bilmeye şol kişi ki cennete kendinden beş yüz yıl önce gire, onun şerefi ziyâde ve derecesi evlâ olur. Allâh Teâlâ katında fahr ve şeref dervîşlikdedir baylıkta değildir. Bu cihanda dervîşlik şerefının nişânı oldur ki âhiret derdine ve dîdar-ı Hakk’a meşgûl olmuştur. Bayları dünya mâlina ve rencine (sıkıntı) meşgûl olmuştur ve hâcet mikdârından ziyâde nasîbleri yokdur. Ve Hak Teâlâ üzerlerine vâcib etmiştir ki dervîşe dahi hâcet mikdârınca eriştireler. Pes, hakîkate Hak Teâlâ bayları müsahhar itmiştir bu cihanda. Ol cihanda beş yüz yıl intizârı anlara mahsûs etmiştir.

6-**Vazîfe-i sâdis**e oldur ki nesne verdiği için dervîş üzerine minnet komaya. Denmiş ki: Minnetin aslı cehildir ve ol gönül sıfatıdır. Ve ol oldur ki dervîş ile aylık etdim ni‘metim ona verdim elim altında oldu sanır. Bu sanı şol ümidin nişânıdır ki dahi kendine ziyârete gele ve selâmı önce vere ve hürmet ve hizmeti ziyâde ede. Karşı gelip maslahatında buluna. Eğer dervîş bu işlerde taksîr ederse taaccüb eder. Belki der ki ben ona şunun gibi iyilik etdim. Bu nesnelere cümle cehildir. Hakîkate dostluğu ve iyiliği dervîş etti ki onun sadakasının kabûl edip cehennemden kurtardı ve onun gönlünü buhul (cimrilik) murdarlığından pâk etti. Eğer haccâm bir kişi râyiken hacamat ediverse ol kişi haccâma minnet eder ki ol kan benim helâkime sebep idi, çıkarıp beni kurtardı ki buhul batinında zekât mâlı oldu. Sebeb-i helakdir ve batin murdarlığıdır ki çünkü dervîş sebebiyle hem tahâret hem necât hâsıl olunur. Dervîş üzerine minnet komayıp bil ki dervîşe minnet ede ki iyilik

derviş ona etdi. ve biri dahi bu ki Resûl (as.) buyurmuşdur ki: “Sadaka Allâh Teâlâ Hazreti'nin lütuf eline erişir, ondan derviş eline. Çünkü verilen hakkullâhdır ve derviş Hak Te'âlâ'nın nâibi olur hakkullâhı kabz etmeğe. Öyle olsa derviş üzerine minnet koymayalar. Belki dervişden minnet tutalar. Haçanki kişi esrâr-ı zekâtdan bu sırları endişe edinse ma'lûm olur ki derviş üzerine komak cehildendir. Ve minnette hazar etmekte selef mübâlağa etmişlerdir, tâ ki ayak üzerine kalkıp sadakayı tevâzûyla dervişin önüne koyarlardı. Ondan sonra eydurlardı ki bizden kabûl et ve bazılar zekâtı avucularına koyub dervişin önüne dutarlardı tâ ki derviş kendi alırdı eli yukarı olub veren elinden aşağı olmak için ki *الْيَدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ الْيَدِ السُّفْلَى* Bu şol kişiyedir ki derviş üzerine minnet koymaya. Ve 'Âişe-i Sıddîka ve Ümmi Seleme haçan ki dervişe nesne gönderseler ısmarlarlardı nice duâ kılar gelin bize haber verin tâ ki onun duâsına biz dahi duâ ile mükâfât ederiz. Bizim duâmız hâlis kıla. Dervişin duâsına tamah etmezlerdi, tâ ki ihsân etmiş olalar ve hakikatde [muhsin] dervişdir ki bu 'uhde-i kişinin üzerinden getirir.

7-**Vazîfe-i sâbi'a** dahi oldur ki mâlının helâlini ve iyisini vere. Şüpheli olan tekrarrube (ibadete) yaramaz zîrâ Hak Teâlâ pâkdır pâk olmayanı kabûl etmez *وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِآخِذِيهِ إِلَّا أَنْ تُغْمِضُوا فِيهِ* Yani şol nesne ki eğer sana verseler kerâhetle alırdın, onun gibi nesneyi niçin Hakkullâh'a harac edersin? Eğer kişi evinde olan nesnelerin konuk önüne yaramazın koysa tamâm istihfâf etmiş olur. Pes, haçan revâ ola ki yaramaz hakkullâh'a verile, iyisi kullar ile kendine konula, sadakaya nesnenin yaramazın vermek ihlâsla olmayıp kerâketle vermeğe delâlet eder. Her sadaka gönül hoşluğuyla olmaya, korkulur ki kabûl olmaya. Ve Resûl (as.) buyurmuşdur ki: “Bir direm sadaka ola ki bin üzerine sebkat eder.” Yani ol sadakadır ki gönül hoşluğuyla vere de iyisini vere. Taleb edip derviş her derviş ki Müsûlmân ola, zekât ana vermekle farz sâkit olur. Ammâ kişi ki âhiret ticâretin ede. Gerekdir ki ziyâde zahmetten üşenmeye. Zîrâ ki sadaka mahallinde vâkî olacak sevâb ziyâde olur. Gerekdir ki iş bu **beş sınıftan** taleb ede, hangisini bulursa zekâtı ona vere, tâ ki sevâb muzâf ola (kat kat fazla ola).

1-**Sınıf-ı evvel** parsalar ve müttükîlerdir. Kavlühü 'aleyhi's-selâm: *أَطْعَمُوا طَعَامَكُمْ الْأَتْقِيَاءَ* Ta'âmınızı perhizkârlara verin. Sebebi oldur ki ol aldıkları ile istiânet ederler, Hak Te'âlâ'nın ibâdetinde. Pes, ol veren kişi onlarınla ol tâatin sevâbında şerîk olur. Ve dahi denmiş ki: Bayların ekâbirinden bir kimesne vardı ki sadakasının sûflere verirdi, gayrı kimesneye vermezdi. Eydurdu ki bunlar bir kavimdir, Allâh Teâlâ kulluğundan gayrı hiç himmetleri yokdur. Çünkü hâcetleri ola, endişeleri perâkende olur. Anların gibiden birinin gönlünü Allâh Te'âlâ'ya yöneltmek bana sevgilidir, yüz kişi gönlüne riâyet etmekden ki himmetleri dünya ola. Bu sözi Cüneyd'e hikâyet etdiler, bu söz evliyâullâhdan bir velînin sözüdür dedi ve ol kişi bakkaldı, her dervişe ne dilese verirdi ve satın alsalar bahasın dilemezdi. Âhir müflis oldı. Cüneyd ona mâl gönderdi. Ticâret et ki senin gibi ere ticâret ziyân etmez dedi.

2-**İkinci sınıf** ehl-i ‘ilmdendir. Çünkü onun sadakasıyla ehl-i ‘ilme ferâğat hâsıl ola, sadaka veren ol ‘ilmin sevâbında şerîk olur.

3-**Üçüncü sınıf** fakrin gizli tutanlardır ki tahammül tarîkıyla yürürler, fakirliklerini kimseye bildirmemek için. Kâlellâhü Te‘âlâ: . (يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ) (أَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ) Şöyle olmaya ki bir dervişe vere ki onun dilenmekden korkusu olmaya.

4-**Dördüncü sınıf** ehl-i ‘ayâl olan ve hasta olan fakîrlerdür her ne kadar ki hâceti ve zahmeti ziyâde olan fakîre virilürse ol kadar sevâb ziyâde virilür.

5-**Beşinci sınıf** kendi hısımlarının fakîrleridir. Onlara vermekle hem sadaka hem sila sevâbı hâsıl olur ve şol fakîrler ki kendi ile kardeşlikleri vardır, Allâh Teâlâ dostluğundan onlar külli ya ekserinde buluna, onlara vermek dahi revâdır. Eğer bir fakîr bulsa ki bu zikir olunan sıfatların külli ya ekserinde buluna ki vermek evlâdır. Çünkü sadakayı bunun gibi kişiye erişdire, onların himmetleri ve duâları ol kişiye hisâr olur. Ve denmiş ki: cimriliği gönlünden çıkarıp şükür ni‘meti yirine getirdikten sonra bu zikir olunanlar ‘alâ haddihî fâidelerdir.

Fasıl: Sadaka Almanın Edebi Beyânındadır

Bil ki sadaka alana gerekdir ki beş vazîfe saklaya.

1-**Vazîfe-i Ülâ:** Evvel bil ki Allâh Teâlâ kendi kullarını mâla muhtâc yarattı. Ol sebebden kullarına mâlî çok verdi. Lâkin kullarından bazısına ziyâde ‘inâyet olduğu için onları dünya meşgalesinden ve vebâlınden sıyânet edip dünya yükün ve kesbin ve hıfzın baylar üzerine koydu ve onlara buyurdu ki: Tâ mikdâr-ı hâcet ola, ziyâde ‘inâyet ettiği azîz kullarına eriştireler ki, ol azîzler dünya yükünden kurtulmuş olalar. Tâ ki Hak Teâlâ tâatında yek hem ve yek himmet olalar. Çünkü hâcet sebebiyle perâkende himmet olalar. Hâcet mikdârı baylar elinden onlara erişe. Tâ ki onların himmeti ve duâsı berekatında baylara dahi keffâret ola. Pes, derviş dahi aldığı şol niyyet üzerine ala ki kendi kifâyetine sarf ede, tâ ki tâat etmeğe ferâğat hâsıl ola. Ve şol nimetin kadrini bile ki bayları kendine müsahhar edivermişlerdir, tâ ki kendi dâim ibâdetde ola. Ve bu şuna benzer ki dünya beğleri dilemezler ki kendilerin hâs kulları hizmetlerinden gâib olalar, koymazlar ki dünya kesbine meşgûl olalar. Ol sebebden rüstâyileri (köylü) onlara müsahhar edip onlardan hazine ve harâc alıp ol kullara câmekî (maaş) ederler. Nitekim meleklerin maksûdu hâs bendelerinin hizmetidir. Hak Te‘âlâ’nın dahi murâdı cümle halkdan ibâdet-i Hazret-i Rubûbiyyet’dir. Kavlühü Te‘âlâ: . (وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ) Ve dahi Resûl (as.) buyurmuşdur ki: “Müzd (ücret) veren alandan yeğ değildir. Çünkü hâcet olup almış ola, ol şol kişidir ki kasdı firâğat-ı din ola.”

2-**Vazîfe-i sâniye** oldur ki aldığı Allâh Te‘âlâ’dan ala ve ondan bile ve ol veren bay kişiyi müsahhar bil ki onu ona vermeğe müvekkel ilzâm etmişdir. Müvekkelden murâd imandır ki Hak Teâlâ vermişdir. Onun necâtı sadakaya bağlıdır. Eğer ol müvekkel olmasa hiç kimseye bir habbe vermezdi. Pes, minnet şol kimsedendir ki onu müvekkele ilzâm etmişdir ve çünkü bile ki bayların eli arada bir vâsıtaadır. Gerek onu vâsıtılığıyla bilip

şükür ede ki مَنْ لَمْ يَشْكُرِ النَّاسَ لَمْ يَشْكُرِ اللَّهَ Hak Teâlâ kullarının amâlinin hâlikıyken onların üzerine senâ eder ve onlardan şükür eder. Şöyle ki demiştir: نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا ve bunların emsâli onun için ki her kimi ki hayra vâsıtâ eyledi onu azîz eyledi. Netekim demiştir: طُوبَى لِمَنْ خَلَقْتُهُ وَ بَسْرَتُ الْخَيْرِ عَلَى يَدَيْهِ Pes, Hak Te'âlâ'nın 'azîz bendelerinin kadrini bilmek gerek. Şükürün manâsı budur. Ve gerekdir ki ana duâ ede ve ayda ki: طَهَّرَ اللَّهُ قَلْبَكَ فِي قُلُوبِ الْأَبْرَارِ وَرَزَقَنِي عَمَلَكِ فِي عَمَلِ الْأَخْيَارِ وَصَلَّى عَلَي رُوحِكَ فِي أَرْوَاحِ الشَّهَدَاءِ ve haberde gelmiştir ki: “Her kişi ki sizinle iyilik eyler, ona mükâfat edin. Eğer gücünüz yetmezse şol kadar duâ edin ki tamam mükâfât ola ve şükür tamamlığı onunla olur ki sadakanın aybı olursa izhâr etmeye. Varlığını az tutmaya ve hakîr görmeye ve şuncılayın ki çok veren kişi çok görmeye ve tevazu gözü ile nazar etmeye.”

3-**Vazîfe-i sâlise** oldur ki helâlden olmayan nesneyi almaya. Zâlimler mâlından hiç nesne almaya ve mâlın ribâyâ verenlerden almaya, ihtiyât ede.

4-**Vazîfe-i râbi'a** oldur ki hâcet mikdârından ziyâde almaya. Eğer sefer sebebinden alırsa yolculuk mikdârından ziyâde almaya. Eğer borclu ise borc mikdârından ziyâde, eğer kendine bir yıllık kifâyet için alırsa on dirhemden ziyâde almaya. Eğer on bir dirhem alırsa ol bir dirhem harâmdır. Eğer evinde kumaşı veya donu (elbise) olsa, hâcetinden ziyâde zekâtdan nesne almaya.

5-**Vazîfe-i hâmise** oldur ki zekât veren âlim olmasa sora ki verdiği meşâkîn hakkından mıdır veya gârimîn sadaka virmeğın fazîleti beyânındadır. Resûl (as.) buyurmuşdur ki: “Sadaka verin, eğer bir hurma dahi olursa ki ol dervîşi diri eder. Dahi günâhı söyündürür su odu (ateşi) söyündürdüğü gibi.” Ve buyurdu ki: “Sakınım tamu (cehennem) od'undan, eğer yarım hurma ise dahi, eğer vermeğe gücünüz yeterse verin eğer gücünüz yetmezse dervîşe iyi söylen.” Ve buyurdu ki: “Hangi Müsülmân ki helâlden sadakayı vere, Allâh Teâlâ onu kendi lütfundan besler, sizin davarınızı beslediğınz gibi tâ bir hurma Uhud Dağı kadar olunca.” Ve buyurdu ki: “Kıyâmet gününde her kişi kendi sadakası gölgesinde olur, halk arasında hüküm tamam olunca.” ve buyurdu ki: “Sadaka yetmiş kapı bağlar şer kapılarından. Ve sordular ki: Hangi sadaka efdaldir? Buyurdu ki: Dirlik ümîz varken ten dürüstlükde korkmayıp verilir. Ol değil ki sabır edesin, tâ ki can hulkûma gele, dahi edesiniz ki bunu filana verin, onu fulana, bunları hod filan filan alır, dersen dahi demezsen dahi.” 'Îsâ Peygamber (as.) demiştir ki: Her kişi ki bir sâili kapısından mahrûm gönderse yedi gün ol eve melâike girmez. Ve dahi Resûl Hazreti (as.) sadakayı dervîşe kendi eliyle verirdi ve abdest suyun kendi eliyle koyup ağzını örterdi ve derdi ki: “Her bir Müsülmâna don giydirirse Allâh Teâlâ hıfzında olur, tâ ol hırka ol kişının üzerinde bâkî kaldıkça.” ve dahi 'Âişe-i Sıddîka'nın (r.anha) gömleği yamanmıştı. Elli bin dirhem sadaka verdi, bir gömlek edinmedi. Ve dahi İbn Mes'ûd der ki: Bir Kişi vardı, yetmiş yıl ibâdet etti. Pes, ondan bir günâh geldi ki cemî'-i ibâdet yoyuldi (boşa gitti). Ol kişi bir dervîşe uğradı ona bir gürde (pide) verdi. Allâh Teâlâ ol kişının günâhını yarlığayıp ibâdetinin

sevâbını yine verdi, kendi kereminden. Ve dahi Lokman oğluna dedi ki: Günah ki senden gele, akabince sadaka ver. Ve dahi Abdullâh bin Ömer şekeri sadaka olarak çok verirdi. Eydurdu: . (لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ) Allâh Teâlâ bilir ki ben şekeri severin dedi. ve dahi Şa‘bî eydur: Derviş sadakaya muhtâc olduğundan her kişi kendini sadaka sevâbına ziyâde muhtâc bilmeye, ondan ol sadaka makbûl olmaz.

76. Bâb: Orucun Hakîkati Ve Sırrı Beyânındadır

İmâm Gazzâlî *Kimyâ-yı Sa‘âdet*’de getirmiş ki: Oruc üç derece üzerinedir. Biri avam, biri havâs, biri havass-ı havas orucudur.

1-Avam orucunun gâyesi karnın ve fercin saklanmasıdır. Bu derecelerin alçağıdır.

2-Ammâ havass-ı havas orucu derecelerin yücesidir. Ol oldur ki kişi Allâh Te‘âlâ’dan gayrı endişelerden gönlün saklaya. Kendi cümle Allâh Te‘âlâ’ya vere. Zâhîrle ve bâtınla oruc tuta. Hak Teâlâ sözünden ve ana müte‘allik olandan gayrı nesne endişe etse ol oruc sınar. Ve eğer dünyâ garazından endişe etse oruc sınar. Eğer endişesi mübâhise dahi maslahat için ola ki ol hakîkatte dünyâ endişesi değil. Ve dahi demişler ki: Gece orucum neyle açam diye endişe etse üzerine hatâ yazılır. Zîrâ bu ki delildir ki Allâh Teâlâ rızkını yetiştirir diye vaat ettiğine itikâdı muhkem değildir. Bu derece enbiyânın ve siddîklarındır. Her kişi ona erişmez.

3-Ammâ havas orucu oldur ki cemî‘i cevârihin yaramaz nesnelere saklaya. Hemân karnıyla fercin iktisâr etmeye. Denmiş ki: Bu oruc tamamlığı altı nesne ile olur:

Biri ol ki gözün saklaya. Şol nesnelere ki Hak Te‘âlâ’dan meşgûl eylerler. Hassa şol nesnelere ki onu görmeye şehvet kopar ola. Resûl (as.) buyurmuşdur ki: “Göz nazarı şeytan ‘aleyhi’l-la’ne temrenlerinden bir temrendir (ok), zehir ile suvarılmış (sulanmış). Her kişi ki Allâh Te‘âlâ’dan korkup ondan hazar etse Allâh Teâlâ ona iman hilatin verir ki ol kişi gönlünde onun halâvetin bulur.” Ve Enes (ra.) rivâyet eder ki Resûl (as.) buyurmuşdur ki: “Beş nesne orucu sır. Biri yalan, biri gıybet, biri nâ-hak yere ant içmek, biri kovuculuk, biri nazar-ı şehvet.”

İkinci ol ki dilin saklaya, bî-hûde sözden. Ve şol sözlerden ki hâcet olmaya. Ve Kur’ân okumağa ve zikre meşgûl ola. Veyâ hâmûş (sessiz) ola. Ve denmiş ki: Münâzara ve leccâc (inatçı) cemî‘-i bî-hûdelerden ziyankârdır. Ve dahi denmiş ki: Gıybet ve yalan bazı ‘ulemâmız mezhebince avâm orucun dahi bâtıl eder. Ve dahi haberde gelmiş ki: “Meğer iki avret oruc tutmuşlardı. Susuzluktan helâk olmağa yakîn olmuşlar, Resûl’den (as.) destûr dilediler ki (oruçlarını) açalar. Resûl (as.) anlara bir kadeh gönderdi. Bunun içine kussunlar, dedi. Kusdular. Her birinin boğazından birer pare kara kan düşdü. Görenler acebe (şaşıp) kaldılar. Resûl (as.) buyurdu ki: Bu iki avret Hak Teâlâ helal ettiği nesnelere oruc tutmuşlardır. Haram ettiği nesne ile oruçların sınışılar. Bunların boğazından gelen gaybet ettikleri kimselerin etindendir.”

Üçüncü ol ki kulağın saklaya şol nesnelere söylemeğe yaramaz, dinlemeye de yaramaz. Zîrâ ki dinleyen dahi söyleyene şerik olur, dedi yalandan ve gaybetden hâsıl olan günâhda.

Dördüncü ol ki elin, ayağın ve cemî'-i cevârihin yaramaz nesnelere saklaya. Saklamayanın misâli şuna benzer ki hasta olur dahi yemişden perhiz eder. Ammâ zehir yer. Ma'siyeti zehirdir, taam gıda. Taam aslında ziyânkâr değil. Lâkin çok yemek ziyan eder ve dahi Resûl (as.) buyurmuşdur ki: "Oruc tutucular vardır ki onlara açlıktan ve susuzluktan gayrı orucularından hiç nasîb yoktur."

Beşinci ol ki harâm ve şüpheli yemeye ve helâl dahi az yeye ki orucdan maksûd şehvetleri za'if itmekdir. Gece çok yiyince gündüz yiyeceğini dahi bile yemiş olur. Öyle olsa gine şehvetler gâlib olur. Maksûd hâsıl olmaz. Husûsan türlü türlü taamlar yemiş olur. Ve dahi denmiş ki: Mide hâlî (boş) olmayınca gönül saf olmaz. Belki sünnet oldur ki çok yemeyeler, tâ ki açlık za'fının eserini kendinde bula. Eğer gece çok yerse uykusu gelip yatar namazın kılmaz. Bunun için demişdir Resûl (as.) "ki doldurulmuş kablarda Allâh Teâlâ katında dolmuş mideden daha düşmanı yoktur."

Altıncı Ol ki orucun açtıktan sonra gönlü havf ile recâ ortasında ola ki tuttuğu oruc makbûl oldu mu olmadı mı? Ve denmiş ki: Hasan Basrî bayram günü bir kavm gördü ki oynarlar, gülerler. Ayıtdı: Allâh Teâlâ Ramazan ayın meydân etmişdir tâ ki kulları kendinin tâatında artıklık ilerilik isteyeler. Pes, bazıları ileri geçtiler. Ve bazıları geru kaldılar. Acebdir şunlara ki gülerler, hakikat hallerin bilmezler. Vallâhi ki eğer iş yüzünden perde götürüleydi kabûl olanlar şâdlığı, merdûd olanlar gussaya (keder) meşgûl olulardı. Ve hiç kimesne oynamağa ve gülmeğe meşgûl olmayaydı. Pes, bu cümleden bilmek gerek ki şol kimseler ki orucuların yemeyip içmemek üzerine iktisâr ederler onların orucuları bir cansız suratdır. Ve orucun can ve hakikati oldur ki kişi kendini melâikeye benzete. Melâikede aslâ şehvet yoktur ve behâimde (hayvanlar) şehvet gâlibdir her kişide ki şehvet mağlûb ola, ol melâikeye müşâbih olur. Pes, malûm oldu ki oruc tutan kişi gece çok yese şehvete meded edib kuvvetlendirmiş, öyle olsa oruc maksûd olduğu gibi hâsıl olmaz. Va'llâhü a'lem.

Fasıl: Oruc Tutmak için Şerîf ve Fâzıl Günleri ve Ayları Bildirir

Bil, şerîf ve fâzıl günlerde oruç tutmak sünnettir ve kâh ola ki yıl içinde ol şerîf ve fâzıl günlerde, aşûre günü ve Zi'l-hicce ayının evvelinden dokuz gün, Muharrem ayının evvelinden on gün. ve denmiş ki: Muharrem ayının tamamı tutmak. Lâkin evvelki onun tutmak müekkedir ve haberde gelmişdir ki şehir-i harâm içinde bir gün oruc tutmak efdaldır, gayrı aylardan otuz gün tutmaktan ve Ramazan orucunun bir günü efdaldır, Muharrem'de tutulan orucun otuz gününden ve Resûl (as.) buyurmuştur: "Her kişi ki Perşembe ve Cum'a ve cumartesi oruc tutsa, onun için yazarlardı yüz yıllık ibâdet sevâbın." ve dahi denmiş ki: "Şehir-i haram dördttür. Zi'l-ka'de ve Zi'l-hicce, Muharrem, Receb. Ammâ efdal Zi'l-hicce'dir ki hac günü onun içindedir. Ve denmiş ki: Zi'l-hicce ayının evvelki gününde olan ibâdet Allâh

Teâlâ katında sevgili-rekdir, gayrı vakitlerde olan ibâdetlerden ki onda bir gün oruc tutmak gayrı vakitlerde bir yıl tutmak gibidir. ve onda bir geceyi ihyâ etmek yeğdir. Ayıtdılar: Yâ Resûlallâh! Cihaddan dahi efdal midir? Buyurdu ki: Meğer şol kişi ki atı alıp kendinin kanı dökülüb gele, cihaddan, dedi.” Ve denmiş ki: Ashabdan bir guruh Receb ayının tamamını oruc tutmağı kerih görürlerdi, tâ ki Ramazan ayına benzetmiş olmayalar. Ol sebebden bir gün yerlerdi veya dahi ziyâde. Ve haber vardır ki çünkü Şa‘bân ayı âhir nısfına erişe, oruc yokdur. Meğer Ramazan ayı fi’l-cümle âhir-i Şa‘bân’da oruc tutmakta kerâhiyyet var, meğer istikbâl-i Ramazan ayından gayrı bir sebep ola. Ammâ ay içinde olan şerîf günler eyyâm-ı bıyızdır. Eyyâm-ı bıyız ayın on üçü ve on dördü ve on beşidir. Ve hafta içinde olan Pazartesi ve Perşembe ve Cum‘a’dır. Ammâ yıl tamam ulaşduru tutmak bunların küllisini câmi’dır. Lâkin beş gün yemek gereklidir. İki bayram günleri üç dahi eyyâm-ı teşrîk. Ve denmiş ki: Yıl tamam tutmak elinden gelmeyen bir gün tuta bir gün yiye. Bu, Dâvud Nebî (as.) orucudur. Bunun fazlı uludur. Ve haberde gelmişdir ki: ‘Abdullâh b. ‘Ömer ve İbnü’l-‘Âs Resûl’den (as.) sordu ki: “Oruc tutmakta efdal tarîk hangisidir?” Resûl (as.) buyurdu ki: “Bir gün yiyip bir gün tutmak ola.” Ayıtdı: “Bundan daha efdali dilerim.” Resûl (as.) buyurdu ki: “Bundan efdali yoktur. Ve bundan aşağı Pazartesi ve Perşembe dutmaktır ki Ramazan ayıyla yakîn olur, yılın sülüsine. Ve denmiş ki: Çün kişi oruc hakîkatin bile ki maksûd şehvetleri sınıp gönü sâfi etmektir. Gerek ki kendinin gönlün denemek içinde ola. Çünkü maksûd bu ola. Kâh olur ki yemek efdal olur, kâh olur ki tutmak. Bu sebebden idi kim, Resûl (as.) kâh olurdu ki tutardı ki halk ayruk yemez sanırlardı, kâh olurdu ki yerdı ki ayruk tutmayıser sanırlardı. Orucunun tertîbi ma‘lûm değildir. Ve dahi ‘ulemâ kerâhet tutmuşlardır, dört gündün gayrı ulaşduru yemeğı. Bunu bayram günüyle eyyâm-ı teşrîkden almışlardır ki anlar dört gündür. Onun için ki dâim oruc tutmakta korku var ki gönül kararıp gaflet olup idrâk zaîf ola.

77. Bâb: Hac Beyânındadır

Hac, lügatte kask etmeğe derler. Ammâ şerî‘atde Beytu’llâh’ı ta‘zîm tarîki üzere ziyâret etmeğe kask etmekden ibâretdir zamân-ı mahsûsda ki ol Şevval ayı ve Zi’l-ka‘de ayı ve Zi’l-hicce ayının on evvelidir. Bil ki hac farz olduğı sâbit olmuşdur hem âyet ile hem hadîsle hem icmâ ile.

Âyet oldur ki Allâh Teâlâ buyurdu ki: *وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيْلًا وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِيْنَ* ve hadîs oldur ki Resûl (as.) buyurdu ki: “İstatâ‘ati olub yani gücü yetip hac etmeyen üzerine korkum yok gerek Nasrânî olsun gerek Yahûdî.” ve gine Peygamber (as.) buyurdu: “Din beş nesne üzerine bünyad olmuştur.” Ol beşden birini hac zikir etdi. ve icmâ‘ oldur ki ‘ulemâ-i ümmetden kimse inkâr itmedi. ve Emîre’l-mü‘minîn ‘Ömer demiş ki: Diledim ki Müsülmânlar şehrine adam gönderip teftîş edeyim. Her kişi ki istitâ‘at bulup hac etmemiş ola, üzerine cizye [harac] koyam. Ondun üç kerre ayıtdı ki: Vallâhi Müsülmânlar hakkında ben bu nesneyi sezmem ki gücü yete dahi hac etmeye, nice bunun gibi vâfdler var,

gücü yetip hac etmeyenler hakkında. Ve Resûl (as.) buyurmuş ki: “Allâhü Teâlâ ferîştehlerine mübâhât (övünme) eder kullarının mutî‘lığıyla. Eydur ki: Görün benim kullarımın itâatini kim saçları dağılıp yüzleri toza bulaşıp uzak yerlerden benim rızam ve ve rahmetim taleb ederek gelip Arafat’da cem‘ olurlar. Siz tanık olun ki ben onları yarlığadım.”

Buraya değin zikir olunan hac amellerinin sûreti idi, şimdi şurû‘ olundu ki esrâr-ı hacdan dahi beyân oluna:

Bil ki: Bu amellerin her birinde bir sır ve maksûd var. Eğer ki hac eden kişi her işi işledikçe her birinden bir ibret alıp âhiret ahvâlini tezekkür ede. Nitekim İmâm Gazzâlî *Kimyâ-yı Sa‘âdet*’de getirmiş ki: Bu hakîkatin aslı oldur ki âdemî şöyle yaratılmışdır ki kemâl-i sa‘âdete erişmez, tâ kendi ihtiyârından geçmeyince ki mütâba‘at-i hevâ, sebab-i helâk-ı âdemîdir ve tâ ki adam kendi ihtiyârıyla ola ve işlediği işi şerîat düstürsüz işleye, ol kişi hevâyâ mütâba‘at etmişdir. Onun muâmesi Mevlâ ile bende (kul) muâmesi değil; kendinin hod sa‘âdeti kulluk etmektir. Bu sebebden idi ki ileri geçen milletler ruhbâniyyet ve siyâhat emir olunmuşdu, tâ ki her ümmetin âbidleri halk arasından çıkıp dağlar başında ömürlerin mücâhede ve riyâzetle geçirirlerdi. Resûl’e (as.) sordular ki: Yâ Resûlallâh! Bizim dinimizde siyâhat ve ruhbâniyyet yok. Resûl (as.) buyurdu ki: Size onun bedeli cihâd ve hac buyuruldu. Pes, ruhbâniyyetden murâd mücâhede idi. Ol hod hacda hâsıldır. Belki hacda dahi nice ibretler zâhirdir ki Hak Teâlâ Ka‘be’i müşerref kılıp kendine izâfet etdi ve pâdişahlar misâlinde kodu. Onun cânibin ona haram kıldı onun hürmet ve ta‘zîmi için. Ve Arafat’ı pâdişahlar sarayı önünde meydan misâlinde kodu, tâ ki etrâf-ı ‘âlemden geleler. Şununla ki Hak Teâlâ nüzülden ve evden ve mekândan münezzehtir, bilirler. Ammâ çünki şevki ‘azîm ola her nesne giru dosta mensûb ola, mahbûb ve matlûb olur. Pes, ehl-i İslâm bu şevk ile ve ehlin eve mâlın ve vatanın koyub ve bâdiye hatarlarına tahammüle edip bende-vâr geleler. Ve bu ibâdetde Allâh Teâlâ onlara işler buyurmuşdur ki hiç ‘akıl ona yol bulmaz, taş atmak ve Safâ ile Merve arasında yürümek gibi. Zîrâ her nesne ki akıl ona yol bula, nefsin dahi onunla ünsü olur. Zîrâ bilir ki ne işler meselâ zekât virirse dervişlere rıkf var ve namazda Allâh Te‘âlâ’ya tevâzû‘ var ve oruc tutmak murâğame (gücendirir) ve kesr-i leşker-i şeytândır. Vatkâ ki kişi bu ibâdetin esrârını bile, şâyet ki tab‘-ı muvâfakat üzerine hareket ede, etdiği ibâdet mahzâ Allâh için olmaya, belki tab‘ına muvâfık olduk için ola ve kulluğun kemâli oldur ki kul işlediği işi Allâh Teâlâ buyurduğu için işleye, bâtınından hiç mütekâzı [mukîsayı] peyda olmaya. Taş atmak ve Safâ ile Merve arasında sa‘y etmek bu cümledendir ki bunların gibi kişi kulluğun bilip emre mutî‘ olmakdan gayrı nesne için işlemez. Ve Resûl (as.) husûs-u hacda *رَقًا لِّبَيْتِكَ بِحَجَّةٍ* deyip ta‘abbüd (kulluk) ve rikk (kölelik) adıyla zikir etdi. Ve nice kimseler var ki taaccüb etdiler bu amellerden maksûd ve murâd neyiki diye. İmdi bu nesne amellerin hakîkatinden gâfil olmakdan gelir ki bunlarda maksûd bî-maksûdluktur ve garaz bî-garazlıktır. Tâ bileler ki

kulluk bunların gibi de zâhir ve onun nazarı mahzâ fermân-ı Rahmân'dan gayrı nesneye olmaz. Ve hiç bundan gayrı nasîbe 'akl ve tab' yol bulmaz.

Ammâ haccın 'ibretleri oldur ki bir yönden hac sefer-i âhîret seferi misâlinedir ki bu seferde maksûd Ka'be'dir, ol seferde Rabb-i Ka'be'dir. Pes, gerek ki bu sefer mukaddemâtında ve ahvâlinden ol saferin ahvâlini yâd eyleye. Esbâbın tamâm edip gider olunca çünkü ehliyle ve dostlarıyla vedâ' ede. Bile ki bu vedâ' şol vedâ'a benzer ki sekerât-ı mevte olsa gerek. Ve hac seferine kasd eden Müsülmân çıkmazdan önce gönünü cemî'-i alâikden fâriğ etmek gerek. Şöyle âhir ömürde gönünü cemî'-i dünyâdan fâriğ etmek gerek. Eğer etmezse sefer onun üzerine مُنْفَضٌ müneffaz olur. Çünkü her nev'den sefer hazırlığını görmeğe başlar. Cemî'-i ihtiyâtlar etmeğe olmasın ki beriyyede berâğum dökünüb zahmete uğrayam. İmdi bilmek gerek ki kıyâmet beriyyesi bundan uzun ve korkuludur, azığa ve hazırlığa hâcet ondan ziyâdedir. Hazırlık dahi ona göre gerek. Ve hâcet eydiği hazırlığı görüp şol nesne ki beriye olmağa yaramaz, helâk olub kendine kalmayacaktır bile almaz. Âhîret azığı dahi bunun gibidir. Her tâ'at ki ana riyâ ve taksîr karışmış ola, ol âhîret azıklığına yaramaz. Ve haçan ki cemmâzeye bine cinâze-i ona ve yakîn bile ki ol seferde merkeb cenâze olsa gerek ve ola ki cemmâzeden inmeden cenâze vakti gele. Ve şöyle gerek ki bu sefer ol sefer olmağa yaraya. Ve çünkü ihrâm giymeli ak nesneden ki kefeni anmak için. Çünkü kefeni anabile ki ol seferin donu dahi bu cihân donu âdetine dahi muhâlif olsa gerek. Ve çünkü beriyyenin akâbetin ve hatarların göre, andan münker ve nekir gelmesin ve kabrin yılanların ve akreblerin ana ki lahidden haşra dek azîm-i bâdiyedir. Çok akrepleri vardır. Nice ki dünyâda kişi bedirgasuz (rehbersiz) beriyye âfetlerinden selâmet bulmaz, gûr (kabir) âfetlerinden dahi selâmet bulmaz, tâat bedirgası olmayınca. Nitekim kişi bâdiyede ehliinden ve dostlarından tenhâ kalır, gûrda dahi eyle olsa gerek. Ve çünkü lebbeyk demeye başlayabile ki lebbeyk demek Hak Teâlâ nidâsının cevâbıdır. Kıyâmet gününde dahi bunculayın nidâ erişe gerek. Onun korkusun endişe edene dahi bunda onun korkusundan müstağrak ola. Ve denmiş ki: Ali b. Hüseyin b. Ali (r.anhüm) ihrâm geydiği vakit benzi sararıp titredi, lebbeyk demedi. Ayıtdılar ki lebbeyk niçin dimezsün? Demeğe korkarım ki "Lâ lebbeyk" diye. Bunu dedi, dahi deveden düşdi, bî-hoş oldu. Ve Ahmed bin el-Huvârî, Ebû Süleyman Dârânî'nin mürfidi idi. Hikâyet eder ki: Ebû Süleyman haçan ki lebbeyk dedi, bir mil yer gitdi ki dahi bî-hoş idi. Haçan ki 'akıl geldi, ayıtdı: Hak Teâlâ Mûsâ Peygamber'e (as.) vahiy etdi ki ümmetinin zâlimlerine de, beni anmasınlar ve adımı zikir etmesinler. Her ki beni ana ben anı anarım. Eğer zâlimler olsunlar ben anları la'netile anarım. Ve gine ayıtdı: İşidip dururım ki her ki haccın nafakasın şübheliden ede, dahi lebbeyk deye, ona derler ki "لَا لَيْبَيْكَ وَلَا" "صَعْدَيْكَ حَتَّى يَرُدَّهَا مَا فِي يَدِكَ" Ammâ tavâf ve sa'y şuna benzer ki bî-çâreler melikler dergâhına gelirler, dahi meliklerin köşklerinin çevre yanın dolanırlar, tâ ki bulub hâcetlerini 'arz edeler ve saray önüne gelirler giderler. Bir kimse taleb ederler ki onlara şeffî' ola ve ümît tutalar ki nâ-gâh melikin

gözü düş olub onlara nazar-ı rahmet ede. Ve Safâ ve Merve ol meydânın misâlidir. Ammâ Arafat'da vakfeye durub etrâf-ı 'âlemden envâ-ı halâyık cem' olub muhtelif dillerle duâlar etdikleri arasat-ı kıyâmete benzer ki halâyık cümle cem' olup her kişi kendiyle meşgûl olup red ile kabûl arasında mütereddid olalar. Ammâ atmakdan maksûd kişi kulluğunu izhâr itmektir, ibâdet-ı mahz yoluyla. Ve bir dahi İbrâhim Peygamber'e (as.) teşebbüh ola ki ol yerde İblîs laîn aleyhimâ yestehık İbrâhim Peygamber'in (as.) önüne gelmişdi, iğvâ etmek için. Ve İbrâhim Peygamber (as.) taşla atmıştı. Pes, eğer hâtırına gelirse İbrâhim taşı şeytanı görüp attı, ben hod görmezem bî-hûde bir taşı ne atayım? Bil ki bu senin hâtırına gelen dahi şeytan iğvâsıdır. Sen taşı atagör, tâ ki şeytanın belini bükesin. Zîrâ şeytanın belini onunla bükülür ki sen Allâh Te'âlâ'nın fermânının yerine getirip kulluğun edesin. Sana ne emir olduysa onu işleyesin. Kendi tasarrufunu koyasın. Tahkîk bil ki ol taş atmakla şeytan makhûr edesin. Ve haccın ibretlerine bu kadar işâret olundu. Çünkü kişi onun yolların kendi fehim ve şevk ve cedit mikdârı bile. Onun işinde bu manaların emsâli yüz göstermeğe başlar. Ve her birinden bir nasîb bulmağa başlar ki ibâdetin hayâtı onunladır. ve ibâdetin sûretlerinde kalmayıp esrârına terakkî etmeğe başlar.

